

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ORTA ASYA POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Karakoz ZHUMABEKOVA

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ORTA ASYA POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Karakoz ZHUMABEKOVA

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Hatice YAZGAN

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hatice YAZGAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Çağrı Erhan
Yrd. Doç. Dr. Hatice Yazgan
Yrd. Doç. Dr. Ali Samir Merdan

Çağrı Erhan
Hatice Yazgan
Ali Samir Merdan

Tez Sınavı Tarihi 14 Kasım 2014

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(14/11/2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Karakoz Zhumabekova

İmzası

Babam Mırzarahim Seyitbekulı ve

Annem Ulcan Spabekkızı 'na

sevgi ve saygıyla...

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	III
HARİTALAR LİSTESİ	V
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
AVRUPA BİRLİĞİ - ORTA ASYA İLİŞKİLERİNİN KAVRAMSAL TEMELLERİ	3
1.1. Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri ve Orta Asya.....	3
1.1.1. Uluslararası Bir Aktör Olarak AB	3
1.1.2. AB ve Dış Politika.....	9
1.1.3. Orta Asya'nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Önemi: Yeni "Büyük Oyun" İddiası	17
1.1.4. AB Açısından Orta Asya'nın Önemi.....	22
1.2. Orta Asya Devletlerinin Dış Politikalarında Stratejik Öncelikler ve AB	27
İKİNCİ BÖLÜM.....	34
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE ARAÇLARI.....	34
2.1. AB Orta Asya Politikasının Tarihsel Gelişimi.....	34
2.2. AB "Üç Büyüğü" ve Orta Asya	38
2.2.1. Almanya	38
2.2.2. Fransa	43
2.2.3. İngiltere	46
2.3. AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi.....	47
2.3.1. Stratejinin Genel Niteliği: Amaçlar ve Çıkarlar	47
2.3.2. AB'nin Orta Asya Politikasının Öncelikleri.....	51
2.3.3. Stratejinin Uygulanmasına İlişkin İlerleme Raporları.....	55
2.4. AB'nin Orta Asya Politikasının Mekanizmaları	59
2.4.1. Siyasi Diyalog	59
2.4.2. Demokrasi, İyi Yönetişim, Hukukun Üstünlüğü ve İnsan Hakları	62
2.4.3. TACIS ve Kalkınma İşbirliği Aracı	67
2.4.4. Enerji ve Ulaştırma Alanında Projeler	70

2.4.4.1. Yeni İpek Yolu: TRACECA.....	70
2.4.4.2. INOGATE.....	72
2.4.4.3. Güney Doğal Gaz Koridoru ve Orta Asya.....	79
2.4.5. Uyuşturucuya Karşı Mücadele ve Sınır Yönetimi: CADAP ve BOMCA ...	90
2.4.6. Avrupa Eğitim Girişimi.....	93
2.4.7. Orta Asya Yatırım Programı	95
2.4.8. AB'nin Orta Asya Ülkeleri ile İkili İşbirliği	96
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	107
ORTA ASYA'DA DİĞER BÖLGESEL AKTÖRLER VE AB'NİN ORTA ASYA POLİTİKASI.....	107
3.1. Orta Asya'da Diğer Küresel ve Bölgesel Aktörler	107
3.1.1. Rusya	107
3.1.2. Çin	116
3.1.3. ABD.....	125
3.2. AB'nin Orta Asya Politikası Üzerine Değerlendirme.....	136
SONUÇ	143
KAYNAKÇA.....	146
ÖZET.....	171
ABSTRACT.....	172

KISALTMALAR

ABA	Avrupa Birliği Antlaşması
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGS	Avrupa Güvenlik Stratejisi
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AET	Avrasya Ekonomik Topluluğu
AKP	Avrupa Komşuluk Politikası
AP	Avrupa Parlamentosu
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AT	Avrupa Toplulukları
ATS	Avrupa Tek Senedi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	Barış İçin Ortaklık
BM	Birleşmiş Milletler
BOMCA	Border Management Programme in Central Asia
BSY	Bütünleşmiş Sınır Yönetimi
CADAP	Central Asia Drug Action Programme
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EIDHR	European Instrument for Democracy and Human Rights
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IBPP	Institution Building and Partnership Programme

INOGATE	Interstate Oil and Gas Transport to Europe
ISAF	International Security and Assistance Force
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
NSA&LA	Non-State Actors and Local Authorities in Development
ODGP	Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
OGSP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OİA	Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUÖB	Sincan Uygur Özerk Bölgesi
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
TACIS	Technical Aid to the Commonwealth of Independent States
TANAP	Trans Anatolian Natural Gas Pipeline
TAP	Trans Adriatic Pipeline
TEMPUS	Trans-European Mobility Scheme for University Studies
TRACECA	Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia

HARİTALAR LİSTESİ

Harita No.1. Orta Asya – Merkez Boru Hattı.....	87
Harita No.2. TANAP ve TAP Projeleri.....	92
Harita No.3. Trans Hazar Boru Hattı Projesi.....	93

GİRİŞ

1991’de Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım (Technical Aid to the Commonwealth of Independent States – TACIS) programı çerçevesinde başlatılan Avrupa Birliği (AB) – Orta Asya işbirliği, 2001 sonrası dönemde güvenlik gündemi, enerji kaynakları ve güzergahlarının çeşitlendirilmesinde Orta Asya’nın artan rolü ve AB’nin komşularının komşusu haline gelen bölgenin istikrarının önemi gibi gelişmeler sonucunda Haziran 2007’de siyasi stratejinin kabul edilmesi ile genişletilmiştir. Bu bağlamda AB – Orta Asya işbirliğini aktifleştirmek amacıyla geliştirilen söz konusu strateji kapsamında öngörülen girişimler ve projelerin neticelerinin incelenmesi sorunu ortaya çıkmaktadır.

AB’nin Orta Asya’da Rusya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kadar etkili olmadığı açıktır. Fakat, AB’nin bölgede daha etkili rol oynayabilecek kapasiteye sahip olduğu söylenebilir. Bu çerçevede ne tür tedbirlerin alınması gerektiği sorunu da ortaya çıkmaktadır. Yukarıda belirtilen iki sorun, tez çalışmasının araştırma sorunlarını teşkil etmektedir.

Bu tez çalışmasının başlıca amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde AB’nin Orta Asya politikasını temel belgeleri esas alarak incelemektir.

Tez çalışmasının temel varsayımı, AB’nin Orta Asya’ya yönelik stratejisinin, hem kendi, hem de Orta Asya ülkeleri çıkarlarının sağlanmasına yönelik olduğudur. Bu çıkarların sağlanması ise, hem bölge komşuları Rusya ile Çin, hem de ABD’nin bölgeye yönelik stratejileri dikkate alan kapsamlı bölgesel yaklaşım izlenmesini gerektirmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde, Orta Asya'nın genel jeopolitik ve jeoekonomik önemi ışığında bölgenin AB açısından önemi hangi konularda ortaya çıktığı incelenmiştir. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinin dış politikalarında temel belgeler ele alınarak, AB'nin bu ülkelerin dış politika öncelikleri arasındaki yeri açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, AB dış politikasında belirleyici role sahip üç büyük AB ülkesi; Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) kilit aktörü Fransa, AB'nin Orta Asya politikasında öncülük rol üstlenen Almanya ve Orta Asya'da demokrasi ve insan hakları konusunda sert yaklaşım izleyen İngiltere'nin bölgeye yönelik uyguladığı politikaları ele alınmıştır. AB'nin Orta Asya politikasında temel belge "AB – Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi" ayrıntılı incelenmiş, stratejinin uygulanmasına ilişkin İlerleme Raporları da değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, AB ile Orta Asya ülkeleri arasında siyasi diyalog, AB'nin bölgede demokrasi, iyi yönetim, insan hakları ve hukukun üstünlüğü, enerji ve ulaştırma, uyuşturucuyla mücadele ve sınır yönetimi, eğitim, ekonomik kalkınma olmak üzere çeşitli alanlarda uyguladığı projeleri ve yardım araçları üzerinde durulmuştur. Ayrıca, AB ile beş Orta Asya ülkesi – Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan – arasında ikili ilişkilere de yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Rusya, Çin ve ABD'nin farklı dönemlerdeki Orta Asya politikaları incelenmiştir. AB'nin Orta Asya stratejisinin temel başarıları ve sorunları, "çıkar-değer" çatışmasına ilişkin tartışmalar, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin bölgede ortak çıkaraları, farklı yaklaşımları, Rusya, Çin ve ABD'nin bölgeye yönelik politikaları bağlamında AB'nin Orta Asya politikasının özelliklerini kapsayan genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ - ORTA ASYA İLİŞKİLERİNİN KAVRAMSAL TEMELLERİ

1.1. Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri ve Orta Asya

1.1.1. Uluslararası Bir Aktör Olarak AB

500 milyondan fazla nüfusu¹ barındıran, gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYİH) 16,19 trilyon \$ ve kişi başına GSYİH'sı da 34,500 \$ oluşturan² AB, dünya çapında büyük bir ekonomik güç olarak tanımlanmaktadır. Dünya ticaretinin %40'nı gerçekleştirmekle³ birlikte AB, 2,17 trilyon \$ mal ihracatı ve 2,397 trilyon \$ ithalatı ile dünyada birinci sırada yer almaktadır.⁴ Cameron Fraser, dünya sahnesinde çeşitli aktörlerin var olduğunu esas alarak uluslararası alanda AB'nin nasıl bir aktör olduğu sorusuna cevap ararken, GSYİH'si Japonya'nın GSYİH'den iki kat, Çin'in GSYİH'den dört kat, Rusya'nın GSYİH'den on kat büyük, ABD'nin GSYİH'sı ile aşağı yukarı aynı olan AB'nin, gücünün çoğunun ekonomik etkiden gelmekte olduğunu ileri sürerek, ticari politika alanı gibi bazı alanlarda süper güç olarak nitelendirilmekte olan Birliğin, ABD gibi askeri süper güç olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.⁵ Nick Wright ise, AB bir devlet olmadığından devletler ile karşılaştırılmasının makul olmadığını belirtmektedir.⁶ Dünyada en büyük ticari güç olmakla birlikte büyük sivil yardım ve kalkınma yardımları bağışında bulunan

¹ Eurostat verilerine göre 2013 yılına AB nüfusu 505,665,739 olarak bilinmektedir. Bkz. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelecton=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1> (erişim tarihi: 27 Nisan 2014).

² Central Intelligence Agency, **The World Factbook**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ee.html> (erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

³ Gabriel-Andrei Donici, Simona Lonel and Cristian Încălțărău, "European Union – World Economic Power", **CES Working Papers**, II, (1), 2010, s. 29.

⁴ Central Intelligence Agency, **The World Factbook**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ee.html> (erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

⁵ Fraser Cameron, **"An Introduction to European Foreign Policy"**, London and New York, Routledge, 2007, s. 2-5.

⁶ Nick Wright, "The European Union: What Kind of International Actor?", **Political Perspectives**, 5:2, 2011, s. 19.

AB'nin son yıllarda önemli uluslararası aktör olarak kabul edilmekte olduğunun altını çizen Helene Sjursen, güvenlik ve savunma alanında kapasitesini giderek arttırmakta olan Birliğin uluslararası rolünü görmezden gelmenin zor olduğunu belirtmektedir.⁷ Karen E. Smith, diğer uluslararası aktörleri etkileyen tarım veya parasal politikalar gibi politikalara (internal policies) ve dünyanın en büyük ticaret bloku olarak uluslararası alanda önemli varlığa sahip olan AB'nin, söz konusu varlığını aktör kapasitesine her zaman çeviremeyeceğini vurgulamaktadır. Dış eylemler konusunda oybirliğinin halen önkoşul olarak kalması, bunun başlıca nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir.⁸ Bu bağlamda, AB, uluslararası ilişkilerde diğer aktörlere göre daha farklı ve çok özelliğe sahip bir aktör olarak nitelendirilebilir.

AB'nin nasıl bir uluslararası aktör olduğu konusu, son zamanlar çok tartışılan bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Francois Duchene, 1972 yılında Avrupa Toplulukları'nı (AT) "sivil güç" olarak nitelendiren bir kavram sunmuştur. Henrik Larsen, günümüzde farklı algılanmakta olan "sivil güç" kavramının orijinalinin esas olarak AT'yi tanımlama amacıyla geliştirildiğine vurgu yapmaktadır. Larsen'a göre, sivil güç kavramı sadece askeri araçlar kullanmayan aktörü değil, uluslararası sorunlarda baskı yapmak yerine ikna etme yöntemini kullanan bir aktörü tanımlamayı hedeflemektedir.⁹ "Sivil" kavramının daha ziyade "güç" kavramını tartışan Hanns W. Maull, Soğuk Savaş sırasında kriz yönetiminde öncülük etme ve askeri-siyasi potansiyel, askeri güvenliğini sağlama konusunda "sivil olmayan" güç ABD'ye bağlı olmasının, AB'nin uluslararası alanda özerk güç merkezi olarak

⁷ Helene Sjursen, "What Kind of Power", **Journal of European Public Policy**, 13:2, 2006, s. 169.

⁸ Karen E. Smith, "The European Union: A Distinctive Actor in International Relations", **The Brown Journal of World Affairs**, 9:2, 2003, s. 104-105.

⁹ Henrik Larsen, "The EU: A Global Military Actor?", **Cooperation and Conflict**, 37:3, 2002, s. 289.

yapısal eksikliklerinin ifadesi olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca yazar, Birliğin halen "sivil" olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.¹⁰

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ABD'ye olan askeri-siyasi bağımlılığın azalması ve iki kutuplu dünya sonrası Avrupa güvenliğini etkileyen yeni tehditlerin ortaya çıkması ile 1970 yıllarında başlanan siyasi işbirliği süreci 1990 yıllarında hız kazanmış ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP)¹¹ yolunu açmıştır. Böylece, Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile 1950'li yıllarda başlanan Avrupa bütünleşmesi yeni bir düzeye çıkmıştır. İkinci sütun olarak ortaya çıkan ODGP'nin temelleri oluşturulmuştur. 1999 yılında ODGP, AGSP ile genişletilmiştir.

1998 yılının Ekim ayında Pörschach'da düzenlenen Avrupa Konseyi toplantısında İngiltere Başbakanı Tony Blair, Birliğin savunma politikasına ilişkin İngiltere'nin önceki direnişini kaldırmaya hazır olduğunu ve politikanın geliştirilmesinde ülkenin itirazda bulunmayacağını belirtmiştir. AB üye devletlerinin güvenlik ve savunma alanında işbirliğinin yoğunlaştırılmasına dair İngiltere'nin geleneksel yaklaşımının değişmesi, Avrupa savunma politikası konusunda önemli bir gelişme olmuştur¹² ve Saint-Malo Zirvesi'nin yolunu açmıştır.¹³ 4 Aralık 1998 tarihinde İngiltere ile Fransa arasında Saint-Malo Deklarasyonu imzalanmıştır. Söz konusu Deklarasyon'da, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (North Atlantic Treaty Organisation – NATO) müdahale etmediği krizlerde Birliğin müdahale etmesi ve bunun için gerekli mekanizmaların geliştirilmesi öngörülmüştür. Bunun yanısıra

¹⁰ Hanns W. Maull, "Europe and the New Balance of Global Order", **International Affairs**, 81:4, 2005, s. 779-782.

¹¹ AGSP, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na (OGSP) dönüşmüştür.

¹² Ramses A. Wessel, "The State of Affairs in EU Security and Defence Policy: the Breakthrough in the Treaty of Nice", **Journal of Conflict & Security Law**, 2003, 8:2, s. 273.

¹³ Haydar Efe, "AB'nin 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası' Oluşturma Çabaları", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Yıl 3, Sayı 2, 2007, s. 10.

Birliğin uluslararası krizlere cevap verebilecek yeni teknoloji ile desteklenen güçlü bir askeri kuvvete sahip bağımsız eylem kapasitesinin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Taraflar, Amsterdam Antlaşması'nın ortak savunmayı içeren ODGP ile ilgili düzenlemelerinin hızla uygulanmasının önemli olduğunu da belirtmişlerdir.¹⁴ Saint-Malo Deklarasyonu "Avrupa güvenlik düşüncesinde paradigma değişimini ifade etmektedir".¹⁵ Maastricht Antlaşması yürürlüğe girdiğinden itibaren AGSP'nin oluşturulması meselesi gündemde olsa bile AGSP'nin oluşturulmasında etkin evre süreci, Fransa-İngiltere Saint-Malo Deklarasyonu imzalandıktan sonra ancak başlamıştır. Haziran 1999'da yapılan Köln Zirvesi'nde ODGP çerçevesinde AGSP'yi geliştirme kararı alınıp AGSP'nin genel çerçevesi çizilmiştir. 10 Aralık 1999'da yapılmış olan Helsinki Zirvesi'nde de Birliğin özerk askeri kapasitesini geliştirmek kararlaştırılmıştır.¹⁶ AB Konseyi, kriz yönetimi operasyonlarını uygulaması için, AB askeri kapasitesini geliştirmek üzere "Temel Hedef" belirlemiştir. AB üye devletleri, 2003 yılına kadar 60 gün içinde toplanabilecek, 50000-60000 kişilik Acil Müdahale Gücü'nü oluşturmayı amaçlamışlardır. AGSP'nin kapasitesi ve verimliliğini arttırmak üzere Siyasi ve Güvenlik Komitesi ve diğer siyasi, sivil ve askeri yapılar oluşturulmuştur.¹⁷

12 Aralık 2003 tarihinde Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS) kabul edilmiştir. Terörizm, kitlesel imha silahların yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler,

¹⁴ Burak Tangör, "Avrupa Birliği'nin Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları: OGSP", Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2010, s. 42-43.

¹⁵ Jolyon Howorth, "Discours, Ideas and Epistemic Communities in European Security and Defence Policy", **West European Politics**, 27:2, s. 222.

¹⁶ Wessel, 2003, s. 274.

¹⁷ Rory Keane, "European Security and Defence Policy: from Cologne to Sarajevo", **Global Society**, 19:1, 2005, s. 91.

organize suç temel tehditler olarak belirtilen¹⁸ ve söz konusu tehditlerle mücadele, çevrede (neighbourhood) güvenliğin sağlanması ve etkili çok yönlülük esasında uluslararası düzen, stratejik amaçlar olarak yer alan¹⁹ bu stratejide, Birliğin küresel aktör olduğu, Avrupa'nın daha iyi bir dünya inşa edilmesi ve küresel güvenlik için sorumluluğu paylaşmaya hazır olması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanısıra Avrupa bütünleşme süreci ve Avrupa güvenliğinde, özellikle NATO aracılığı ile ABD'nin kilit role sahip olduğuna da vurgu yapılmıştır.²⁰ Stratejinin kabul edildiği 2003 yılında AB, Makedonya'da ilk askeri misyonunu gerçekleştirmiştir (Concordia operasyonu). Aynı tarihte AB, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde kıta dışında konuşlandırılan ilk misyon olan Artemis Operasyonu'nu gerçekleştirmiştir. Bu sıraya Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan gibi Afrika devletlerinde, Ukrayna ve Moldova sınırlarında, Gürcistan'da, Irak, Filistin, Afganistan, Endonezya'da farklı yıllarda gerçekleştirilen operasyonlar vardır. Larsen'a göre, AB'de Saint-Malo sonrası dönemde AGSP'yi geliştirerek askeri bileşeninin artırılmasından sonraki yeni hakim söylem, Birliğin sivil güç imajından tamamen kopmadığını göstermiştir. Zira askeri araçlar, sivil araçların halen merkezi konuma sahip olduğu uluslararası sorunların çözülmesi konusunda önemli bir unsur olarak değerlendirilmekteydi.²¹ Başka bir deyişle, Birliğin askeri kapasitesinin artırılması, AB'nin uluslararası rolünün tanımlanmasında "sivil gücün" ağırlıklı olarak kalmasını engellememiştir.

Uluslararası bir aktör olarak AB'nin rolünü tanımlamada diğer bir tartışma noktasını oluşturan kavram, "normatif güç"tür. Ian Manners, AB'yi bir normatif güç

¹⁸ Council of the EU, "A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy", Brussels, 12 December 2003, s. 3-5 <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

¹⁹ Ibid., s. 6-10.

²⁰ Ibid., s. 1.

²¹ Larsen, 2002, s. 292.

olarak ele almaktadır.²² AB'nin uluslararası rolünü inceleyen birçok yazarın çalışmalarına değinen Manners, Birliğin normatif temeller üzerine kurulması, AB'yi uluslararası alanda normatif yollarla hareket etmeye yönlendireceği²³ ve bununla birlikte Soğuk Savaş'ın Doğu Avrupa'daki rejimlerin "ampirik güç etkisinden daha çok normların çökmesi ile" sona erdiğini ve Doğu Avrupa'daki ayaklanmalarda "düşünce ve normlar gücünün" ön planda olduğunu ileri sürerek, AB'nin uluslararası alanda rolününün daha iyi anlamaya "normatif güç" yoluyla erişileceği fikrini savunmaktadır.²⁴ Yazar, AB Antlaşması imzalandıktan sonra ODGP'nin gelişimi ile ortak bir savunmanın öngörülmesi ile AB'nin sivil güçten askeri güce doğru kaymasını ifade ederek, sonraki yıllarda ODGP'nin beklentilere uygun olarak gelişim gösteremediğini belirtmektedir.²⁵ Yukarıda değindiğimiz AGSP alanında gerçekleştirilen tüm gelişmelerden sonra askeri güce doğru yönelmenin AGSP'nin gelişim sürecine dayandırarak "normatif güç" kavramını yeniden tetkik etmeyi amaçlayan diğer bir makalesinde Manners, "AB'nin militarizasyonunun mutlaka Birliğin normatif gücünün azalmasını ifade etmeyeceğini"²⁶ bildirmektedir.

Fabian Krohn, "sivil güç", "askeri güç" ve "normatif güç" kavramlarını inceleyerek uluslararası bir aktör olarak AB'nin askeri kapasiteye sahip olduğundan tamamen "sivil güç" olarak nitelendirilemeyeceğini ve aynı zamanda sivil araçların öncelikli role sahip olduğundan tamamen bir "askeri güç" olarak da tanımlanamayacağını, politikalarının yeterli derecede tutarlı olmadığı ve dünya

²² Bkz., Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", **JCMS**, 40:2, 2002, s.235-258; Ian Manners, "Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads", **Journal of European Public Policy**, 13:2, 2006, s.182-199; Ian Manners, "The Normative Power of the European Union in a Globalised World", **"EU Foreign Policy in a Globalized World Normative Power and Social Preferences"**, (ed: Zaki Laïdi), London and New York, Routledge, 2008, s.23-37.

²³ Manners, 2002, s. 252.

²⁴ Manners, 2002, s. 238.

²⁵ Manners, 2002, s. 237.

²⁶ Manners, 2006, s. 183.

apında evrensel normların kabul edilmesinin zor olduğu sebebiyle tamamen bir "normatif g" olarak da ele alınamayacağını vurgulamaktadır. Bağka bir ifadeyle, söz konusu kavramların hiçbiri tümüyle AB'nin uluslararası rolünü tanımlayamaz. Bu nedenle, Krohn'a göre, AB, "normatif g", "askeri g" ve "sivil g" kavramlarının "birleğimini temsil eden" bir aktördür.²⁷

1.1.2. AB ve Dış Politika

Brian White, Avrupa dış politikasını 1957 Roma Antlaőmaları ile Avrupa Toplulukları'nın kurulması ile ortaya çıkan "Topluluk dış politikası", Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) ile ortaya çıkan "ODGP" ve ye devletlerin "ulusal dış politikalarından" oluşan bir sistem olarak açıklamaktadır. White'a göre, AB'nin dış politikası, "Avrupa dış politikasının siyasi boyutunu açıkça belirtmekte ve ye devletlerin dış politikaları koordinasyonundan oluşmaktadır."²⁸ William Wallace, uluslararası örgütlerin devletlerden farklı olarak ortak pozisyon belirlemek ve sağlamak üzere çalıőacaėını belirterek, dış politikası devlet yapısının sağladığı ulusal dış politika özelliklerinin çoğuna sahip olmayıp, ortak hareket konusunda diğer uluslararası örgütlere göre daha geniş yetkilere sahip olan AB'nin devlet ve uluslararası örgüt modelleri arasında bir ara model olarak iőlemekte olduğunu ileri sürmektedir.²⁹ Hazel Smith'in "Birliğin değerlerini, çıkarlarını ve politikalarını

²⁷ Fabian Krohn, "What Kind of Power? EU as an International Actor", **Atlantic Community**, <http://archive.atlantic-community.org/app/webroot/files/articlepdf/Fabian%20Krohn.pdf> (erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

²⁸ Brian White, **"Understanding European Foreign Policy"**, Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, 2001, s. 40-41.

²⁹ William Wallace, "European' Foreign Policy: A Realistic Aspiration, or an Unattainable Goal?", **"European Foreign Policy in an Evolving International System The Road Towards Convergence"**, (ed: Nicola Casarini and Costanza Musu), Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, 2007, s. 3.

destekleyecek politikalar yapabilme ve uygulayabilme kapasitesi"³⁰ olarak tanımladığı AB'nin dış politikasını ve "AB'nin dünya meselelerinde gerçek rolünü anlayabilmek, her şeyden önce Birlik üye devletlerinin ortak dış politika konusunda anlaşmaya varma sürecini anlamayı gerektirmektedir."³¹

Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasi Topluluğu girişimlerinin başarısızlığından sonra Topluluk üye devletleri, 1970 yıllarında Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) mekanizması çerçevesinde ortak dış politika ve güvenlik politikası konusunda işbirliğini yoğunlaştırmaya başlamışlardır. 1969 yılında gerçekleşen Hague Zirvesi'nde Avrupa Topluluğu Devlet ve Hükümet Başkanları, siyasi birleşme konusunda ilerileme kaydetmek üzere yöntemler araştırmada dışişleri bakanlarının görevlendirildiğini belirtmişlerdir. Belçika Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı Etienne Davignon başkanlığında üye devletler dış politikalarının koordine etme yollarının incelendiği rapor hazırlanmaya başlanmıştır. Söz konusu rapor tamamlanıp 27 Ekim 1970'de Lüksemburg dışişleri bakanları toplantısında kabul edilmiştir. "Davignon Raporu" ya da "Lüksemburg Raporu" olarak adlandırılan "AT Üye Devletleri Dışişleri Bakanları'nın Devlet ve Hükümet Başkanları'na Birinci Raporu'nun" kabul edilmesi ile AT üye devletleri ulusal dış politikalarının hükümetlerarası koordinasyon yöntemi, ASİ başlatılmıştır.³² "Davignon Raporu'nda" siyasi birleşme konusunda ilerileme kaydetmek amacıyla üye devletlerin dış politika alanında işbirliği yapacağına karar verilip, düzenli bilgi

³⁰ Hazel Smith, "European Union Foreign Policy What it Is and What it Does", London, Pluto Press, 2002, s. 8.

³¹ Daniel C. Thomas, "The Challenge of EU Foreign Policy", **"Making EU Foreign Policy National Preferences, European Norms and Common Policies"**, (ed: Daniel C. Thomas), Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, 2011, s. 4.

³² Roberto Francia and Miguel Angel Medina Abellan, "Striving for a Common Foreign Policy. A Brief History ", **"European Foreign Policy From Rhetoric to Reality?"**, (ed: Dieter Mahncke, Alicia Ambos and Christopher Reynolds), Brussels, P.I.E-Peter Lang, 2004, s. 124.

değişimi ve danışmayı, büyük uluslararası problemlerde karşılıklı anlayış sağlamak, dayanışmayı güçlendirmek ve ortak eylemlerde bulunmak, söz konusu işbirliğinin hedefleri olarak belirtilmiştir. Bu hedeflere erişmek üzere önemli kriz durumlarında üye devletler devlet ve hükümet başkanlarının olağanüstü toplantısıyla değiştirilmesi kaydıyla dışişleri bakanlarının altı ayda en az bir defa, dışişleri bakanlarının toplantısını hazırlayacak olan Siyasi Komite'nin de yılda en az dört defa toplanacağı karara bağlanmıştır.³³ AT üye devletlerinin dış politika meselesinde işbirliğinin temelini oluşturan ASİ sürecinin başlatılması ile üye devletler dışişleri bakanlarının düzenli toplantıları yapılmaya başlamıştır.

1972 yılının Ocak ayında yapılan Paris Zirvesi sonucunda üye devletler dışişleri bakanlarının ASİ'yi geliştirmek üzere bir rapor hazırlaması istenmiştir. Dışişleri bakanları tarafından hazırlanıp, 1973 yılında Kopenhag Zirvesi'nde imzalanan "Kopenhag Raporu", "Davignon Raporu"ndan sonra ASİ'nin hukuki temelini oluşturan ikinci belge olmuştur.³⁴ "Kopenhag Raporu" ile üye devletler dışişleri bakanlarının yılda dört defa toplanacağı³⁵, dışişleri bakanları Avrupa Parlamentosu (AP) Siyasi Komitesi ile yılda dört defa ortak toplantı yapacağı ve AP'nin yılda bir defa siyasi işbirliği alanında gelişmeler ile ilgili haberdar edilmesi, Topluluğa yeni katılan üyelerin (İngiltere, İrlanda ve Danimarka) söz konusu alanda

³³ **"First Report of the Foreign Ministers to the Heads of State and Government of the Member States of the European Community"** (The Davignon or Luxembourg Report), Luxembourg, 27 October 1970, **"European Foreign Policy Key Documents"**, (ed: Christopher Hill ve Karen E. Smith) London and New York, Routledge, 2000, s. 75-80.

³⁴ Francia and Abellan, 2004, s. 126.

³⁵ 19-21 Ekim 1972 yılında yapılan Paris Zirvesi'nde dış politika konusunda Topluluk üye devletleri arasında siyasi işbirliğinin daha da geliştirilmesi, danışmanın her düzeyde yoğunlaştırılması amacıyla üye devletler dışişleri bakanları toplantısının ikiden dörde çıkartılmasına anlaşılmıştır. Bkz. **"Statement of the Conference of the Heads of State and Government of the Member States of the European Community"**, Paris, 21 October 1972.

her düzeyde toplantılarına katılabileceği kararlaştırılmıştır.³⁶ Bunun yanısıra 1973 yılında AT üye devletleri, yeni kurulmakta olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda (AGİK) pozisyonlarını koordine etmeye anlaşılarak ilk ortak dış politika kararını almışlardır.³⁷ ASİ süreci, ilk yıllarda Topluluk üye devletlerinin Orta Doğu ve AGİK gibi konularda dış politika pozisyonlarını koordine etmede işbirliği yapması ile başarılı olabilmektedir. Ancak 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi, ASİ için hızlı gelişen kriz durumlarına tepki göstermenin zor olduğunu ortaya çıkartmıştır.³⁸ 1981 yılında kabul edilen ve ASİ gelişiminde üçüncü önemli rapor olarak bilinen "Londra Raporu", "Komisyon'un ASİ'nin tümüne dahil edilmesi", güvenliğin siyasi boyutu ile ilgili dış politika konularının ASİ çerçevesinde ele alınması, "uluslararası krizlere etkili ve hızlı yanıt vermek için üç üye devletin talebiyle ya da eğer gerekli ise bakanlar toplantısının 48 saat içinde toplanması için bir kriz prosedürü"nün³⁹ oluşturulması gibi düzenlemeler getirmiştir. Söz konusu rapor, ASİ sürecinde güvenliğin siyasi boyutu ile ilgili konuları gündeme getiren ilk belge olarak önemini korumaktadır.⁴⁰

19 Haziran 1983'de kabul edilen Solemn Deklarasyonu'nda Avrupa'nın güvenliğin siyasi boyutu dahil dış politikada tek sesle konuşarak dünyada barışın sağlanmasına katkıda bulunabileceği belirtilmiştir. Ayrıca üye devletlerin güvenliğin siyasi ve ekonomik boyutlarını içeren dış politika konusunda danışmayı

³⁶ "Second Report of the Foreign Ministers to the Heads of State and Government of the Member States of the European Community" (The Copenhagen Report), Copenhagen, 23 July 1973, ed: Hill and Smith, 2000, s. 83-92.

³⁷ Gerald Schneider and Claudia Seubold, "Twelve Tongues, One Voice: An Evaluation of European Political Cooperation", *European Journal of Political Research*, 31:3, April 1997, s.370.

³⁸ Fraser Cameron, "The Foreign and Security Policy of the European Union, Past, Present and Future (Contemporary European Studies)", Trowbridge, Sheffield Academic Press, 1999. s.17-18.

³⁹ Haydar Efe, "Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 9, No 1, 2010, s. 51-52.

⁴⁰ Ibid., s. 51.

yoğunlaştırma esasında ortak pozisyon ve ortak eylem belirleme ve benimseme yoluyla ASİ'nin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi vurgulanmıştır.⁴¹

ASİ süreci, Avrupa Tek Senedi (ATS) imzalanana kadar Topluluk faaliyet alanlarının dışında kalmıştır. ATS'nin imzalanması ile ASİ, kurucu antlaşmalara dahil edilmiştir. 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren ATS'nin en önemli yönü, ASİ ile AT'yi aynı hukuki çatı altına getirmesidir. Bu konuda Senet, "tek" olmuştur.⁴² Söz konusu belgede "Dış Politika Alanında Avrupa İşbirliği ile İlgili Antlaşma Hükümleri" başlığı altında dış politika konusunda bir takım düzenlemeler karara bağlanmıştır. ATS ile "AT üye devletlerinin Avrupa dış politikasını oluşturma ve gerçekleştirme yolunda ortak çaba gösterecekleri"⁴³, üye devletlerin dış politika konusunda birbirlerine danışacakları ve birbirlerini bilgilendirecekleri,⁴⁴ uluslararası ilişkilerde veya uluslararası örgütlerde bir güç (cohesive force) olarak Topluluğun etkisini zayıflatacak tüm pozisyon ve eylemlerden kaçınacakları,⁴⁵ Komisyon'un ASİ sürecine tam olarak katılması ve üye devletler dışişleri bakanları ile Komisyon üyesinin ASİ çerçevesinde yılda en az dört toplantı yapılacağı,⁴⁶ AP'nin ASİ'ye katılması, ASİ çerçevesinde ele alınan konularda AP görüşlerinin dikkate alınması ve AP'nin düzenli bilgilendirilmesi⁴⁷ kararlaştırılmıştır. Ayrıca, AT dış politikası ile

⁴¹ "Solemn Declaration on European Union by the European Council (The Stuttgart Declaration), Stuttgart, 19 June 1983, ed: Hill and Smith, 2000, s.126-132.

⁴² Francia and Abellan, 2004, s.129.

⁴³ "The Single European Act", Luxembourg, 17 February 1986, Madde 30(1) http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf (erişim tarihi: 24 Ocak 2013).

⁴⁴ Ibid., Madde 30 (2a).

⁴⁵ Ibid., Madde 30 (2d).

⁴⁶ Ibid., Madde 30 (3 a, b).

⁴⁷ Ibid., Madde 30 (4).

ASI'de kabul edilen politikaların tutarlı olması⁴⁸ ve üye devletlerin güvenlik konularında sıkı işbirliği gerçekleştireceği⁴⁹ vurgulanmıştır.

ASI'nin kurucu antlaşmalara dahil edilip, geliştirilmesi dahi 1989 yılında Merkezi ve Doğu Avrupa'da komünizmin aniden çöküşü sonucunda ortaya çıkan çarpıcı değişimlerin üstesinden gelmeye yardımcı olamamıştır. İki Almanya'nın birleşmesine yol açan söz konusu değişimler, ODGP'nin oluşturulmasında arka plan olmuştur. Fransa ile Almanya, hem iç pazarın tamamlanması hem de ekonomik parasal birliğe doğru ilerlemenin, esas unsuru ODGP olan siyasi birliğe doğru gerekli ilerlemeler gerektirmekte olduğunda anlaşmışlardır. ODGP'nin oluşturulması ile ilgili müzakere süreci, daha sıkı bütünleşmeye doğru hareket etme arzusunda olanlar ile karar almada devletlerin esas role sahip olarak kalması arzusunda olanlar arasında temel farklılıkları yansıtan çetin bir süreç olarak bilinmektedir.⁵⁰ Müzakereler neticesinde ABA'nin imzalanması ile ekonomik ve parasal birlik, ODGP, adalet ve içişlerinde işbirliği gibi üç sütun ortaya çıkmıştır. ODGP, ikinci sütun olarak belirtilmiştir. Böylece 1970'lerin başında ortaya çıkan ve ATS'ne kadar kurucu antlaşmalara dahil edilmeyip, Topluluğun yasal çerçevesinin dışında bırakılan ASI, ABA'nin imzalanması ile ayrı bir sütun olarak ortaya çıkan ODGP'na dönüşmüştür.

ABA'da (Maastricht Antlaşması) Birliğin dış politika ve güvenlik politikasının tüm alanlarını kapsayacak ODGP'yi belirleme ve uygulaması gerektiği, ayrıca ODGP'nin ortak bir savunmaya dönüşebilecek ortak bir savunma politikasının aşamalı olarak belirlenmesi de dahil Birliğin güvenliği ile ilgili tüm konuları kapsayacağı belirtilmiştir. Söz konusu gelişim ile savunma konusunun, AB

⁴⁸ Ibid., Madde 30 (5).

⁴⁹ Ibid., Madde 30 (6).

⁵⁰ Cameron, 2007, s.28-29.

politikasının hedefi olduğu (farklı niteliklerle engellenmesine rağmen) resmi olarak ilk kez belirlenmiştir. Bununla birlikte antlaşmada üye devletlerin ODGP konusunda ortak pozisyon ve ortak eylemde bulunması vurgulanmıştır. Maastricht Antlaşması ile ortaya çıkan ODGP mekanizması, büyük ölçüde ASİ yapısına dayanmaktaydı.⁵¹ Daha sonra Balkanlar'da ortaya çıkan çatışmalara ilişkin Birliğin ortak bir politika belirleyememesi ve ulusal politikaların ortak dış politikadan üstün görülmesi neticesinde Maastricht Antlaşması ile oluşturulan ODGP'nin etkinliği meselesi ortaya çıkmış ve politika ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.⁵²

2 Ekim 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması, ODGP konusunda köklü değişiklikler getirmemiştir. ODGP mekanizması, Yüksek Temsilci ve Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi gibi yeni düzenlemeler ile geliştirilmiştir. 26 Şubat 2001 tarihli Nice Antlaşması ile de ODGP, Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Askeri Karargah ve Askeri Komitelerin kurulması ile güçlendirilmiştir.⁵³

AB'nin dış politikası konusunda son düzenlemeler, 2007 yılında imzalanıp, 1 Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile getirilmiştir. ODGP Yüksek Temsilcisi ile dış ilişkilerden sorumlu komiser makamlarının birleştirilerek Birliğin ortak eyleminin birliğini, tutarlılığını ve etkililiğini sağlayacak Birliğin Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamının oluşturulması, dış politika konusunda Lizbon Antlaşması'nın getirdiği önemli yeniliklerden biridir. Yüksek Temsilci, Dışışleri Konseyi'nin Başkanı ve aynı zamanda Komisyon Başkanı

⁵¹ Cameron, 2007, s.29.

⁵² Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, ve Arif Köktaş, "**Avrupa Birliği Hukuku**", 5. Baskı, Ankara, Asil Yayıncılık, 2011, s. 297-298.

⁵³ Cameron, 2007, s 30.

Yardımcısı görevini yürütecektir. Ayrıca OGDG'nin ayrılmaz parçası olan AGSP, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na (OGSP) dönüşmüştür.

Yukarıda değindiğimiz ASİ ve sonra ABA'nin imzalanması ile ortaya çıkan ODGP çerçevesinde tüm gelişmelere rağmen, egemenlik konusunun en hassas olduğu Avrupa'da AB üye devletlerinin ortak dış politikasının gerçekleştirilmesi konusunda ciddi engeller yer almaktadır. Ben Tonra ve Thomas Christiansen'in belirttikleri "AB üye devletlerinin ortak dış politika konusunda iddialı hedefler koydukları, fakat aynı zamanda bağımsız dış politika yürütme kapasitelerini de korumaya çalışmakta oldukları",⁵⁴ yönündeki saptama söz konusu engellerin başında gelmektedir. Daniel C. Thomas'ın belirttiği üzere 1950'li yıllardan bu yana AB bütünleşme sürecinde "'ulus-devletlerin" "üye devletlere" dönüşebilmesi, ancak birleşmiş "süper devlete" dönüşmemesi,"⁵⁵ AB'nin ortak ve etkin dış politika uygulamasını engellemektedir.

ODGP'nin ortaya çıkması ile AB'nin farklı bölgelere uygulamaya çalışmakta olduğu ortak dış politikası konusunda dikkat çekilmesi gereken önemli husus, AB'nin Akdeniz bölgesine yönelik politikasında Fransa, İspanya ve İtalya'nın, Merkezi ve Doğu Avrupa'ya yönelik politikasında Almanya'nın öncülüğü ile belirlenmesidir. Birliğin Orta Asya'ya yönelik politikasında da Alman öncülüğü⁵⁶ söz konusudur.⁵⁷ Aşağıda AB'nin dış politika konusunda özelliklerini göz önünde

⁵⁴ Ben Tonra and Thomas Christiansen, "The Study of EU Foreign Policy: Between International Relations and European Studies", **"Rethinking European Union Foreign Policy"**, (ed: Ben Tonra and Thomas Christiansen), New York, Manchester University Press, 2004, s. 1.

⁵⁵ Thomas, 2011, s. 4.

⁵⁶ Almanya'nın Orta Asya devletlerine yönelik izlediği politikası çalışmanın 2.bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

⁵⁷ Ali Resul Usul, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları: Sessiz ve Derinden", **"Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)"**, (der: Mustafa Aydın), Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s.188.

bulundurarak, Orta Asya'nın genel jeopolitik ve jeoekonomik önemi ışığında AB açısından bölgenin önemi incelenecektir.

1.1.3. Orta Asya'nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Önemi: Yeni "Büyük Oyun" İddiası

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) ulusal siyasi sisteminde ve dış politikasında 1980 yıllarında yaşanan tüm gelişmeler, Sovyet modelini sistemsel krize uğratmıştır. Sovyetler Birliği'ne bağlı Cumhuriyetler arka arka kendi bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Aralık 1991'de de SSCB resmen dağılmıştır. Sovyet sisteminde önceden hiç yaşanmayan değişikliklerin ortaya gelmesinden sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması çok ani bir gelişme olmuş ve Soğuk Savaş sona ermiştir. Sovyetler Birliği'nin resmen tarihe karışması ile yaşanan sistemsel değişim, yeni jeopolitik düzenin oluşum sürecinin başlamasına neden olmuştur.

Yeni jeopolitik düzenin oluşumunda bağımsız ülkeler olarak ortaya çıkan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın bulunduğu Orta Asya bölgesi, nüfuz alanlarının yeniden paylaşımının merkezlerinden biri haline gelmiştir. Orta Asya'nın enerji kaynakları başta olmak üzere zengin doğal kaynaklara sahip olması, ulaşım ve iletişim ağlarının kesiştiği noktada bulunması, Doğu ile Batı arasında bir köprü konumunda olması, bunun başlıca nedenleridir. Ayrıca, Orta Asya devletleri, dünya politikalarında önemli role sahip Rusya, Çin, Afganistan ve İran gibi devletler ile sınırdaş konumdadır.

"Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanı"⁵⁸ ve komünist modelini değiştirecek alternatif modeller arayışında olan yeni bağımsız Orta Asya devletleri, söz konusu alternatif modelleri temsil ettikleri iddiasında olan birçok devletin ilgisini çekmiştir. Böylece, Orta Asya'da daha önce mevcut olmayan bir uluslararası rekabet ortaya çıkmıştır.⁵⁹ Rusya, Çin, İran, Pakistan gibi bölgeyle komşu konumunda olan devletlerin yanısıra ABD, AB, Türkiye ve Hindistan da söz konusu rekabetin aktörleri haline gelmiştir. Bu rekabet, "Büyük Oyun" olarak tanımlanan 19. yüzyılda Rus Çarlığı ile İngiliz İmparatorluğu arasında bölgede nüfuz rekabetine benzetilerek, Yeni "Büyük Oyun" olarak adlandırılmaktaydı. Fakat, 19. yüzyıldaki "Büyük Oyundan" farklı olarak Orta Asya devletleri, bölgedeki güç mücadelesinde aktif rol oynamaktaydı.⁶⁰ Artık Orta Asya devletleri, 19. yüzyılda olduğu gibi işgal atındaki devletler değil, Orta Asya politikalarında küresel ve bölgesel güçler arasında güç dengesinin sağlanması için çalışmakta olan bağımsız cumhuriyetlerdi. Bunun yanısıra yeni "Büyük Oyun", orijinalindekiden daha fazla sayıda aktörleri içermektedir.⁶¹ Ayrıca, yeni "Büyük Oyun", orijinal versiyonda olduğu gibi siyasi nüfuz ve stratejik avantaja erişmeden daha çok boru hatları ve yeni pazarları elde etme gibi ekonomik çıkarlar üzerinde oynanmaktaydı. Orta Asya

⁵⁸ Çağrı Kürşat Yüce, "**Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**", İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006, s. 47.

⁵⁹ Mustafa Aydın, "Orta Asya'nın Değişen Dinamikleri ve Jeopolitiği", "**Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)**", (der: Mustafa Aydın), Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s. 3.

⁶⁰ Dianne L. Smith, "Central Asia: A New Great Game?", **SSI United States Army College**, June 17, 1996, s.1.

⁶¹ Filippo Costa Buranelli, "How Useful is it to Characterise The Presence of Foreign States in Central Asia As a New 'Great Game'?", **Civitas Politics**, April 18, 2011 <http://civitaspolitics.org/2011/04/18/how-useful-is-it-to-characterise-the-presence-of-foreign-states-in-central-asia-as-a-new-%E2%80%98great-game%E2%80%99/> (erişim tarihi: 3 Ocak 2013).

devletleri de, 19. yüzyıldaki durumun tam tersine yabancı güçlerin bölgeye gelmesine direniş göstermiyorlardı.⁶²

"Büyük Oyun'un" orijinal ve yeni versiyonlarını karşılaştırmasında dikkat çekilmesi gereken önemli husus, "'Büyük Oyun'un' unsurlarının, 19.yüzyıldan daha önce de bölgenin tarihi ve jeopolitik çok vektörlülüğü olarak var olmasıdır".⁶³ Rus araştırmacısı Andrey Kazantsev'a göre, bugün hangi büyük devletin Orta Asya cumhuriyetleri için işbirliği ve bütünleşme konusunda öncelikli role sahip ortak olacağı belirsizdir. Böyle bir belirsizliğin olmasını ise tarihin kendisi belirlemiştir. Yazar, Rusya ve onun etrafında toplanmakta olan post sovyet devletleri, Çin, İslam dünyası (Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan), Hindistan ve Batı (ABD ve AB) vektörlerini Orta Asya devletleri için öncelikli ortak konumunda olabilecek jeopolitik vektörler olarak değerlendirmektedir.⁶⁴

Orta Asya'nın rekabet ve güç mücadelesi alanına dönüşmesinin başlıca nedeni, Hazar-Orta Asya bölgesinde bulunan enerji kaynaklarıdır. Hazar Havzası enerji kaynakları, Yeni "Büyük Oyun" aktörleri arasındaki rekabette merkezi konuma sahiptir.⁶⁵ Orta Asya enerji kaynaklarının büyük kısmının bulunduğu Hazar bölgesinin halen tamamen incelenmediğinden, bölge rezervleri ile ilgili rakamların daha da artacağı öngörülmektedir. Fakat, Hazar enerji rezervleri, dünyadaki kanıtlanmış petrol rezervlerinin %65'ne sahip Orta Doğu rezervleri ile

⁶² Aydın, 2005, s. 6.

⁶³ Andrey Kazantsev, "'Bolşaya Igra' v Tsentralnoy Azii: Vçera, Segodnya, Zavtra" (Orta Asya'da "Büyük Oyun": Dün, Bugün ve Yarın), **Neprikosnovenniy Zapas**, No.4 (66), 2009. <http://magazines.russ.ru/nz/2009/4/ka12.html> (erişim tarihi: 13 Ocak 2013).

⁶⁴ Andrey Kazantsev, "'Bolşaya Igra' s Neyzvestnımi Pravilami: Mirovaya Politika i Tcentralnaya Aziya" (Belirsiz Kurallarla "Büyük Oyun": Dünya Politikası ve Orta Asya), Moskova, Naslediye Evrazii, 2008, s. 32-36.

⁶⁵ Oksan Bayulgen, "Caspian Energy Wealth: Social Impacts and Implications for Regional Stability", **"The Politics of Transition in Central Asia and the Caucasus Enduring Legacies and Emerging Challenges"**, (ed: Amanda E.Wooden and Christoph H. Stefes), London and New York, Routledge, 2009, s. 164.

karşılaştırıldığında çok daha düşüktür,⁶⁶ lakin "Hazar bölgesinin üretim seviyesi, Irak ile Kuveyt'in birleşik üretim seviyeleri ile kıyaslanabilecek durumdadır."⁶⁷ Bu bağlamda Orta Asya devletlerinin sahip oldukları petrol ve doğal gaz rezervleri ve üretimini kısaca incelemekte fayda vardır.

Orta Asya'daki petrol ve doğal gaz rezervlerinin büyük kısmı Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'da bulunmaktadır. Petrol üretim tarihi 1911'de başlanan Kazakistan, eski Sovyet coğrafyasında petrol rezervleri ve üretiminde Rusya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Kazakistan'ın kanıtlanmış petrol rezervleri 30 milyar varil olarak değerlendirilmektedir. Aktöbe, Teniz, Karaşaganak, Mangıstau ve Özen gibi büyük petrol yatakları bulunan Kazakistan'ın Batı bölgesi, ülke petrol kaynaklarının bulunduğu esas bölgedir. 2012 yılında Kazakistan günlük 1.6 milyon varil petrol üretimini gerçekleştirmiştir. Ülkenin doğal gaz rezervi ise 85 trilyon kübik kademdir (Ocak, 2012).⁶⁸ Kazakistan Cumhuriyeti Petrol ve Gaz Bakanlığı verilerine göre, 2012 yılının Ocak-Mayıs aylarında ülkedeki gaz üretimi 29,8 milyar metre küp olmuştur.⁶⁹ Kanıtlanmış petrol rezervi çok olmayan (600 milyon varil) Türkmenistan, dünyada en büyük doğal gaz rezervlerinden birine sahip olan Orta Asya devletidir ve dünya doğal gaz rezervlerinde altıncı sırada ve üretiminde de ilk yirmi devlet arasında yer almaktadır. Fakat yeterli altyapının olmaması nedeniyle Türkmenistan'ın doğal gaz nakli kısıtlı olarak gerçekleştirilmektedir.

⁶⁶ Mehmet Ögütçü, "Hazar Enerji Kaynakları: Jeopolitik Dengeler, Yatırım Gereksinimi ve Hukuki Uyuşmazlıklar", "**Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)**", (der: Mustafa Aydın) Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s. 268-269.

⁶⁷ Ariel Cohen, "U.S. Interests and Central Asia Energy Security", Heritage Foundation **Backgrounder** № 1984, 15 November, 2006, s. 1-2.
<http://www.policyarchive.org/handle/10207/bitstreams/11895.pdf> (erişim tarihi: 19 Ocak 2013)

⁶⁸ U.S. Energy Information Administration, **Kazakhstan**
<http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=KZ&trk=p2> (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

⁶⁹ Kazakistan Cumhuriyeti Petrol ve Gaz Bakanlığı,
http://www.mgm.gov.kz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=42&Itemid=64&lang=kz (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

Türkmenistan'ın kanıtlanmış gaz rezervleri yaklaşık 265 trilyon kübik kademdir (2012).⁷⁰ Özbekistan, 594 milyon varil petrol ve 65 trilyon kübik kadem kanıtlanmış doğal gaz rezervlerine sahiptir. Ancak, Özbekistan'ın enerji sektörü altyapısının önemli kısmının etkisiz ve modernizasyonu gerektirecek olması, petrol ve doğal gazının dünya pazarına nakli problemini ortaya çıkarmaktadır.⁷¹ Kırgızistan'ın kanıtlanmış petrol rezervleri 30 milyon, Tacikistan'ın da 12 milyon varili oluşturmaktadır (2011).⁷² İki devletin de kanıtlanmış doğal gaz rezervleri 5.663 milyar metre küptür.⁷³

Orta Asya, dünya enerji rezervlerinin çok büyük kısmına sahip olmamakla birlikte pazara erişimin de kolay olmadığı bir bölgedir. Coğrafi olarak Hazar'ın ötesinde su yollarına erişimi ve siyasi olarak devam etmekte olan Rusya'nın etkisi gibi engeller ön plana çıkmaktadır. Ancak söz konusu engellere rağmen bölge, jeopolitik ve jeoekonomik önemini korumaktadır.⁷⁴ Orta Asya'da petrol ve doğal gazın nakli yollarının çoğunun Rusya'nın kontrolü altında tutulması, Sovyet zamanının bıraktığı altyapıdan kaynaklanmaktadır. Sovyet zamanından kalan petrol ve doğal gaz boru hatlarının tümü Rusya üzerinden geçmektedir. Bağımsızlıklarının ilk yıllarından itibaren Orta Asya devletleri, özellikle Batı ve Çin şirketleri ile projeler geliştirmeye çalışmaktadırlar, Rusya da bölgede gerçekleştirilmekte olan petrol ve doğal gaz projelerinin kendi kontrolü dışında olmasını istememektedir. Bu

⁷⁰ U.S. Energy Information Administration, **Turkmenistan**, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=TX> (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

⁷¹ U.S. Energy Information Administration, **Uzbekistan**, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=UZ> (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

⁷² Central Intelligence Agency, **The World Factbook, Oil-Proved Reserves**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2178.html> (erişim tarihi: 21 Ocak 2013).

⁷³ Central Intelligence Agency, **The World Factbook, Natural Gas-Proved Reserves**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2179.html> (erişim tarihi: 21 Ocak 2013).

⁷⁴ Cohen, 2006, s. 2.

bağlamda Orta Asya’da bölgesel ve küresel aktörler arasında rekabette Hazar-Orta Asya petrol ve doğal gaz nakli yolları büyük önem taşımaktadır.

Hazar-Orta Asya enerji kaynakları yeni "Büyük Oyun" aktörlerinin enerji ihtiyaçlarının karşılanmasında kritik role sahip olmasa da, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi konusunda alternatif kaynak olarak önemli rol üstlenmektedir. Bu yüzden enerji kaynak çeşitlendirilmesini savunan bölgesel ve küresel aktörler için Orta Asya, halen stratejik önemini kaybetmemiş konumdadır.

1.1.4. AB Açısından Orta Asya’nın Önemi

AB açısından Orta Asya bölgesinin önemi ve AB’nin Orta Asya politikasının gelişimi, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana AB dış politikası konusunda gelişmeler ve Birliğin derinleşme ve genişleme sürecine bağlı olarak değişmektedir. AB, Orta Asya’da kendi siyasi çıkarlarını diğer eski SSCB/Sovyet etkisi alanına giren diğer cumhuriyetlere göre daha geç somutlaştırmıştır.

1980 yıllarının sonuna doğru SSCB, Merkezi ve Doğu Avrupa’da etkisini kaybetmeye başlamıştır. 1985 yılında Mihail Gorbaçov’un iktidara gelmesi ile Sovyetler Birliği siyasi sisteminde yaşanan köklü değişiklikler sırasında en önemlilerinden biri olarak, SSCB’nin Sovyet etkisi alanına giren ülkelerin iç işlerine askeri müdahale dahil olmak üzere doğrudan karışmasını haklı gösteren "Brejnev Doktrini’nden"⁷⁵ vazgeçmesini belirtmek mümkündür. 6 Temmuz 1989’da Avrupa Konseyi’nde M.Gorbaçev’un "hem dost ve müttefik, hem de başka ülkelerin iç işlerine karışmak, egemenliklerini kısıtlamak üzere yapılan her hangi bir girişime yer

⁷⁵ "Brejnev Doktrini", 1960 yıllarının sonundan 1980 yıllarının ortasına kadar Sovyetler Birliği’nin dış politikasını belirleyen doktrindir.

verilmeyeceğini"⁷⁶ belirtmesi bunun ifadesidir. SSCB'nin etki alanında gücünü kaybetmeye başlaması ile paralel olarak AT genişleme siyasetinde Güney'den Doğu'ya kayma süreci başlamıştır. 1 Mayıs 2004 tarihinde Malta ile Kıbrıs Cumhuriyeti dışında 8 eski komünist devletin (Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Macaristan) AB'ye üye olması söz konusu sürecin neticesi olarak değerlendirilebilir. 2007 yılında da Bulgaristan ile Romanya Birliğe üye olmuştur. Böylece, 12 devletin AB'ye dahil olması ile Birlik tarihinde en büyük genişleme gerçekleştirilmiştir.

11 Mart 2003 tarihinde Komisyon tarafından sunulan "Daha Geniş Avrupa – Komşuluk: Güney ve Doğu Komşular ile İlişkiler İçin Yeni Çerçeve"⁷⁷ adlı bildiri ile çerçevesi çizilen ve 12 Mayıs 2004 tarihli Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) Strateji Belgesi⁷⁸ ile oluşturulan, "Genişlemiş AB ile onun komşuları arasında yeni bölücü çizgilerin ortaya çıkmasını önlemeyi"⁷⁹ amaçlamakta olan AKP'ye, 6 eski Sovyet devleti: Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna dahil edilmiştir.⁸⁰ Orta Asya devletleri ise AKP'ye dahil edilmeyip, söz konusu sürecin dışında kalmışlardır. Orta Asya devletleri dışında eski SSCB ve Sovyet etkisi alanına giren diğer cumhuriyetlere ilişkin siyasi çıkarlarını somutlaştırabilen AB,

⁷⁶ Anatoly Torkunov, "Sovremennyye Mejdunarodnyye Otnoşeniya" (Çağdaş Uluslararası İlişkiler), Moskova, Rossiiskaya Političeskaya Entsiklopediya, 1999, s. 166.

⁷⁷ Belge metni için bkz., "Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours", Brussels, 11.03.2003, (COM)2003, 104. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

⁷⁸ Belge metni için bkz., "European Neighbourhood Policy Strategy Paper", Brussels, 12.05.2004, (COM)2004, 373 http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

⁷⁹ Ibid., s. 3.

⁸⁰ AKP, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'nın yanısıra Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas, Tunus, Filistin, Lübnan, Suriye, Libya olmak üzere toplam 16 devleti kapsamaktadır.

2007 yılında "AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık İçin Strateji"'nin kabul edilmesi ile Orta Asya bölgesindeki siyasi amaç ve çıkarlarını ortaya koyabilmiştir.

AB açısından Orta Asya'nın önemini enerji ve enerji kaynaklarının nakli, güvenlik ve istikrar olmak üzere iki başlık altında nitelendirilebilir. 2007-2013 yılları için Orta Asya'ya yönelik AB yardımları için Bölgesel Strateji Belgesi'nde enerji tedarikinin çeşitlendirilmesinde Orta Asya'nın rolü açıkça ortaya konmaktadır:

*"AB üye devletlerinin dış enerji kaynaklarına artan bağımlılığı ve enerji tedarik güvenliğinin sağlanması, AB için özel ilgi arz eden konulardır. Orta Asya devletleri, sahip oldukları önemli hidrokarbon kaynakları ve Avrupa pazarlarına taşıma güzergahları için avantajlı coğrafik konumu ile AB enerji tedarikinin sağlanmasında önemli rol oynayacaktır. Rusya ile birlikte Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan, dünyada ikinci en büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiplerdir. Kazakistan tek başına Kuzey Denizi'nde bulunan petrol kaynaklarının iki katına sahipken, Türkmenistan ve Özbekistan'ın dünyada beşinci ve sekizinci büyük doğal gaz rezervlerinin olduğuna inanılmaktadır."*⁸¹

AB devletlerine ihraç edilmekte olan doğal gazın %31'ini sağlamakta olan Rusya⁸² için AB'nin doğal gaza bağımlılığını azaltmak üzere enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi konusunda Orta Asya'nın oynayabileceği rol, AB-Orta Asya ilişkilerinin önemli boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. AB ile Orta Asya'nın enerji

⁸¹ "European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the Period 2007-2013", s. 5 http://www.eeas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

⁸² "Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000-2010: Opportunities for our future Energy Partnership", Brussels/ Moscow November 2010 <http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/reports/2010-11-report-10thtanniversaryfinal.pdf> (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

güvenliğini pekiştirmek gibi temel bir çıkarı paylaşmakta olduğu belirtilerek, Orta Asya'dan özellikle "gaz naklinin AB için özel bir önem taşımakta olduğu"⁸³ vurgulanmaktadır. Berlin'de gerçekleştirilmiş olan "Orta Asya ve AB: XXI yüzyıl İçin Yeni Ekonomik Ortaklık" adlı konferansta Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier, büyük doğal gaz ve petrol rezervlerine sahip Orta Asya'nın AB için enerji tedarikinin çeşitlendirilmesi konusunda artan öneminin altını çizmiştir.⁸⁴ Bununla birlikte, enerji kaynaklarının ve hatlarının çeşitlendirilmesi konusunun AB için öncelikli politika olduğunu belirten enerjiden sorumlu AB komiseri Günther Oettinger'in, AB'nin "Hazar ve Orta Asya hidrokarbon kaynaklarına erişmek üzere çaba harcamaya devam edeceğini"⁸⁵ belirtmesi, Hazar ve Orta Asya bölgesinin AB açısından enerji ve enerji kaynaklarının nakli konusunda önemini ifade etmektedir. Frank-Walter Steinmeier, enerji konusunun yanı sıra, Orta Asya'nın Afganistan, Pakistan ve İran gibi istikrarsız bölgelere yakın olması ve İslami aşırı uçlara karşı mücadele etmede başarılı olmasını, Avrupa'nın stratejik ilgi alanına girmesinin başlıca nedenleri olarak tanımlamaktadır.⁸⁶

Afganistan, Pakistan ve İran'ın yanı sıra uluslararası ilişkilerde önemli aktörler Çin ve Rusya ile son yıllarda enerji kaynakları için mücadele konusunda

⁸³ Council of the EU, "European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership", June 2007, s. 18-19 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

⁸⁴ "Steinmeier podderjivayet Tsentralnuyu Aziyu" (Steinmeier Orta Asya'yı Desteklemekte), **Deutsche Welle**, 13.11.2007. <http://www.dw.de/%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B5%D1%80-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%83%D1%8E-%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D1%8E/a-2911708-0> (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

⁸⁵ Günther Oettinger, "Energy Dialogue: Russia – European Union. Gas Aspects", Eurogas Conference, Brussels, 27 April 2012 http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/oettinger/headlines/speeches/2012/04/doc/20120427.pdf (erişim tarihi: 20 Mart 2013).

⁸⁶ Ahto Lobjakas, "EU: German Presidency's Focus on Central Asia, Black Sea, Russia", **Radio Free Europe** <http://www.rferl.org/content/article/1073562.html> (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

önemi artan Hazar bölgesinin kesiştiği noktada bulunan Orta Asya, yasadışı uyuşturucu ticareti, organize suç, terörizm, insan ticareti gibi ulus ötesi sorunlar, su sorunu gibi bölgesel sorunlar, ulusal düzeyde de istikrarsızlık tehdidi (iç siyasi, ekonomik, etnik sorunlar) ile karşı karşıya gelmektedir.⁸⁷

12 Aralık 2003 tarihli AGS’de, Avrupa’nın karşılaştığı yeni tehditler daha çeşitli, daha az görülebilir ve daha az tahmin edilebilir olarak değerlendirilerek, terörizm, kitlesel imha silahların yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler, organize suç gibi temel tehditler ortaya konmaktadır.⁸⁸ Stratejide yer alan tehditlerle mücadele, çevrede güvenliğin sağlanması ve etkili çok yönlülük esasında uluslararası düzen olmak üzere stratejik amaçlardan⁸⁹ yola çıkarak, kitlesel imha silahları, yasadışı uyuşturucu ticareti ve organize suça karşı mücadele konularında Orta Asya’dan açıkça söz edilmektedir.⁹⁰

AB’nin Orta Asya’da temel çıkarı, "güvenlik ve istikrar" olarak belirtilmektedir.⁹¹ Zira "Orta Asya’da stratejik, siyasi ve ekonomik gelişmeler ve bunun yanısıra sınır ötesi sorunlar AB çıkarları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiye sahiptir" ve "AB genişlemesi, Güney Kafkasya’nın AKP’ye dahil edilmesi ve ‘Karadeniz Sinerji Girişimi’ ile AB ve Orta Asya birbirine yaklaşmaktadır."⁹²

⁸⁷ Jos Boonstra, "The EU’s Interests in Central Asia: Integrating Energy, Security and Values Into Coherent Policy", European Association of Development Research and Training Institutes (EADI), **EDC 2020, Working Paper** No.9, January 2011, s. 13.

⁸⁸ Council of the EU, "**A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy**", Brussels, 12 December 2003, s. 3-5 <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

⁸⁹ Ibid., s. 6-10.

⁹⁰ "**European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the Period 2007-2013**", s. 5 http://www.eeas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

⁹¹ Council of the EU, "**European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership**", June 2007, s. 8 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

⁹² Ibid., s. 9.

Ayrıca AB enerji güvenliğinin sağlanması konusunda Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının katkıda bulunabilmesi için de Orta Asya’da güvenlik ve istikrarın sağlanması önemlidir. Böylece, AB’nin dış ilişkilerinde Orta Asya’nın önemi, "enerji" ve "güvenlik ve istikrar" olmak üzere iki önemli noktada ortaya çıkmaktadır.

1.2. Orta Asya Devletlerinin Dış Politikalarında Stratejik Öncelikler ve AB

Bu bölümde Orta Asya devletlerinin dış politika öncelikleri göz önünde bulundurarak, dış politikalarında AB’nin yeri incelenecektir.

Değişen uluslararası ortamda Kazakistan dış politikası modernizasyonunun öncelikleri: ulusal ve bölgesel güvenliği var gücüyle sağlamlaştırmak, ekonomik ve ticari diplomasiyi etkin bir biçimde geliştirmek, kültürel, bilim-eğitim ve diğer alanlarda uluslararası işbirliğini yoğunlaştırmak, vatandaşların dış ülkelerde hukuksal korunmasını güçlendirmek⁹³ olarak belirlenmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’nın her yıl yaptığı ülkenin durumu ve devletin temel iç ve dış politikaları ile ilgili Kazakistan Halkına Sesleniş Konuşmasında, AB ile ilişkileri geliştirmek, Kazakistan dış politikasının önceliklerinden biri olduğu sürekli olarak belirtilmektedir. Kazakistan, en büyük ticaret ortağı olan AB⁹⁴ ile, bölgesel ve

⁹³ Official Site of the President of the Republic of Kazakhstan, "Address by the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of Nation N.Nazarbayev ‘Strategy Kazakhstan -2050’: new political course of the established state", December 14, 2012 http://www.akorda.kz/en/page/page_kazakistan-respublikasynyn-prezidenti-n-a-nazarbaevty-n-kazakistan-khalkyna-zholdauy-2012-zhylyhy-14-zheltoks_1357813742 (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

⁹⁴ AB, Kazakistan’ın birinci sırada ticaret ortağıdır. Kazakistan ise AB ticaret ortakları arasında 26.sırada yer almaktadır. Kazakistan’ın toplam ihracat hacminin %42,3’ü ve ithalat hacminin %24,6’sı AB’nin hissesine düşmektedir (2011). Bkz. **EU Bilateral Trade and Trade with the**

uluslararası güvenlik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişim alanlarında işbirliğini geliştirmeye önem vermektedir.⁹⁵

2008 yılında Kazakistan'ın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Dönem Başkanlığı⁹⁶ gündemini hazırlama, ekonomik işbirliği, yeni teknoloji çekme, yönetim deneyimini geliştirmeyi ve mevzuatı geliştirmeyi desteklemek üzere "Avrupa'ya Yol" programının hazırlanması önerilmiştir.⁹⁷

29 Ağustos 2008 yılında Kazakistan Devlet Başkanı'nın kararnamesi ile 2009-2011 yıllarına "Avrupa'ya Yol" Devlet Programı kabul edilmiştir. Program'ın temel hedefi, önde gelen ve gelişmiş Avrupa devletleri ile ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine çıkartmaktır. Kazakistan ile Avrupa devletleri arasında teknoloji, enerji, taşıma, teknik ayar ve meteoroloji, ticari-ekonomik, küçük ve orta girişimlerin gelişimi, yaşam kalitesi ve sosyal alanlarda işbirliğini geliştirmek amaçlanmaktadır. Bunun yanısıra Kazakistan'ın yasama sistemini geliştirmek üzere Avrupa devletlerinin tecrübesini kullanmak, Program'ın önemli bölümlerinden biridir. Program'ın gerçekleştirilmesinden önde gelen AB devletleri ile siyasi, ekonomik ve sosyal-insani ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine çıkartmak, bu devletler ile ticaret hacmini yılda %10'a artırmak üzere elverişli koşullar yaratmak, Avrupa devletleri devlet ve hükümet başkanları düzeyinde yılda en az beş defa resmi ziyaretler

World, Kazakhstan, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113406.pdf (erişim tarihi: 30 Mart 2013).

⁹⁵ Official Site of the President of the Republic of Kazakhstan, "**Address by the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the People of Kazakhstan**", March 1, 2006 http://www.akorda.kz/en/page/page_address-of-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayev-to-the-people-of-kazakhstan-march-1-2006_1343986805 (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

⁹⁶ Kazakistan, 2010 yılında AGİT Dönem Başkanlığını üstlenmiştir.

⁹⁷ Official Site of the President of the Republic of Kazakhstan, "**Address by the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the People of Kazakhstan**", February 6, 2008 http://www.akorda.kz/en/page/page_address-of-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayev-to-the-people-of-kazakhstan-february-6-2008_1343986980 (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

düzenlemek (uluslararası takvime uygun olarak), taşıma ağlarını geliştirmek üzere Karşılıklı Anlayış Memorandumu'nu imzalamak, AB şartlarına uygun olarak teknik talimatların benimsenmesi ve standartların uyumlaştırılması, Avrupa standartlarını göz önünde bulundurarak milli mevzuatı geliştirmek, Avrupa'da Kazakistan çıkarlarının geliştirilmek gibi sonuçlar beklenmektedir.⁹⁸ Söz konusu programın kabul edilmesi, Kazakistan dış politikasında AB tercihinin de önemli olduğunu ifade etmektedir.

Ocak 2014'te kabul edilen "2014-2020 yılları için Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dış Politika Konsepti'nde" AB, Kazakistan'ın en büyük ticari-ekonomik ve yatırım ortağı olarak değerlendirilmektedir. Kazakistan'ın AB ile geniş işbirliğine, genişletilmiş ortaklık ve işbirliği hakkında yeni anlaşmanın yapılmasına, AB ve Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşları için giderek vizesiz rejime geçiş ile vize rejiminin serbestleştirilmesine yönelik çaba sarf etmeye devam edeceği belirtilmektedir. Ayrıca, AB, Kazakistan dış politikasında Rusya, Çin, Orta Asya ülkeleri, ABD'den sonra beşinci öncelik olarak ele alınmaktadır.⁹⁹

Kırgızistan dış politikasında AB boyutu konusunu incelerken, ilk önce devrim öncesi, yani Askar Akayev döneminde Kırgızistan dış politikasında AB'nin yeri ve önemini ele almakta fayda vardır. Kırgızistan'ın tüm İpek Yolu bölgesi devletleri ile işbirliği geliştirme yolunda çaba göstereceği belirtilen, bağımsız Kırgızistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in geliştirdiği "İpek Yolu Diplomasisi" doktrininde,

⁹⁸ The Embassy of the Republic of Kazakhstan in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, "State Programme 'Path to Europe' 2009-2011", 28 August, 2008 http://www.kazembassy.org.uk/path_to_europe_state_programme.html (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

⁹⁹ Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Resmi Sitesi, "2014-2020 yılları için Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dış Politika Konsepti", 29 Ocak 2014 http://akorda.kz/special.php?r=page/view&sefname=page_215844_kazakstan-respublikasy-syrtky-sayasatynyn-2014-%E2%80%932020-zhyldarha-arnalhan-tuzhyrymdamasy-turaly&language=kz (erişim tarihi: 6 Şubat 2014).

"Kırgızistan – Komşu Ülkeler", "Kırgızistan – Avrupa" ve "Kırgızistan – Doğu ve Güney-Doğu Asya" başlıkları altında işbirliği geliştirmenin temel yönleri yer almıştır. "Kırgızistan – Avrupa" yönünün Kırgızistan açısından öneminin ana nedenleri olarak; gelişmiş Avrupa devletleri ile işbirliği geliştirmenin gerekliliği ve sağlayacak avantajları, Doğu Avrupa ülkesi ile ilişkilerin daha da geliştirilmesinin amaca uygun olması, Kırgızistan ile komşu ülkelerinde Avrupa kurumlarının faaliyetlerinde iştirak etmek (güvenlik, ekonomik işbirliği ve demokratik kuruluşların geliştirilmesi alanlarında)¹⁰⁰ belirtilmiştir. Böylece, devrim öncesi Kırgızistan'ın dış politikasında AB'nin yeri, ikili ilişkileri geliştirmek ve güvenlik, ekonomik işbirliği ve demokratik kuruluşların geliştirilmesi alanlarında Avrupa ortak politikalarında yer almak gibi iki önemli noktada ortaya çıkmaktaydı.

Devrim sonrası dönemde Kırgızistan dış politikasının öncelikleri ve ana yönleri 2007 yılında kabul edilmiş olan "Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Dış Politika Konsepti"nde yer almaktadır. Söz konusu konseptte göre, Kırgızistan dış politikasının öncelikleri şunlardır:

- Dış siyasi yöntemler ile ulusal güvenliği güçlendirmek
- Gelişimin ulusal önceliklerini gerçekleştirmek üzere elverişli dış ortam oluşturmak
- Uluslararası alanda Kırgızistan'ın olumlu imajını pekiştirmek
- Dış politika faaliyetlerinde etkili bir sistem oluşturmak.¹⁰¹

¹⁰⁰ Kırgızistan Cumhuriyeti Taşkent Büyükelçiliği, "Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in 'İpek Yolu Diplomasisi' Doktrini", 17 Eylül 1998 <http://kyrgyzstan.sk.uz/politic/silkroad.htm> (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

¹⁰¹ Kırgızistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Dış Politika Konsepti", 10 Ocak 2007 http://www.mfa.kg/acts/koncepciya-vneshnei-politiki-kr_ru.html (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

Kırgızistan'ın dış politikada aktifliğinin, bölgesel, kıtasal (Avrasya kıtası) ve küresel olmak üzere üç işbirliği alanında gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Bölgesel düzeyde komşu devletler, Kazakistan, Çin, Tacikistan ve Özbekistan ile işbirliği, kıtasal düzeyde de Avrasya'da merkezi güçler, Rusya, Çin, ABD, AB, Almanya, Japonya, Hindistan ve Türkiye ile işbirliğinin yoğunlaştırılması, Kırgızistan'ın dış politika alanını oluşturmaktadır.¹⁰² Bölgesel düzeyde, enerji, ekonomik, ulaştırma-haberleşme ve sosyal alanlarda, askeri-siyasi işbirliği konusunda Kırgızistan'ın uzun vadeli çıkarlarının gerçekleşmesinde önemli koşul olarak ele alınmakta olan Kırgızistan'ın stratejik ortağı Rusya ile işbirliği, uluslararası terörizmle mücadelede etkin işbirliği yapmak ve ticari-ekonomik ve askeri-sanayi alanda işbirliğini genişletmek üzere ABD ile işbirliğini geliştirmek niyetinde olan Kırgızistan için, Rusya ve ABD'den sonra üçüncü sırada AB ve özellikle temel ortak konumunda olan Almanya ile ilişkileri geliştirmek, devlet dış politikasının doğrultusu olarak belirtilmektedir.¹⁰³ Yukarıda incelenen Kırgızistan dış politikasında temel belgeler ışığında AB'nin, sürekli olarak Kırgızistan dış politikasını öncelik yönlerinden birini oluşturduğundan bahsedilebilir.

Devletin bağımsızlığını ve egemenliğini pekiştirmek, ulusal çıkarları savunmak, bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlamlaştırmak, Özbekistan'ın istikrarlı gelişiminin sağlanması için elverişli dış ortam oluşturmak ve devletin uluslararası prestijini pekiştirmek¹⁰⁴ temel hedefler olarak belirtilen ve "uluslararası kuruluşlara

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Özbekistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "**Özbekistan Cumhuriyeti Dış Politika Çizgisinin Hedefleri**" http://www.mfa.uz/rus/mej_sotr/vneshnyaya_politika/ (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

öncelikli önem vermekte olan"¹⁰⁵ Özbekistan Cumhuriyeti'nin dış politikasında AB ile işbirliğini geliştirmek, bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren dış politika önceliklerinden biri olarak ilan edilmiştir.¹⁰⁶

Dünya topluluğu tarafından tanınan daimi tarafsızlık,¹⁰⁷ Türkmenistan'ın iç ve dış politikasının temelini oluşturmaktadır.¹⁰⁸ Daimi tarafsızlık, Türkmenistan'ın barış ve uyum için yapıcı diyalog ve barışçıl hareketlere yardımcı olmaya hazır olacağı, güç veya güç tehdidi kullanmaktan, bunun yanısıra, herhangi bir biçimde diğer devletlerin çıkarlarını hanel getirmeyeceği, hiçbir zaman savaş başlatmama, savaşa katılmama (özsavunma hariç) ve savaş ya da çatışma doğurabilecek siyasi, diplomatik ve diğer eylemlerden kaçınma taahhüdünü kabul edeceği, askeri birlik ve bloklara üye olmayacağı, kendi topraklarında yabancı devletin askeri üslerini yerleştirmeyi kabul etmeyeceği anlamına gelmektedir.¹⁰⁹ Türkmenistan için barışın ve güvenliğin sağlanmasında, ekonomik ve yatırım alanlarda ortak konumunda olan AB ile siyasi ve teknik alanlarda işbirliğinin ve sürekli diyalogun geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁵ Özbekistan Cumhuriyeti Milli Mevzuat Merkezi, "**Dış Politika Eylemlerinin Temel İlkeleri Hakkında Özbekistan Cumhuriyeti'nin Kanunu**", 26 Aralık 1996, №336-I, Madde 5 http://lex.uz/Pages/GetAct.aspx?lact_id=39322 (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

¹⁰⁶ Özbekistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "**Özbekistan-AB İşbirliği**" http://mfa.uz/rus/mej_sotr/uzb_mejd_org/uzbekistan_es/ (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

¹⁰⁷ 12 Aralık 1995 tarihli BM Genel Kurulu kararı ile Türkmenistan'ın ilan ettiği daimi tarafsızlık statüsünün tanınacağı ve destekleneceği karara bağlanmıştır. Bkz., **Resolution of the General Assembly of the UN "Permanent neutrality of Turkmenistan"**, A/RES/50/80, 12 December 1995 <http://www.un.org/documents/ga/res/50/a50r080.htm> (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

¹⁰⁸ Türkmenistan'ın Ankara Büyükelçiliği, "**Türkmenistan'ın Anayasası**", madde 1 (rusça metni) <http://turkmenistanembassy.com.tr/ru/Constitution.aspx> (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

¹⁰⁹ "**Tarafsız Bir Devlet Olarak Türkmenistan'ın Dış Politika Konsepti**", Aralık 1995 http://niyazov.sitecity.ru/ltex_0608085523.phtml?p_ident=ltex_0608085523.p_2108100642 (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

¹¹⁰ "**Türkmenistan Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda Yaptığı Konuşması**", 10 Aralık 2012 <http://www.turkmenistan.gov.tm/?id=2922> (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

Tacikistan dış politikasında komşu ülkeler ve Orta Asya devletlerine, dünya politikalarında önemli role sahip Rusya ve ABD'ne öncelik verilmektedir.¹¹¹ Tacikistan'ın ticari ortakları arasında beşinci sırada yer alan AB, "Tacikistan'ın uzun vadeli işbirliği geliştirmeye çaba gösterdiği önemli uluslararası ortağıdır".¹¹²

Özetlenirse, AB ile işbirliğini geliştirmenin, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ın dış politikalarında öncelik konumunda olduğundan bahsedilebilir. Ancak, söz konusu devletler için AB birinci sırada ortak konumunda değildir. Orta Asya devletleri dış politikalarında AB ile ilişkiler, ekonomik işbirliği, ticaret, yatırım konularında ön plana çıkmaktadır.

¹¹¹ "Prezident nazval vneşnepolitičeskie prioritety Tadjikistana" (Cumhurbaşkanı, Tacikistan Dış Politikasının Önceliklerini İlan Etti), **Region.kg**, 20 Mart 2013
http://www.region.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=732:2013-03-20-09-04-24&catid=4:politika&Itemid=5 (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

¹¹² "Emomali Rahmon prinyal K.Ashton" (İmamali Rahman Catherine Ashton'u Kabul Etti), **Hovar**,
<http://khovar.tj/rus/president/35190-emomali-rahmon-prinyal-k-eshton.html> (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE ARAÇLARI

2.1. AB Orta Asya Politikasının Tarihsel Gelişimi

1990'lı yılların başında Orta Asya ülkeleri AB'nin doğrudan ilgi alanına girmemiştir. AB'nin Orta Asya ülkeleri ile işbirliği, Sovyet sonrası coğrafyada bulunan devletlerin pazar ekonomisine geçişine destek sağlamak ve bu ülkelerde demokrasi ve hukukun üstünlüğünü geliştirmek amacıyla 1991 yılında oluşturulan TACIS programı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde AB'nin eski Sovyet cumhuriyetlerine yaklaşımı, söz konusu ülkelerin pazar ekonomisine ve demokrasiye dönüşümüne yönelik "geçiş paradigması" etkisi altında gelişmekteydi.¹¹³

1990 yıllarının ortasında AB'nin, Orta Asya enerji kaynaklarının, özel olarak doğal gazın önemli bir potansiyel tüketicisi olarak enerji çıkarlarına sahip olduğu ortaya konmuştur. Avrupa ile Uzak Doğu ve Hindistan pazarları arasında karayolunun her iki tarafında yer alan Orta Asya bölgesi, 52 milyon tüketiciye sahip önemli bir pazar olarak görülmeye başlamıştır.¹¹⁴ Söz konusu bölge devletleri, TACIS çerçevesinde geliştirilen Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia – TRACECA) ve Devletlerarası Petrol ve Doğal Gaz Nakli (Interstate Oil and Gas Transport to Europe – INOGATE) programlarına dahil edilmiştir. Güvenlik alanında da AB'nin Orta Asya'da çıkarları, pazar kaybetme ve AB yatırımların zararına yol açabilecek bölgenin istikrarsızlığı

¹¹³ Nicolás de Pedro, "The EU in Central Asia: Incentives and Constraints for Greater Engagement", **"Great Powers and Regional Integration in Central Asia: A Local Perspective"**, (ed: Mario Esteban and Nicolás de Pedro), Madrid, Exlibris Ediciones, 2009, s. 115.

¹¹⁴ Commission of the European Communities, **"Communication from the Commission Towards a European Union Strategy for Relations with the Independent States of Central Asia"**, Brussels 10.10.1995 COM (95) 206, s. 7-8.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1995:0206:FIN:EN:PDF> (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

varsayımı ile bağlantılıydı. Bölge istikrarsızlığına yol açabilecek faktörler olarak ekonomik açıdan bölgedeki doğal kaynaklara erişim sorunu, etnik, klan ve bölgesel gruplar arasında ilişkilerin bozulmasının Tacikistan’da olduğu gibi çatışmalara neden olabileceği ve böyle bir gelişmenin dış müdahaleye yol açabileceği düşünülmekteydi. Ayrıca, bu dönemde AB, Orta Asya’da artan uyuşturucu sorunlarından endişe duymaya başlamaktaydı.¹¹⁵

1995’te AB, Kazakistan ve Kırgızistan ile, 1996’da Özbekistan ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları’nı (OİA) imzalamıştır. Söz konusu OİA 1999’da yürürlüğe girmiştir. Tacikistan’da ortaya çıkan iç savaş nedeniyle AB ile Tacikistan arasında OİA imzalanmasına dair müzakereler gecikmeyle başlamış, OİA 2004’te imzalanmış ve 2010’da yürürlüğe girmiştir. 1998’de AB’nin Türkmenistan ile imzaladığı OİA, bu ülkedeki insan hakları durumu nedeniyle hala yürürlüğe girmemiştir.¹¹⁶ OİA, AB ile Orta Asya devletleri arasında ikili düzeyde siyasi diyalogun, ticari, iş ve yatırım, mevzuat (AB mevzuatına yaklaşma), ekonomik, kültürel ve teknik yardım alanında mali işbirliğinin hukuki temelini oluşturmaktadır. AB’nin Özbekistan ve Tacikistan ile OİA, demokrasi ve insan hakları, yasadışı faaliyetlerin önlenmesi ve yasadışı göçün önlenmesi ve kontrolü konularında işbirliğini de kapsamaktadır. Ayrıca, OİA ile kurulan İşbirliği Konseyi ve Parlamenter İşbirliği Komitesi, AB ile Orta Asya devletleri arasında ikili işbirliğinin kurumsal mekanizmalarını teşkil etmektedir.¹¹⁷

¹¹⁵ Ibid., s. 8.

¹¹⁶ Hatice Yazgan, "Normatif Güç Kavramı ve Realpolitik Arasında Avrupa Birliği’nin Orta Asya Ülkeleri ile İlişkileri", *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 7/1, Mayıs 2010, s. 148-149.

¹¹⁷ Bkz., "Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Kazakhstan, of the other part" http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/april/tradoc_116738.pdf (erişim tarihi: 19 Nisan 2013); "Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kyrgyz Republic, of the other part" <http://eur->

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra terörizm ile mücadele kapsamında ABD öncülüğü ile askeri koalisyonun Afganistan'da yürüttüğü operasyonlara yakın olan Orta Asya'nın uluslararası alanda önemi artmıştır.¹¹⁸ AB ülkeleri Almanya ve Fransa, Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (ISAF – International Security and Assistance Force) bünyesinde görev yapan askerlerine destek sağlamak üzere Afganistan ile sınırdaş konumdaki Özbekistan ve Tacikistan üzerinden lojistik fırsatlardan yararlanmaya başlamıştır.

2002-2006 yıllarını kapsayan Orta Asya'da çatışmanın önlenmesi ve güvenliğe teşvik, siyasi ve sosyal gerilim kaynaklarının ortadan kaldırılması, ticaret ve yatırım ortamının iyileştirilmesi amacıyla geliştirilen AB'nin Orta Asya'ya yönelik yardım stratejisinde, 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan'da yer alan olayların, Orta Asya üzerinde önemli etkisi olduğu ve AB içinde ve başka yerlerde siyasi ve dış politika önceliklerin geniş bir biçimde yeniden değerlendirmeye yönlendirdiği belirtilmekteydi.¹¹⁹ Bununla birlikte, Orta Asya'nın potansiyel tehditler kaynağı olarak değerlendirilmeye başlaması ve bu tehditlerin AB güvenliğine doğrudan etki edebileceği, Orta Asya'da AB'nin güvenlik kaygılarının artmasına neden olmaktaydı.¹²⁰ Bu bağlamda, AB'nin Orta Asya'ya yönelik politikasının önceliklerinin yeniden tanımlanmasında ve buna bağlı olarak uyguladığı yardım

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0728\(03\):EN:NOT](http://lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0728(03):EN:NOT) (erişim tarihi: 19 Nisan 2013); "Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Tajikistan, of the other part" http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0521en01.pdf (erişim tarihi: 19 Nisan 2013); "Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Uzbekistan, of the other part" [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0831\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0831(01):EN:NOT) (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

¹¹⁸ Neil J. Melvin, "Engaging Central Asia The European Union's New Strategy in the Heart Of Eurasia", Brussels, Centre for European Policy Studies, 2008, s. 3.

¹¹⁹ "Strategy Paper 2002-2006 & Indicative Programme 2002-2004 for Central Asia", October 30, 2002, s. 3-5 http://eeas.europa.eu/central_asia/rsp/02_06_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

¹²⁰ De Pedro, 2009, s. 116.

programlarında güvenlik konusu önemli yer tutmaya başlamıştır. Neticede, Orta Asya’da Uyuşturucuyla Mücadele Programı (Central Asia Drug Action Programme – CADAP) ve Orta Asya’da Sınır Yönetimi Programı (Border Management Programme in Central Asia – BOMCA) gibi güvenlik alanında iki programı geliştirerek AB, sınır güvenliği ve uyuşturucuyla mücadele konularını içeren Orta Asya’da kapsamlı bir güvenlik yaklaşımını benimsemeye başlamıştır. CADAP ve BOMCA programları, "Orta Asya’da güvenliğin ve istikrarın sağlanmasında AB’nin stratejik çıkarlarının pratik bir ifadesi olarak tanımlanmaktadır."¹²¹

2005’te AB, Orta Asya’ya yönelik uyguladığı politikalarının tutarlılığını ve koordinasyonunu sağlamak üzere Orta Asya İçin Özel Temsilci atamıştır. 2006’da Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz krizinden sonra alternatif doğal gaz nakli yolları arayışına yoğunlaşan AB’nin Orta Asya’ya yönelik politikasında enerji konusunun önemi artmış, 1990’ların ortasında ortaya konulan Trans Hazar Boru Hattı projesi yeniden gündeme getirilmiştir.¹²² Hazar devletleri Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan, Avrupa enerji tedarikinin çeşitlendirilmesi ve Rusya’ya olan bağımlılığın azaltılmasında petrol ve doğal gazın potansiyel ek tedarikçileri olarak görülmüştür.¹²³ Ayrıca, AB’nin Doğu genişlemesi, Güney Kafkasya’nın AKP’na dahil edilmesi ve "Karadeniz Sinerji Girişimi" gibi gelişmeler, AB ile Orta Asya’yı birbirine yaklaştırmıştır.¹²⁴ Bu coğrafik yakınlık, "AB komşularının

¹²¹ Ibid.

¹²² Anna Matveeva, "EU Stakes in Central Asia", **Chailot Paper** No.9, Institute for Security Studies, Paris, 2006, s. 72-73.

¹²³ De Pedro, 2009, s. 117.

¹²⁴ Council of the EU, "**European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership**", June 2007, s. 9 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

komşusu"¹²⁵ olarak Orta Asya'yı AB'nin etki ve ilgi alanına yaklaştırmış ve söz konusu bölgenin istikrarı ve güvenliğinin AB açısından önemini arttırmıştır. Yukarıda ele alınan tüm gelişmeler, AB'nin Orta Asya'ya yönelik siyasi stratejisinin yolunu açmıştır. 2007'de Almanya'nın AB dönem başkanlığı sonucunda kabul edilen "AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi" ile AB'nin Orta Asya'da çıkarlarını güvenlik ve istikrar olarak tanımlanmakta, yeni girişimler ve yoğun yaklaşım alanları ortaya konmakta ve AB-Orta Asya işbirliğini aktifleştirmek hedeflenmektedir.¹²⁶

2.2. AB "Üç Büyüğü" ve Orta Asya

2.2.1. Almanya

Almanya, 1990 yılların başından itibaren Orta Asya'da önemli ve aktif bir Avrupalı aktör konumundadır. 1991 yılında bağımsızlıklarını ilan eden beş Orta Asya devleti ile – Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan – ilk diplomatik ilişkiler kuran devletlerden biri olarak bilinen Almanya, beş Orta Asya devletinin her birinde büyükelçiliği bulunan bir AB ülkesidir. Bunun yanı sıra, Almanya, Orta Asya devletlerine sık sık üst düzey ziyaretler gerçekleştirerek "aktif ziyaret diplomasisi"¹²⁷ politikasını uygulamaktadır. Ayrıca, AB üye devletleri arasında Almanya, Orta Asya'da büyük yardımlarda bulunmakta olan ülke olarak

¹²⁵ "First Meeting of the European Union Troika Foreign Ministers with the Five Central Asian States", Press Release, 28.03.2007
http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/March/0328AATroikaAstana.html (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

¹²⁶ Council of the EU, "European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership", June 2007, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

¹²⁷ Sergey Yun, "Politika 'Velikih Derjav' Evropeyskogo Soyuza v Tsentralnoy Azii: Različiya v Podhodah"(AB 'Büyük Devletlerinin' Orta Asya Politikaları: Yaklaşım Farklılıkları), **Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta**, No.360, 2012(a), s. 101.

bilinmektedir. Federal Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı, Orta Asya'da yoksulluğa karşı mücadele, ekonomik reformlar, hukukun üstünlüğüne teşvik ve diğer konularda geliştirilmekte olan projelerde iştirak etmektedir. Temel olarak Federal Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı tarafından finanse edilmekte olan Alman Teknik İşbirliği Kurumu (German Technical Coopertion Agency), Alman Akademik Değişim Servisi (German Academic Exchange Service), Almanya Yetişkin Eğitimi Birliği (German Adult Education Association), Alman Kalkınma Servisi (German Development Service), Goethe Enstitüsü, Konrad-Adenauer Derneği ve Friedrich-Ebert Derneği gibi kuruluşlar da Orta Asya'da aktif faaliyetlerde bulunmaktadır.¹²⁸ Reinhard Krumm'a göre, bugüne kadar hiçbir Avrupa ülkesi Orta Asya'da Almanya kadar güçlü siyasi varlık gösterememiştir.¹²⁹

Kazakistan, Almanya'nın Orta Asya'da en önemli ticaret ortağıdır. Almanya'nın Kazakistan'a ihracatını temel olarak makineler, elektrik teçhizatlar, kimyevi maddeler, taşıtlar ve eczacılık ürünleri, Kazakistan'ın Almanya'ya ihracatını da petrol, demir ve çelik ürünleri ve kimyevi maddeler oluşturmaktadır. 2013 yılında ikili ticaret hacmi 6,5 milyar euro olarak bilinmektedir.¹³⁰ Almanya'nın Orta Asya'da

¹²⁸ Yuqun Shao, "EU's Central Asia Policy and its Implications for China", **DIE Discussion Paper**, Bonn, 2008 s. 8 [http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3.nsf/\(ynDK_contentByKey\)/ANES-7G5H9B/\\$FILE/DP%209.2008.pdf](http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3.nsf/(ynDK_contentByKey)/ANES-7G5H9B/$FILE/DP%209.2008.pdf) (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

¹²⁹ Reinhard Krumm, "Central Asia The Struggle for Power, Energy and Human Rights", **Compass 2020**, Friedrich Ebert Stiftung, January 2007, s. 9 <http://library.fes.de/pdf-files/iez/04329.pdf> (erişim tarihi: 10 Mart 2013).

¹³⁰ Federal Foreign Office, "**Bilateral Relations with Kazakhstan**" <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Laender/Kasachstan.html> (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

ikinci büyük ticaret ortağı Özbekistan ile ikili ticaret hacmi 2012 yılında 414,9 milyon euro¹³¹, Türkmenistan ile de 408 milyon euro'yu¹³² oluşturmuştur (2013).

Orta Asya'da Alman azınlığı konusunu, ilk yıllarda Almanya'nın Orta Asya'ya yönelik uyguladığı politikalarını etkileyen temel faktörlerden biri olarak belirtilebilir. 1989 yılında SSCB'de yapılan son nüfus sayımı sonuçlarına göre, Kazakistan'da 957500, Kırgızistan'da 101300, Özbekistan'da 39800, Tacikistan'da 32700 ve Türkmenistan'da 4400 Alman nüfusu bulunmaktaydı.¹³³ Almanya, 1990 yılından itibaren Avrupalı olmayan eski SSCB devletleri dahil olmak üzere Doğu-Merkezi, Doğu, Güney-Doğu Avrupa'da Alman azınlıklarını desteklemek üzere program geliştirmiştir. Bu çerçevede Orta Asya'daki etnik Alman azınlıklarına da kültürel ve sosyal destek yapılmaktaydı.¹³⁴ 1990'lı yılların başında Orta Asyalı etnik Almanlar, Almanya'ya kitle halinde göç etmeye başlamışlardır. Bu yüzden 1990'lı yıllarda Almanya'nın Orta Asya'ya yönelik uyguladığı politikaları ile Orta Asya'da istikrar ve ekonomik kalkınmayı desteklemek ve bunun yanı sıra Alman azınlıklarına destek sunarak büyük göçü önlemek hedeflenmekteydi.¹³⁵ Ancak söz konusu büyük göç devam etmiş, 1990 yılların başından beri 1 milyon 46 bin Orta Asyalı etnik

¹³¹ Federal Foreign Office, "**Bilateral Relations with Uzbekistan**" <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Laender/Usbekistan.html> (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

¹³² Federal Foreign Office, "**Bilateral Relations with Turkmenistan**" <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Laender/Turkmenistan.html> (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

¹³³ "**Natsionalnyy Sostav SSSR. Po Dannym Vsesoyuznoy Perepisi Naseleniya 1989g.**" (1989 yılı Nüfus Sayımı Verilerine Göre SSCB'de Nüfusun Etnik Bileşimi), Moskova, 1991, aktaran Yun, 2012 (a), s. 101.

¹³⁴ Federal Foreign Office, "**Germany and Central Asia**", 2010, s.5 <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/347906/publicationFile/4028/ZASstrategieengl.pdf> (erişim tarihi: 10 Nisan 2013).

¹³⁵ Jackie Gower, "EU Member States in Central Asia", "**The European Union and Central Asia**", (ed: Alexander Warkotsch), London and New York, Routledge, 2011, s. 35.

Alman temelli yerleşmek üzere Almanya'ya göç etmiştir. Bugün Orta Asya'da 239 bin etnik Alman nüfusu yaşamaktadır.¹³⁶

Siyasi istikrar, devlet ve toplum dönüşümünü sağlamak, Avrupa enerji tedarikinin güvenliğine katkıda bulunmak, yatırım için elverişli şartlar ve ticari ilişkileri geliştirmek gibi konular, tüm Avrupa devletleri için ortak hedef listesi olarak belirtilen "Geleceğin Bölgesi: Hazar Denizi. Kafkas Ötesi ve Orta Asya Devletlerinde Alman Çıkarları ve Avrupa Politikaları" adlı 1998 yılında yayınlanmış olan Almanya Parlamentosu'nda Alman Sosyal Demokrat Partisi grubunun görüşlerinin yer aldığı belgede, Kafkas Ötesi ve Orta Asya devletlerine yönelik ortak Avrupa stratejisinin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktaydı.¹³⁷ Söz konusu belgede, Almanya'nın ve AB üye devletlerinin Hazar bölgesinde hem siyasi hem ekonomik çıkar ve hedeflere sahip olduğu belirtilmekteydi. Zira, ekonomik hedeflere erişmek için bölgedeki siyasi istikrarın şart olduğu açıkta.¹³⁸ Böylece, 1990 yıllarının ikinci yarısında Almanya'nın Orta Asya'da çıkarları konusunda enerji ve istikrar konularının ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, diğer bir önemli nokta, Orta Asya'ya yönelik ortak Avrupa stratejisinin geliştirilmesi gerektiğinin vurgulanmasıdır.

¹³⁶ Federal Foreign Office, "Germany and Central Asia", 2010, s.5 <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/347906/publicationFile/4028/ZAStraategieengl.pdf> (erişim tarihi: 10 Nisan 2013).

¹³⁷ Policy Paper of the SPD Parliamentary Group in the German Bundestag presented by Gernot in cooperation with Friedemann Müller, "Region of the Future: The Caspian Sea German Interests and European Politics in the Trans-Caucasian and Central Asian Republics", "A Great Game No More: Oil, Gas and Stability in the Caspian Sea Region", (ed: Dieter Dettke), Washington, Friedrich Ebert Stiftung, 1999, s. 90-104.

¹³⁸ Ibid., s. 9.

Almanya'nın Orta Asya'da güvenlik çıkarları, yasadışı uyuşturucu ticareti ve terörizmle mücadele konularında ortaya çıkmaktadır.¹³⁹ Ayrıca, Almanya'nın Orta Asya'da güvenlik çıkarları konusunda Termez hava üssü önemli rol oynamaktadır. Özbekistan'daki Termez hava üssü, 2002 yılından itibaren Almanya Federal Askeri Kuvvetleri tarafından Afganistan'daki ISAF bünyesinde görev yapan Alman askerlerine lojistik destek sağlamak amacı ile kullanılmaktadır. Mayıs 2005'te gerçekleşen Özbekistan'daki Andican olaylarından sonra Batı devletleri ile Özbekistan arasındaki ilişkilerin soğuması ve AB'nin Özbekistan'a karşı müeyyide uygulamasına rağmen Almanya, Termez üssünü kullanmaya devam etmek üzere anlaşmaya varmıştır.¹⁴⁰ Özetlenirse, Orta Asya'da etnik Alman azınlığı, Hazar-Orta Asya bölgesinde enerji ve istikrar, ortak tehditlere karşı mücadele ve Afganistan gibi güvenlik faktörlerini, 1990 yıllarının başından bu yana Almanya'nın Orta Asya'ya yönelik uyguladığı politikalarını ve AB'nin Orta Asya'ya yönelik siyasi stratejisinde öncelik rolünü etkileyen temel konular olarak belirtilebilir.

2007 yılının ilk yarısında Almanya, AB dönem başkanlığını üstlenmiştir. Almanya'nın AB Dönem Başkanlığı Programı'nda, stratejik öneme sahip Orta Asya bölgesine yönelik AB'nin çıkarlarını ve hedeflerini tanımlayan bir stratejinin kabul edilmesinin planlanmakta olduğu, Orta Asya devletleri ile AB arasında siyasi diyalogun genişletilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktaydı.¹⁴¹ 2006 yılının Kasım ayında Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier, beş Orta Asya ülkesine ziyareti sırasında Orta Asya bölgesinin önemini altını çizerek, bölgeye yönelik

¹³⁹ Gower, 2011, s. 36.

¹⁴⁰ Yun, 2012(a), s. 102.

¹⁴¹ The Federal Government, "Europe – succeeding together" Presidency Programme 1 January to 30 June 2007, s. 21.
http://www.eu2007.de/includes/Downloads/Praesidentschaftsprogramm/EU_Presidency_Programme_final.pdf (erişim tarihi: 10 Nisan 2013).

Avrupa politikasının geliştirilmesinin, Almanya'nın AB dönem başkanlığı sırasında başarıyla tamamlamak istediği görevlerin arasında yer almakta olduğunu, bununla birlikte, Orta Asya'da adli yargi sistemlerin ve demokratik hükümetlerin geliştirilmesine AB tarafından sadece ikili düzeyde değil, bölgeye yeni bakışı getirecek yeni bir girişim ile destek sağlanacağını belirtmişti.¹⁴²

21-22 Haziran 2007'de AB Brüksel Zirvesi'nde, 2005 yılının sonbaharından itibaren Berlin ile Brüksel tarafından hazırlanmaya başlanan¹⁴³ ve AB-Orta Asya ilişkilerinin genel çerçevesi belirlenen "AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi" kabul edilmiştir.¹⁴⁴ Yuqun Shao, Yeni Ortaklık Stratejisi'nin kabul edilmesinde Alman öncülüğünün kabul edilmesi gerektiğini belirterek, ancak söz konusu öncülük rolün mübalağa edilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.¹⁴⁵ Fakat Almanya'nın diğer AB üye devletleri ile kıyaslandığında, AB'nin Orta Asya politikasına önemli ölçüde katkıda bulunduğu bir gerçektir.

2.2.2. Fransa

Orta Asya, Fransa dış politikasında kritik öneme sahip bir bölge değildir. Sébastien Peyrouse, Fransa dış politikasında Akdeniz, Rusya ve Asya vektörleri ile kıyaslandığında, Orta Asya'nın marjinal bir bölge olarak görüneceğinden

¹⁴² "Steinmeier: Europe Needs to Take a Closer Look at Central Asia", **Deutsche Welle**, November 4, 2006 <http://www.dw.de/steinmeier-europe-needs-to-take-a-closer-look-at-central-asia/a-2225329> (erişim tarihi: 12 Nisan 2013).

¹⁴³ Andrea Schmitz, "Efficiency and Its Costs: The 'Strategy for a New Partnership' with Central Asia", "The Potential of the Council Presidency An Analysis of Germany's Chairmanship of the EU, 2007", (ed: Daniela Kietz and Volker Perthes), **SWP Research Paper**, Berlin, January 2008, s. 72.

¹⁴⁴ Bkz., **Presidency Conclusions**, Brussels European Council, 21/22 June 2007 http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/94932.pdf (erişim tarihi: 11 Nisan 2013).

¹⁴⁵ Shao, 2008, s. 8.

bahsetmektedir.¹⁴⁶ Fakat bu, Fransız dış politikasında Orta Asya'nın hiçbir önem taşımadığı anlamına gelmemektedir. 1990 yıllarında sınırlı gelişim gösteren Fransa'nın Orta Asya politikasının, 2000 yıllarından itibaren genişlediğini gözlemlemek mümkündür. 1990 yıllarının başında Orta Asya devletleri ile işbirliği konusunda Fransa, Kazakistan ve Türkmenistan ile işbirliğine öncelik vermiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Francois Mitterrand, 1993 yılında Kazakistan'a, 1994 yılında da Özbekistan ve Türkmenistan'a resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Mitterrand, bağımsızlıklarını yeni ilan etmiş Orta Asya cumhuriyetlerine resmi ziyaret gerçekleştiren ilk Avrupalı lider olarak bilinmektedir.¹⁴⁷ Jackie Gower, ODGP kilit aktörü konumunda olan Fransa'nın Orta Asya'da çıkarlarının yakın tarihlere kadar sınırlı kaldığını ileri sürerek, 11 Eylül sonrası güvenlik gündemi, enerji güvenliği meselesi, ticari fırsatlar ve 2008'de Fransa'nın AB dönem başkanlığının etkisi gibi konuları, Orta Asya'da Fransız varlığının genişlemesini etkileyen temel faktörler olarak belirtmektedir.¹⁴⁸

Fransa'nın Orta Asya'da çıkarlarını, Avrupa için gelecek ikmal kaynaklarından biri olabilecek Hazar hidrokarbon kaynakları, organize suç, yasadışı uyuşturucu ticareti, террörizm gibi yeni tehditlere karşı karşıya kalan bölgenin istikrarının önemi, Afganistan savaşı ve Afganistan ile komşuluk konumunda olan Orta Asya üzerinden lojistik fırsatlar,¹⁴⁹ gibi enerji ve güvenlik konuları olmak üzere iki başlık altında ele almak mümkündür.

¹⁴⁶ Sébastien Peyrouse, "France and Central Asia", **EUCAM National Series Policy Brief** No.9, November 2012, s. 1.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Gower, 2011, s. 38.

¹⁴⁹ French Ministry of Foreign Affairs, "**French Policy in Central Asia**", 11 January 2005 <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/central-asia/france-and-central-asia/article/french-policy-in-central-asia> (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

Fransa'nın Total şirketi, Kazakistan'ın Kaşagan petrol yatağı Kuzey Hazar İşletme Projesi'nde %16,8 hisse senedine sahiptir.¹⁵⁰ Ekim 2009'da Fransa Cumhurbaşkanı Nikolas Sarkozy'nin Kazakistan'a ziyareti sırasında, Fransa ile Kazakistan arasında toplam 6 milyar dolarlık yatırım öngören 24 anlaşma imzalanmıştır. Enerji konusunda, Fransa'nın Eskene-Kurık boru hattı inşasına katılımı, Total ve Gaz de France Suez şirketlerinin Kazakistan'ın KazMunaiGaz şirketi ile Hvalınskoye doğal gaz havzasının ortaklaşa geliştirilmesi ile ilgili anlaşmalara erişilmiştir.¹⁵¹ Ayrıca, Fransa'nın Areva ve Kazakistan'ın Kazatomprom şirketleri arasında sivil nükleer enerji alanında işbirliği yapılmaktadır.

Fransa tarafından organize suç, yasadışı uyuşturucu ticareti, terörizm gibi yeni tehditlere karşı mücadelede Orta Asya devletleri ile işbirliğine önem verilmektedir. Ocak 2002'de Tacikistan'daki uluslararası Duşanbe havalimanına Afganistan'da ISAF bünyesinde görev yapan Fransız kuvvetlerine destek sağlamak üzere Fransız Hava Kuvvetleri Birliği yerleştirilmiştir. Söz konusu birlikte 170 asker ve 2 C-160 Transall nakliye uçağı bulunmaktadır.¹⁵² Ayrıca, 2008 yılında Fransa AB dönem başkanlığı sırasında, Paris'te güvenlik konuları ile ilgili ilk AB-Orta Asya Forumu gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, Fransız dönem başkanlığı sırasında AB Hukukun Üstünlüğü Girişimi oluşturulmuş, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'ın katılımı ile ilk İnsan Hakları Diyalogu toplantısı düzenlenmiştir.

¹⁵⁰ KazMunaiGas, **Kashagan** <http://www.kmg.kz/en/manufacturing/upstream/kashagan/> (erişim tarihi: 7 Mayıs 2013).

¹⁵¹ Andrey Fedyashin, "Sarkozi Privez v Kazahstan Frantciyu. Uvezet Neft, Gaz, Uran" (Sarkozy Kazakistan'a Fransa'yı Getirdi. Petrol, Gaz, Uranyum Götürecek), **Ria-Novosti** 6.10.2009, <http://ria.ru/analytics/20091006/187763659.html> (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

¹⁵² Fransa'nın Duşanbe Büyükelçiliği, "Tacikistan'daki Fransız Hava Kuvvetleri Birliği", <http://ambafrance-tj.org/Voenno-vozdushnoe-podrazdelenie> (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

2.2.3. İngiltere

İngiltere'nin Uluslararası Kalkınma Bakanlığı (Department for International Development), Orta Asya'da kalkınma ve güvenliği desteklemek üzere her yıl 14 milyon sterlin tutarında yardım içeren 2011-2015 yıllarına Eylem Planı (Operational Plan) geliştirmiştir. Söz konusu belgede, Orta Asya, "jeopolitik açıdan önemli, fakat giderek kırılgan bir bölge" olarak tanımlanmaktadır. Eylem Planı çerçevesinde özel sektör ve gelişme, demokrasi ve iyi yönetişime teşvik, bölgesel ticaret ve işbirliği gibi üç sütunda Tacikistan ve Kırgızistan'da sürdürülebilir büyüme ve iyi yönetişimi ve bölgesel kalkınma olanaklarını teşvik etmek amaçlanmaktadır.¹⁵³ Tacikistan'da İngiltere'nin Uluslararası Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Ofisi bulunmaktadır.

İnsan hakları konusu, İngiltere'nin Orta Asya devletleri ile ilişkilerinde dikkat çekici bir konu olarak bilinmektedir.¹⁵⁴ Mayıs 2005'teki Andican olaylarından sonra İngiltere, Özbekistan'a insan haklarının ihlali konusunda ciddi eleştirilerde bulunmuş ve AB'nin Özbekistan'a yönelik uyguladığı müeyyidesini desteklemiştir.¹⁵⁵ AB Konseyi'nin Özbekistan'a Karşı Kısıtlayıcı Önlemler ile İlgili Ortak Pozisyonu, 2005 yılında İngiltere'nin AB dönem başkanlığı sırasında kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, Kazakistan'ın 2010 yılında AGİT Başkanlığı öncesinde de İngiltere, ülkedeki insan hakları durumu ile ilgili eleştirilerde bulunmuştur.¹⁵⁶

Orta Asya devletleri ile ikili ilişkilerde İngiltere, Orta Asya'da stratejik ortak konumunda olan Kazakistan ile işbirliğine öncelik vermektedir. 2011 yılında ikili

¹⁵³ **DFID Central Asia Operational Plan 2011-2015**, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67349/central-asia-2011.pdf (erişim tarihi: 8 Mayıs 2013).

¹⁵⁴ Gower, 2011, s. 38.

¹⁵⁵ Yun, 2012(a), s. 104.

¹⁵⁶ J.G.Cefalo, "Is Kazakhstan Fit to Chair the OSCE?", **Radio Free Europe**, October 21, 2009 http://www.rferl.org/content/Is_Kazakhstan_Fit_To_Chair_The_OSCE/1857268.html (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

ticaret hacmi 2,1 milyar doları oluşturmıştır. İngiltere tarafından Kazakistan ekonomisine 1993 - 2011 yılları arasında 19,9 milyar dolar yatırım yapılmıştır.¹⁵⁷ İngiltere ile Kazakistan arasında ekonomik işbirliğini geliştirmek üzere Kazak-İngiliz Ticaret ve Sanayi Konseyi, Kazak-İngiliz Ticaret Odası, Kazak-İngiliz Derneği, İngiltere Ticaret ve Yatırım Ajansı (UKTI) Ofisi faaliyet göstermektedir. İngiliz petrol ve gaz şirketleri Shell ve BG Group, Kazakistan'ın en büyük petrol ve gaz projeleri Kaşagan ve Karaşıganak'ın geliştirilmesinde iştirak etmektedir. İngiltere'nin diğer Orta Asya devletleri ile ikili ticari ve ekonomik işbirliği, söz konusu alanda İngiltere-Kazakistan işbirliği ile kıyaslandığında çok daha düşüktür.

2.3. AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi

2.3.1. Stratejinin Genel Niteliği: Amaçlar ve Çıkarlar

XXI yüzyılın başında, küreselleşen dünyada AB ile Orta Asya arasında yeni işbirliği kurma zamanının geldiğinin altı çizilen "AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi"'nin "giriş" bölümünde, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi, eğitim ve öğrenim alanları, AB'nin tecrübe paylaşmaya hazır olduğu kilit alanlar olarak belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, siyasi istikrar ve refaha yol açan bölgesel bütünleşme deneyimlerin de paylaşılabileceğine değinilmektedir. Ayrıca, küreselleşen dünyada birçok sorunların, AB'yi de, Orta Asya'yı da etkilediğinden, ortak çözümlerde bulunmayı gerektirmekte olduğu, özel olarak, Afganistan, Pakistan ve İran ile ilgili olarak Orta Asya devletlerinin coğrafik konumu dikkate alındığında,

¹⁵⁷ Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "**Kazakistan Cumhuriyeti'nin Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ile İlişkileri**" http://mfa.gov.kz/ru/#!/foreign-policy/sotrudnichestvo_kazahstana/Sotrudnichestvo_so_stranami_Evropy_i_Ameriki/sotrudnichestvo_respubliki_kazahstan_s_soedinennyim_korolevstvom_velikobritanii_i_severnoy_irlandii/ (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

bölgesel ekonomik kalkınma ve güvenlik konularının, AB'nin Orta Asya devletlerinin her biri ile yoğun işbirliği geliştirmesini gerektirmekte olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁸

Stratejide, yerel enerji pazarlarını güçlendirmek üzere AB'nin göstermekte olduğu çabaları, Orta Asya'da yatırım şartlarının geliştirilmesi, enerji üretimi ve verimliliğinin artırılması, enerji tedarikinin çeşitlendirilmesi konularında ilerleme kaydetmek için yardımcı olacağının altı çizilerek, AB'nin dış enerji kaynaklarına bağımlılığı ve enerji güvenliğini sağlamak üzere enerji tedarikinin çeşitlendirilmesi üzere uyguladığı politikalarının, AB – Orta Asya işbirliğinde yeni perspektiflere yol açmakta olduğu ortaya konmaktadır.¹⁵⁹ Söz konusu gelişme, enerji kaynakları ve enerji tedarikinin çeşitlendirilmesinde Orta Asya enerji kaynaklarının (doğal gaz ve petrol) AB tarafından dikkate alınmakta olduğunun ifadesi olarak değerlendirilebilir.

2007-2013 bütçesine dayanan yeni dış yardım araçları¹⁶⁰ çerçevesinde AB Orta Asya devletlerine mali yardım miktarını iki kat arttırmayı planlamıştır. Ayrıca, stratejide AB'nin, ikili işbirliğini geliştirme ve Orta Asya devletlerinin her biri ile ortak programlarda bulunma, bununla birlikte bölgesel düzeyde programları incelemeye hazır olduğu belirtilmektedir. Başka bir deyişle, AB'nin Orta Asya politikası, Orta Asya devletlerinin her biri ile ikili ilişkileri geliştirmek ve aynı

¹⁵⁸ Council of the EU, "European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership", June 2007, s. 5-6 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

¹⁵⁹ Ibid., s. 6

¹⁶⁰ 2007-2013 yıllarına AB'nin Orta Asya'ya yardımları, "Kalkınma İşbirliği Aracı" (Development Cooperation Instrument (DCI)); "Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı" (European Instrument for Democracy and Human Rights); "İstikrar Aracı" (Instrument for Stability), Nükleer Güvenlik İşbirliği Aracı (Nuclear Safety Cooperation Instrument), İnsani Yardım Aracı (Instrument for Humanitarian Aid) gibi 5 araç aracılığı ile sağlanacaktır. Bkz., "European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the Period 2007-2013", s. 32-33, http://www.eeas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

zamanda bölgesel düzeyde projeler geliştirmekten oluşmaktadır. Söz konusu strateji çerçevesinde AB, özel önem taşıyan meselelerde:

- Dışişleri bakanları düzeyinde düzenli bölgesel siyasi diyalog kurar,
- "Avrupa Eğitim Girişimi"ni (European Education Initiative) başlatır ve "e-İpek Yolu"nun (e-silk-highway) geliştirilmesi konusunda Orta Asya devletlerini destekler,
- "AB Hukukun Üstünlüğü Girişimi"ni (EU Rule of Law Initiative) başlatır,
- Orta Asya devletlerinin her biri ile düzenli ve belirli bir netice elde etmeye yönelik "İnsan Hakları Diyalogu"nu başlatır,
- Orta Asya devletleri ile düzenli enerji diyalogu yürütür.¹⁶¹

Orta Asya'nın dünya politikalarında önemli role sahip Rusya, Çin, Afganistan, İran ve Pakistan gibi devletler ile komşu olduğu dikkate alındığında, AB'nin Orta Asya'ya yönelik geliştirdiği stratejide, AB'nin "Orta Asya'nın komşularının tümü ile yoğun işbirliği gerçekleştirmek üzere çaba göstereceği"¹⁶² ifadesinin bulunması doğaldır.

AB, Orta Asya'nın demokratik, barış ve ekonomik refah içinde olması hedeflerine erişmek üzere ve bununla birlikte barışın sağlanması ve komşu ülkelerin refah içinde olması için katkıda bulunmak üzere Orta Asya devletleri ile yoğun işbirliğinde bulunmayı, Yeni Ortaklık Stratejisi'nin amacı olarak belirlemiştir. Strateji'ye göre, AB'nin Orta Asya'da çıkarları, güvenlik ve istikrar, bunun yanı sıra

¹⁶¹ Council of the EU, "European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership", June 2007, s. 7 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

¹⁶² Ibid.

söz konusu bölge devletlerinde insan hakları ve hukukun üstünlüğüne bağlılığından ibarettir. Orta Asya'da stratejik, siyasi ve ekonomik gelişmeler ve bunun yanısıra artan bölgeyi aşan problemlerin AB çıkarları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiye sahip olduğu, AB genişlemesi, Güney Kafkasya'nın AKP'ye dahil edilmesi ve "Karadeniz Sinerji Girişimi" ile AB ve Orta Asya'nın birbirine yaklaştığı, Orta Asya'nın önemli enerji kaynaklarına sahip olmasının ve bölge devletlerinin ticaret ortaklarını ve enerji tedariki hatlarını çeşitlendirme hedeflerinin, AB'nin enerji güvenliği ve enerji tedariki ihtiyaçlarının sağlanmasında yardımcı olabileceği, AB'nin Orta Asya'da çıkarlarının böyle tanımlanmasının nedenleri olarak gösterilmektedir.¹⁶³ Ayrıca, Orta Asya devletlerinin uluslararası hukuk, hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokratik değerler, piyasa ekonomisine bağlılığının güçlendirilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanmasını teşvik edeceğine ve böylece de, bölge devletlerinin AB için ortak çıkarlar ve hedefleri paylaşan güvenilir ortak olacağına inanılmaktadır.

AB Stratejisi ile dengeli ikili ve bölgesel yaklaşımlar amaçlanmaktadır. Orta Asya devletleri ile ikili işbirliği geliştirmek, AB için özel önem taşımaktadır. İnsan hakları, ekonomik çeşitlendirme, enerji ve bunun yanısıra gençlik ve öğrenim konuları dahil olmak üzere diğer sektörel konularda ikili işbirliğini geliştirmenin önemli olduğunun altı çizilmektedir. Bölgesel yaklaşımın, organize suç, insan, uyuşturucu ve silah ticareti, terörizm ve nükleer silahlarının yayılmasını önleme, kültürler arası diyalog, enerji, çevresel kirlenme, su kaynakları yönetimi, göç,

¹⁶³ Ibid., s. 9-10.

ulaştırma altyapısı, sınır yönetimi gibi ortak bölgesel problemlerin çözümünde yardımcı olacağı ileri sürölmektedir.¹⁶⁴

2.3.2. AB'nin Orta Asya Politikasının Öncelikleri

Yeni Ortaklık Stratejisi'nde, insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve demokratikleştirme, geleceğe yatırım; gençlik ve öğrenim, ekonomik kalkınma, ticaret ve yatırım teşviğı, enerji ve ulaştırma bağlarını güçlendirmek, çevresel sürdürülebilirlik ve su kaynakları, ortak tehditler ve sorunlara karşı mücadele, köprüler kurma; kültürler arası diyalog olmak üzere yedi konu, Orta Asya'da "AB'nin yoğun yaklaşım" alanları olarak yer almaktadır. Başka bir deyişle, belirtilen alanlar, AB Orta Asya politikasının önceliklerini oluşturmaktadır.

İstikrarlı siyasi çerçevenin ve ekonomik yapının işleminin gelişiminin, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı, iyi yönetim ve şeffaf, demokratik siyasi yapıların gelişiminden bağılı olduğu belirtilen Strateji'de, AB ile Orta Asya devletleri arasında adalet işleri alanında işbirliğinin, Orta Asya devletlerinin her biri ile Birliğin dış politika araçlarından biri olan insan hakları diyalogu aracılığı ile insan hakları konusunu geliştireceğı karara bağlanmıştır. Bunun yanısıra, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve yolsuzluğa karşı mücadele konularında AB, Orta Asya devletleri ile yoğun işbirliğini devam edeceğini belirtilmektedir. Bu amaçla AB, Orta Asya devletlerine yönelik "Hukukun Üstünlüğü Girişimi"ni geliştireceğı ileri

¹⁶⁴ Ibid., s. 11.

sürülmüştür. "Hukukun Üstünlüğü Girişimi", Orta Asya devletlerinde esas yasal reformlar ve etkili mevzuat oluşturma konularında AB desteğini kapsamaktadır.¹⁶⁵

Stratejiye göre, Orta Asya devletlerinin eğitim sistemlerinin küreselleşen dünya taleplerine uyumunu desteklemek üzere AB, "Orta Asya İçin Avrupa Öğrenim Girişimi"ni ileri sürecektir. Söz konusu girişim çerçevesinde ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim, yüksek öğrenim (akademisyen ve öğrenci değişimi), uzaktan eğitim alanlarında AB desteği sunulacaktır.¹⁶⁶

Ekonomik kalkınma, ticaret ve yatırım konuları ile ilgili Yeni Ortaklık Stratejisi'nde AB'nin, Kırgızistan¹⁶⁷ dışında dört Orta Asya devleti, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olmasını ve bölge devletleri arasında ticari engellerin kaldırılmasını destekleyeceği, TRACECA ve INOGATE programları çerçevesinde Orta Asya'da enerji, ticaret ve ulaştırma alanlarında bölgesel altyapıyı geliştirmek üzere teşvik edeceği, bölgede pazar ekonomisi yapılarının geliştirilmesi, mali sistem reformlarını destekleyeceği, ticaret alanında teknik yardım ve siyasi önerileri geliştireceği, Orta Asya ürünlerinin AB pazarına girişini kolaylaştırmak üzere gerekli sistemleri geliştireceği ileri sürülmektedir.¹⁶⁸

Küresel güvenliğin önemli yönü olarak enerji güvenliğinin sağlanmasının, AB ve Orta Asya devletlerinin paylaştığı esas çıkarı olarak belirtilen Strateji'de,

¹⁶⁵ Ibid., s. 12-15.

¹⁶⁶ Ibid., s. 15-16.

¹⁶⁷ Kırgızistan, DTÖ'ye 20 Aralık 1998 tarihinde üye olmuştur. Bkz, World Trade Organization, "**Kyrgyz Republic**" http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/kyrgyz_republic_e.htm (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

¹⁶⁸ Council of the EU, "**European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership**", June 2007, s. 16-18 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

Bakü Girişimi¹⁶⁹ çerçevesinde AB'nin Orta Asya devletleri ile genişletilmiş düzenli enerji diyalogu geliştireceği belirtilmektedir. Söz konusu diyalog, Avrupa Enerji Şartı ve enerji konularında ikili muhtıralara dayanarak gerçekleştirilecektir. AB, Orta Asya'da mevcut enerji altyapısının iyileştirilmesinde, bunun yanı sıra, AB enerji tedariki güvenliğini arttırmak üzere yeni petrol, gaz ve hidroenerji kaynaklarının incelenmesinde ve ek boru hatları ve enerji ulaşım ağlarının geliştirilmesinde destekte bulunacaktır. Ayrıca, AB, Orta Asya'da enerji alanında bölgesel işbirliği ve enerji güvenliğinin sağlanmasında katkıda bulunacak, entegre edilmiş Orta Asya enerji pazarının kurulmasını teşvik edecektir. Strateji'ye göre, Bakü Girişimi'nde yer alan hedeflere istinaden, enerji alanında Orta Asya devletleri ile işbirliğinde AB, enerji pazarlarını birleştirmek, enerji ithalatı/ihracatı, arz çeşitlendirmesi, enerji talebi ve transiti konuları bağlamında enerji güvenliğinin arttırmak, enerji sektöründe istatistik ve yönetim alanlarında şeffaflık ve kapasite geliştirmeyi sağlamak, enerji sektöründe AB ile Orta Asya devletleri arasında teknolojik işbirliğini geliştirmek ve desteklemek, enerji verimliliğini arttırmak, yenilenebilir enerji kaynakları ve talep yönetimini geliştirmek dahil sürdürülebilir enerji kalkınmasını desteklemek, ortak ve bölgesel enerji projelerine yatırım çekmek, bölge içerisinde ve Avrupa'ya yönelik mevcut boru hatlarının onarımı ve yeni boru hatlarının ve elektrik ulaşım ağlarının oluşturulmasında destekte bulunmak, enerji tasarrufu, enerji verimliliği ve

¹⁶⁹ "Bakü Girişimi", 13 Kasım 2004 tarihinde Bakü'de Avrupa Komisyonu, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Romanya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna, Özbekistan ve gözlemci olarak İran ve Rusya Federasyonu'nun katılımı ile enerji konusunda bakanlar düzeyinde gerçekleştirilmiş olan konferansta AB, Karadeniz ve Hazar'a kıyısı olan ülkeler ve onların komşuları arasında enerji işbirliğini gerçekleştirmek üzere başlatılmıştır. Adı geçen girişim ile, Hazar bölgesi enerji pazarlarının AB enerji pazarına aşamalı olarak entegre edilmesini sağlamak amaçlanmaktadır.

http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/energy_en.htm (erişim tarihi: 10 Nisan 2013).

yenilenebilir enerji teşviği amaçlanan kapsamlı eylem programlarını desteklemek gibi konulara odaklanacaktır.¹⁷⁰

AB'nin Orta Asya'ya yönelik geliştirdiği Strateji'de, çevresel sürdürülebilirlik ve su kaynakları konusunda Orta Asya'da önemli sorunlardan biri olarak bilinen su kaynakları meselesine vurgu yapılmaktadır. Orta Asya'da çevresel sorunların çoğunun su kaynakları kalitesinin paylaşımı, kullanımı ve korunmasına bağlı olduğu belirtilmektedir. 2006 yılında başlatılmış olan çevre konusunda AB-Orta Asya diyalogu, söz konusu alanda işbirliğinin temelini oluşturmaktadır. AB, Orta Asya devletleri ile su kaynakları yönetimi ve çevresel sorunlar konusunda işbirliğini gerçekleştireceği ileri sürülmektedir.¹⁷¹

Strateji'nin ortak tehditler ve sorunlar bölümünde AB'nin, organize suç, uyuşturucu, silah ve insan ticareti, yolsuzluğa ve uluslararası terörizme karşı mücadele, göç yönetimi konularında Orta Asya devletleri ile işbirliği gerçekleştireceği ve söz konusu bölge devletlerine destekte bulunacağını altı çizilmektedir. Ayrıca, AB, Afganistan ile sınırlar dahil olmak üzere Orta Asya'da modern sınır yönetimi geliştirilmesinde destekte bulunacaktır. Afganistan ile komşu ülkeler arasında işbirliğinin pekiştirilmesi gerektiği vurgulanan Strateji'de, BOMCA aracılığı ile çok taraflı ve bölgesel yaklaşım bulunmaya çalışılacağı belirtilmektedir. Son olarak, Strateji'de, kültürler arası diyalog çerçevesinde Orta Asya'da sivil toplum içinde diyalog ve din özgürlüğüne saygı konuları ele alınmaktadır.¹⁷²

¹⁷⁰ Council of the EU, "European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership", June 2007, s. 18-21 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

¹⁷¹ Ibid., s. 21-24.

¹⁷² Ibid., s. 24-26.

2.3.3. Stratejinin Uygulanmasına İlişkin İlerleme Raporları

"AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi"nin uygulanmasında kaydedilen ilerlemeler, Konsey ve Komisyon tarafından hazırlanan ortak ilerleme raporları ile değerlendirilmektedir. AB'nin Orta Asya'ya yönelik stratejisinin uygulanmasına ilişkin ilk ortak ilerleme raporu Haziran 2008'de hazırlanmıştır. Söz konusu raporda, "AB'nin Orta Asya'ya yönelik stratejisinin uygulanması konusunda ilerlemenin teşvik edici" olduğu ve stratejinin kabul edilmesinden sadece bir yıl sonra "AB ve Orta Asya arasında işbirliğinin yeni düzeye çıktığı" belirtilmiştir. Haziran 2007'de Berlin'de, Nisan 2008'de de Aşgabat'ta yapılan AB Troika'sı ile Orta Asya devletleri arasında dışişleri bakanları düzeyinde toplantılar, Yüksek Temsilci Javier Solana'nın Türkmenistan, Kazakistan ve Kırgızistan'a ziyaretleri, Dış İlişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası'ndan sorumlu komiser Benita Ferrero-Waldner'in Tacikistan'a ziyareti, AB'nin Orta Asya için Özel Temsilcisi Pierre Morel'in beş Orta Asya devletlerine yapılan düzenli ziyaretlerine vurgu yapılarak, AB ve Orta Asya devletleri arasında üst düzey siyasi diyalogun açıkça yoğunlaştığının altı çizilmiştir. Ayrıca, Orta Asya'ya yönelik AB Hukukun Üstünlüğü Girişimi ve Avrupa Eğitim Girişimi'nin geliştirilmekte olduğu, Yeni Ortaklık Stratejisi'nde öncelikli alanlardan biri olarak yer alan ekonomik kalkınma, ticaret ve yatırım alanında Orta Asya'da küçük ve orta ölçekli işletmeleri desteklemek amacıyla Orta Asya Yatırım programının kurulduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, stratejide belirtilen öncelikli alanların tümünde AB-Orta Asya işbirliğinin yoğunlaştığı vurgulanmıştır.¹⁷³

¹⁷³ "Joint Progress Report by the Council and the European Commission to the European Council on the Implementation of the EU Central Asia Strategy", June 2008
http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/progress_report_0609_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

AB'nin Orta Asya'ya yönelik stratejisinin uygulanması ile ilgili ikinci ilerleme raporu, Konsey ve Avrupa Komisyonu tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır. Yeni Ortaklık Stratejisi, özellikle güvenlik, yönetim ve enerji açısından AB için Orta Asya bölgesinin artan öneminin bir yansıması olarak değerlendirilen söz konusu ortak ilerleme raporunda, Afganistan'daki gelişmelerin AB ve Orta Asya arasında güvenlik konusunda geniş kapsamlı yakın işbirliği gerektirdiği vurgulanmıştır. Strateji çerçevesinde "AB-Orta Asya işbirliğinde karşılıklı anlayış ve güven düzeyinin arttığı" belirtilmiştir. AB ve Orta Asya devletleri arasında düzenli İnsan Hakları Diyalogu, AB Hukukun Üstünlüğü Girişimi oluşturulmuş, Orta Asya Yatırım programının ikinci aşaması başlatılmıştır. Güvenlik konusunda AB-Orta Asya Forumu gerçekleştirilmiştir. Orta Asya devletlerinin, enerji, ulaştırma, öğrenim, su ve çevre gibi öncelikli alanlarda AKP kapsamında bölgesel programlara katılabilecekleri de vurgulanmıştır.¹⁷⁴

AB Orta Asya stratejisinin uygulanmasına ilişkin hazırlanan ilk ilerleme raporundan farklı olarak ikinci ilerleme raporunda birkaç eleştiriye de yer verilmiştir. Orta Asya devletleri arasında bölgesel işbirliği konusunda kaydedilen ilerlemenin yetersiz olduğunun altı çizilerek, AB'nin Orta Asya devletleri arasında sınırı aşan su kaynakları yönetimi ve sınır yönetimi gibi önemli konularda işbirliğini teşvik etmeye devam edeceğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinin tümüyle düzenli insan hakları diyalogunun başlatılmasına rağmen bölgedeki insan hakları durumunun tutarlı ve sürdürülebilir ilerleme göstermediği belirtilmiştir. Bununla birlikte, basın ve ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, adli sistemlerin doğruluğu

¹⁷⁴ "Joint Progress Report by the Council and the European Commission to the European Council on the Implementation of the EU Central Asia Strategy", June 2010
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st11/st11402.en10.pdf> (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

alanlarında da ciddi bir ilerlemenin kaydedilmediği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, stratejinin tam olarak uygulanması için daha yapılacak çok şeyin olduğu ileri sürülerek, stratejide öncelikli alanlar olarak yer alan konuların önemini koruyacağı ve söz konusu alanlarda çalışmaların devam edeceği kaydıyla insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, genel güvenlik meseleleri, su ve enerji ve Afganistan gibi kilit alanlarda faaliyetlerin pekiştirilmesi gerektiği ortaya konmuştur.¹⁷⁵

Yeni Ortaklık Stratejisi kabul edildikten sonraki beş yıl içinde kaydedilen ilerlemeler ile ilgili geniş değerlendirme yapmak, ortaya çıkan yeni eğilimler ve sorunları dikkate alarak öncelikleri uyumlulaştırmak amacıyla hazırlanan stratejinin uygulanmasına ilişkin üçüncü ilerleme raporunda, 2007 öncesi dönem ile kıyaslandığında, bugün AB-Orta Asya ilişkilerinin niteliğinin değiştiği, başka bir ifadeyle, bölgesel ve ikili düzeyde AB-Orta Asya işbirliğinin yoğunlaştığının altı çizilmektedir. Orta Asya devletleri tarafından AB'nin önemli ortak olarak bakılmaya başlaması, bakanlar düzeyinde bölgesel siyasi diyalogun gelişmesi ve söz konusu diyalog çerçevesinde, önceden Orta Asya devletleri dışişleri bakanlarının bir masa etrafına toplanmasının zor olduğu Afganistan veya su kaynakları gibi hassas konularda kapsamlı tartışmaların sağlanması, terörizme, yasadışı uyuşturucu ticareti ile mücadele ve sınır yönetimi gibi güvenlik meselelerinde AB-Orta Asya işbirliğinin derinleşmesi, insan hakları diyalogu, AB Eğitim Girişimi ve Hukukun Üstünlüğü Girişimi çerçevesindeki gelişmeler, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'da AB delegasyonlarının açılması, Orta Asya'da reformaları desteklemek için Avrupa Yatırım Bankası ve diğer Avrupa mali kurumlarından yatırım kredileri çekmek üzere

¹⁷⁵ Ibid.

Orta Asya İçin Yatırım Fonunun (Investment Facility for Central Asia) oluşturulması, AB'nin Orta Asya'ya yönelik geliştirdiği siyasi stratejisinin temel başarıları olarak belirtilmektedir.¹⁷⁶

2010 yılında Kırgızistan'da ortaya çıkan krizin çözülmesinde AB katkısı, AB'nin Orta Asya'da oynayabileceği rolünün bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, stratejinin "iddialı gündemi" çerçevesinde birçok ilerleme sağlandığı belirtilmekte, ancak AB'nin Orta Asya politikası hedeflerinin eksiksiz ve kapsamlı bir şekilde gerçekleşmesinin mümkün olmadığına vurgu yapılmaktadır. Stratejide belirtilen öncelikli alanların tümünün önemini korumakta olduğu, özellikle Afganistan'daki gelişmeler nedeniyle Orta Asya bölgesinin artan problemlerle karşı karşıya kalması, AB-Orta Asya ilişkilerinde güvenlik konusunun ön plana çıkmasına neden olduğu vurgulanmaktadır.¹⁷⁷ 2014 yılının sonuna doğru Afganistan'daki ISAF güçlerinin çekilmesinin, Orta Asya'da güvenlik kaygılarının artmasına neden olacağı belirtilmektedir. Afganistan'da istikrarın ve kalkınmanın sağlanmasının ortak çıkar olduğunun altı çizilerek Afganistan sorununun önümüzdeki yıllarda AB-Orta Asya ilişkilerinin kilit önceliğini teşkil edeceği öngörülmektedir.¹⁷⁸

Önümüzdeki yıllarda AB, Orta Asya'da güvenlik konusunda üst düzeyde düzenli diyalog kurmak, sınır güvenliği ve terörizme karşı mücadele konularında işbirliğini güçlendirmek, insan haklarını korumak ve teşvik etmek, demokratik reformlar ve sivil toplum gelişimi için desteği artırmak, Trans-Hazar boru hattı

¹⁷⁶ "Progress Report on the Implementation of the EU Strategy for Central Asia Implementation Review and Outline for Future Orientations", June 2012, s. 6-9. http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/20120628_progress_report_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013)

¹⁷⁷ Ibid., s. 1.

¹⁷⁸ Ibid., s. 4-11.

sisteminin inşası için Azerbaycan ve Türkmenistan ile mümkün olduğu kadar hızlı sözleşmeye doğru ilerlemek, öğrenim, hukukun üstünlüğü, çevre ve su kaynakları gibi alanlarda AB eylemlerini pekiştirmek, Orta Asya'da bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkilerini desteklemeye devam etmek, Türkmenistan'da AB delegasyonunu açmak gibi konulara odaklanacaktır.¹⁷⁹

2.4. AB'nin Orta Asya Politikasının Mekanizmaları

2.4.1. Siyasi Diyalog

AB'nin Orta Asya devletleri ile imzaladığı OİA ile Topluluk ile Orta Asya devletleri arasında uzlaşmayı pekiştirmek, Orta Asya devletlerinde siyasi ve ekonomik değişimleri desteklemek ve yeni işbirliği formlarının kurulmasına katkıda bulunmak üzere ikili düzeyde düzenli siyasi diyalog kurulmuştur.¹⁸⁰ Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ile Topluluklar ve onun üye devletleri arasında bakanlar düzeyinde siyasi diyalog, İşbirliği Konseyi çerçevesinde, parlamento düzeyinde siyasi diyalog, Parlamenter İşbirliği Komitesi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

28 Temmuz 2005 tarihli Konsey Ortak Eylem Belgesi ile, Orta Asya'da daha aktif siyasi rol oynama arzusunda olan AB'nin Orta Asya ile "diyalog kapasite eksikliğini azaltmak"¹⁸¹ ve Orta Asya'da uyguladığı politikalarının tutarlılığını ve koordinasyonunu sağlamak üzere Orta Asya İçin Özel Temsilci makamı

¹⁷⁹ Ibid., s. 1-3.

¹⁸⁰ AB'nin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ile OİA'nın 4-7 maddeleri, Tacikistan ile OİA'nın 4-6 maddeleri.

¹⁸¹ Alexander Warkotsch, "Human Rights, Democratization and Good Governance", **"The European Union and Central Asia"**, (ed: Alexander Warkotsch), London and New York, Routledge, 2011, s. 105.

oluşturulmuştur. AB'nin Orta Asya'da ilk Özel Temsilcisi olarak Slovakyalı diplomat Ján Kubiš atanmıştır. Özel Temsilci'nin görevi, AB'nin Orta Asya politikasının hedeflerine dayanarak gerçekleştirilecektir. Söz konusu hedefler, ilgili anlaşmalarda belirtilen ortak değerler ve çıkarlar esasında AB ile Orta Asya devletleri arasında iyi ve yakın ilişkileri teşvik etmek, bölge devletleri arasında istikrar ve işbirliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunmak, Orta Asya'da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı, demokrasi, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğünün pekiştirilmesine katkıda bulunmak, temel tehditleri tanımlama, Orta Asya'da AB'nin etkililiğini ve görünürliğini arttırmak gibi konuları kapsamaktaydı.¹⁸² 2006-2012 yıllarında AB'nin Orta Asya'da Özel Temsilcisi görevi Pierre Morel tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görevi Temmuz 2012'den itibaren de Patricia Flor yapmaktaydı. Ancak, 9 Nisan 2014'ten itibaren AB üye devletleri adına Konsey tarafından atanan Orta Asya İçin Özel Temsilci, Avrupa Dış Eylemler Servisi görevlisi olan Orta Asya İçin Özel Delege olarak değiştirilmiştir. AB'nin Orta Asya'da üst düzey işbirliğini devam ettirme görevini yerine getirmek üzere AB'nin Orta Asya'da Özel Delegesi olarak Janos Herman atanmıştır.¹⁸³

AB'nin Orta Asya'ya yönelik geliştirdiği siyasi stratejisinde siyasi diyalog, AB – Orta Asya işbirliğini pekiştirilmesinde kullanılacak temel araçlardan biri olarak belirtilmektedir.¹⁸⁴ 2007 yılından itibaren AB ile Orta Asya devletleri arasında bölgesel siyasi diyalogun önemli bileşeni olarak dışişleri bakanları düzeyinde düzenli

¹⁸² "Council Joint Action 2005/588/CFSP of 28 July 2005 appointing a Special Representative of the European Union for Central Asia", Official Journal of the European Union L 199/100, Madde 2, 29.07.2005.

¹⁸³ European Union External Action, "Catherine Ashton appoints Special Envoy to Central Asia", Press Release, Brussels, 9 April 2014, 140409/01 http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140409_01_en.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

¹⁸⁴ Council of the EU, "European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership", June 2007, s. 10 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

toplantılar gerçekleştirilmeye başlamıştır. Mart 2007’de Kazakistan’ın başkenti Astana’da dışışleri bakanları düzeyinde AB Troikası ile Orta Asya devletleri arasında yapılan ilk toplantı, AB-Orta Asya ilişkilerinde "yeni bir dönemin" başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.¹⁸⁵ Haziran 2007’de Berlin’de yapılan ikinci toplantı sırasında "AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi" sunulmuştur. Söz konusu toplantılarda AB-Orta Asya işbirliği, bölgesel sorunlar ve AB’nin Orta Asya’ya yönelik stratejisinin uygulanması gibi konular tartışılmaktadır. AB Troika’sı ile Orta Asya devletleri arasında dışışleri bakanları düzeyinde 7.toplantısı 2012 yılının kasım ayında Bişkek’te yapılmıştır.

13 Haziran 2013’te Brüksel’de AB – Orta Asya Üst Düzey Güvenlik Diyalogu başlatılmıştır. Söz konusu üst düzey diyalog ile terörizm, radikal unsurlar, uyuşturucu kaçakçılığı, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer riskler gibi ortak tehditler dahil siyasi ve güvenlik meselelerinin çözülmesine yönelik yeni araçlar öngörülmüş, bu çerçevede BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi altında Orta Asya İçin Ortak Eylem Planı’nın yoğun uygulanması, AB – Orta Asya Uyuşturucu Eylem Planı’nın yenilenmesi, BOMCA ve CADAP programlarının ilerletilmesi kararlaştırılmıştır. Afganistan da dahil geniş bölgenin güvenliği konusu değerlendirilmiş, Afganistan ile Orta Asya ortak sınır bölgelerinde güvenliğin sağlanması, ekonomik kalkınma ve ticaretin geliştirilmesi amacıyla AB’nin Afganistan ve Orta Asya için geliştirdiği programları arasında bağlantıların teşvik

¹⁸⁵ "First Meeting of the European Union Troika Foreign Ministers with the Five Central Asian States", Press Release, 28.03.2007
http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/March/0328AATroikaAstana.html (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

edilmesi öngörülmüştür.¹⁸⁶ Ayrıca, diğer alanlarda AB – Orta Asya işbirliğini geliştirmek üzere yapılmakta olan tüm toplantılar ikili ve bölgesel siyasi diyalogun önemli bileşeni olarak değerlendirilebilir.

2.4.2. Demokrasi, İyi Yönetişim, Hukukun Üstünlüğü ve İnsan Hakları

ABA'da ODGP'nin ilkeleri¹⁸⁷ olarak yer alan demokrasi ve insan haklarına saygı, OİA'da AB'nin Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan ile işbirliğinin temel unsuru olarak belirtilmiştir.¹⁸⁸ AB'nin Orta Asya'ya yönelik siyasi stratejisinde de insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve demokratikleştirme öncelikli alan olarak yer almaktadır. Söz konusu öncelikli alanda AB, 2008 yılında hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve yolsuzluğa karşı mücadele konularında AB-Orta Asya işbirliğini geliştirmek üzere Orta Asya devletlerinde hukuki reformların gerçekleştirilmesinde AB desteğini kapsayan Hukukun Üstünlüğü Girişimi'ni oluşturmuştur. Ayrıca, Orta Asya devletlerinin her biriyle düzenli insan hakları diyalogu geliştirilmiştir.

Hukukun Üstünlüğü Girişimi ile AB – Orta Asya Hukukun Üstünlüğü Platformu ve uzun vadeli projeler olmak üzere iki çeşit eylem öngörülmüştür. Platform, bakanlar düzeyinde toplantılar, bölgesel düzeyde teknik çalışma gruplarının toplantıları ve ulusal düzeyde yasal reform diyalogu olmak üzere üç düzeyde siyasi diyalogu kapsamaktadır. Girişim, uzun vadeli projeler ise avukatlık

¹⁸⁶ European Union, "EU-Central Asia High Level Security Dialogue", Brussels, 13 June 2013, A 315/13 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/137463.pdf (erişim tarihi: 2 Eylül 2013).

¹⁸⁷ ABA, madde 21-23.

¹⁸⁸ Avrupa Toplulukları ve onun üye devletlerinin Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan ile imzaladığı Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları'nın 2. maddesi.

meslek ve yargı reformlarına yönelik yardımlar, yasama alanında tavsiye hizmeti olmak üzere iki alanda programları içermektedir.¹⁸⁹ Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu, Almanya ve Fransa tarafından finanse edilen Hukukun Üstünlüğü Girişimi projeleri, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'nun anayasa hukuku alanında, Alman Teknik İşbirliği Kurumu'nun ticaret hukuku alanında daha önceden mevcut olan projelerine dayanmaktadır.¹⁹⁰

2007'de oluşturulan insan hakları diyalogu çerçevesinde insan hakları aktivistlerine baskı konusunda bireysel meseleler ve ülkedeki insan hakları durumu ile ilgili daha geniş meseleler tartışılmaktadır. Bugüne kadar AB, Kırgızistan ile dört raund, Kazakistan, Tacikistan ve Türkmenistan ile beş ve Özbekistan ile yedi raund insan hakları diyalogunu gerçekleştirmiştir. Ayrıca, insan hakları diyalogunun raundları arasında AB temsilcileri, Orta Asya hükümetlerinin yetkilileri ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile ilgili ülkede insan hakları durumu ile ilgili tartışma platformu olarak sivil toplum seminerleri organize edilmektedir.¹⁹¹

Demokrasi, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü ve insan hakları öncelikli alanında Orta Asya'da AB yardımları, Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (European Instrument for Democracy and Human Rights - EIDHR) ve Kalkınmada Devlet Dışı Aktörler ve Yerel Yönetimler (Non-State Actors and Local Authorities in Development – NSA&LA) tematik programı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

¹⁸⁹ "European Rule of Law Initiative for Central Asia", Brussels, April 2008, "The European Union and Central Asia: The New Partnership in Action", June 2009, s. 63-69 http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_strategy_eu_centralasia_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

¹⁹⁰ Michael Emerson ve başkaları, "Into Eurasia Monitoring the EU's Central Asia Strategy", EUCAM Report, February 2010, s. 72.

¹⁹¹ European Parliament, "Evaluation of the EU's Human Right Policies ang Engagement in Central Asia", March 2014, s. 13-14 http://www.eucentralasia.eu/uploads/tx_ictcontent/EP-EUCAM-Report-Human-Rights-EU-CA.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

Sivil toplum ve yerel girişimlere destek sağlamak üzere 2001 yılında TACIS programı çerçevesinde oluşturulan Kurumsal Yapılanma ve Ortaklık Programı (Institution Building and Partnership Programme – IBPP) çerçevesinde projeler Özbekistan’da halen devam etmektedir.¹⁹² IBPP ile 2001-2007 yılları arasında Türkmenistan dışında dört Orta Asya devletinde Avrupalı sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen yardım miktarı 100000-200000 Euro arasında değişen 43 küçük proje finanse edilmiştir. Diğer yardım araçlarından farklı olarak EIDHR, NSA&LA ve IBPP, devlet dışı sektör ve çoğulcu toplumun gelişimine katkı sağlamak üzere sivil toplum kuruluşlarına destek sunmaktadır.¹⁹³

2006 yılında AB ülkesi olmayan devletlerde demokrasi ve insan haklarına destek sağlamak amacıyla geliştirilen EIDHR, 2000-2006 yılları arasında yürürlükte kalan Avrupa Girişimi’ni (European Initiative) değiştirmiştir. EIDHR yardımları ile insan hakları ve temel özgürlüklerinin en fazla risk altında olan devletler ve bölgelerde söz konusu değerlere yönelik saygıyı arttırmak, insan hakları ve demokratik reformun ve grup menfaatlerinin barışçıl yöntemler ile uzlaştırılmasının desteklenmesinde, siyasi temsil ve katılımın pekiştirilmesinde sivil toplumun rolünün güçlendirilmesi, insan hakları diyalogu, insan hakları savunucuları, ölüm cezası, işkence, çocuklar ve silahlı çatışmalar ve kadına yönelik şiddet gibi AB İnsan Hakları Kılavuz İlkeleri kapsamındaki alanlarda eylemleri desteklemek, insan haklarının korunması, adalet, hukukun üstünlüğü ve demokrasiye teşvik konularında

¹⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz., European Commission, "**Institution Building and Partnership Programme in Uzbekistan**"

http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/country-cooperation/uzbekistan/ibpp_en.htm (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

¹⁹³ Vera Axyonova, "EU Human Rights and Democratisation Assistance to Central Asia: In Need of Further Reforms", **EUCAM Policy Brief** No.22, January 2012, s. 1-2.

uluslararası ve bölgesel çerçeveyi desteklemek ve güçlendirmek, seçim süreçlerinin güvenilirliği ve şeffaflığını arttırmak amaçlanmaktadır.¹⁹⁴ EIDHR çerçevesinde 2008-2011 yılları arasında Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'daki projeler için 6,9 milyon Euro tahsis edilmiştir.¹⁹⁵

2007 yılında Kalkınma İşbirliği Aracı çerçevesinde NSA&LA tematik programı geliştirilmiştir. Söz konusu program ile devlet dışı aktörler ve yerel yönetimlerin politika geliştirmeye katılımını ve gelişmekte olan ülkelerde nüfusun en yoksul kesimine temel hizmetler sunma kapasitesini sağlayarak sürdürülebilir kalkınma bağlamında yoksulluğun azaltılması amaçlanmaktadır. NSA&LA çerçevesinde projeler gerçekleştirmek üzere 2011-2013 yılları arasında Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'a 3,9 milyon Euro tahsis edilmiştir.¹⁹⁶ Yukarıda ele aldığımız yardım araçları konusunda dikkat çekmemiz gereken önemli husus, bu araçlar çerçevesinde projelerin tüm Orta Asya devletlerinde değil, ağırlıklı olarak Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da gerçekleştirilmesidir.

"Siyasi stratejide eşit öncelik tanınan"¹⁹⁷ demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile enerji ve güvenlik konuları arasında denge meselesi, başka bir deyişle, AB-Orta Asya işbirliğinin temel unsuru olan demokrasi ve insan hakları alanının AB'nin Orta Asya'da temel çıkarları enerji ve güvenlik konularının gölgesinde bırakılması, bir tartışma noktası oluşturmaktadır.

¹⁹⁴ European Commission, "European Instrument for Democracy and Human Rights" http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

¹⁹⁵ Axyonova, 2012, s. 2.

¹⁹⁶ **Non-State Actors and Local Authorities in Development, Targeted Countries 2011** http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/documents/non-state-actors/country_envelopes_2010_en.pdf (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

¹⁹⁷ AB'nin Orta Asya İçin Özel Temsilcisi Patricia Flor'un Deutsche Welle'ye verdiği demeç, 4 Aralık 2012 <http://dw.de/p/16uwZ> (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

AB, Mayıs 2005'te Andican'da gerçekleşen olaylar sırasında Özbekistan güvenlik güçleri tarafından yüzlerce sivil insanın öldürülmesi üzerine uluslararası bağımsız soruşturma yapılması ile ilgili BM talebini reddeden Özbekistan'ın, bağımsız soruşturmanın yapılmasına ilişkin pozisyonunun yeniden değerlendirilmesi talebinde bulunmuştur. Söz konusu talebin Özbekistan tarafından reddedilmesinden sonra, Konsey'in 14 Kasım 2005 tarihli Ortak Pozisyonu ile Özbekistan'a silah ve askeri teçhizat ithalat ambargosu, Andican'da orantısız güç kullanılmasına ve bağımsız soruşturma yapılmasının engellenmesine doğrudan sorumlu 12 Özbek yetkilisine AB ülkelerine giriş yasağı uygulanmıştır. Özbekistan'ın, Andican olayları ile ilgili araştırma yapmak üzere her hangi bir uluslararası bağımsız gözlemci ile işbirliği yapması halinde yukarıda bahsi geçen önlemlerin gözden geçirileceği belirtilmiştir. Ayrıca, Özbekistan ile OİA çerçevesinde teknik toplantıların yapılmayacağı karara bağlanmıştır.¹⁹⁸ Özbekistan'a yönelik söz konusu AB müeyyide süresinin her yıl uzatılması konusu, müeyyidenin tamamen kaldırılmasını savunan Almanya ile müeyyide süresinin uzatılmasını savunan İngiltere, Hollanda, İsveç gibi devletler arasında tartışmalara neden olmuştur. 2006'da OİA'nın kısmi askıya alınmasına ilişkin kararın, 2008'de Özbekistan yetkililerine AB ülkelerine giriş yasağının, 2009'da da silah ihracatı ambargosunun kaldırılması ile AB'nin Özbekistan'a karşı uyguladığı müeyyidesi tamamen kaldırılmıştır.¹⁹⁹

Kimi görüşlere göre, Afganistan'da ISAF bünyesinde görev yapan Alman askeri kuvvetlerine lojistik destek sağlamak üzere Özbekistan'daki Termez hava üssünü kullanmaya devam etmek üzere Almanya'nın, AB'nin Özbekistan'a karşı

¹⁹⁸ "Council Common Position 2005/792/CFSP of 14 November 2005 concerning restrictive measures against Uzbekistan", Official Journal of the European Union L 299/72, 16.11.2005.

¹⁹⁹ Emerson ve başkaları, 2010, s. 70.

müeyyidesini önlemeye ve söz konusu müeyyide uygulandıktan sonra da onun kaldırılması üzere çaba göstermesi²⁰⁰ ve Andican olaylarına ilişkin bağımsız soruşturmanın yapılmamasına rağmen AB'nin Özbekistan'a karşı müeyyidesinin kaldırılması,²⁰¹ "Trans-Hazar boru hattı sisteminin inşası için Azerbaycan ve Türkmenistan ile mümkün olduğu kadar hızlı sözleşmeye doğru ilerlemeyi"²⁰² hedefleyen AB'nin Orta Asya'ya yönelik enerji bazlı politikası,²⁰³ AB'nin Orta Asya'ya yönelik siyasi stratejisinde yer alan öncelikli alanlar arasında tutarsızlık ile ilgili tartışmaların ortaya çıkmasını etkileyen temel faktörlerdir.

2.4.3. TACIS ve Kalkınma İşbirliği Aracı

AB-Orta Asya ilişkilerinin "idari ve mali temelini oluşturan"²⁰⁴ TACIS programı 1991 yılında oluşturulmuştur. TACIS ile Sovyetler Birliği'nin dağılması ile kurulan yeni bağımsız devletlerin²⁰⁵ pazar ekonomisine geçişine destek sağlamak ve bu ülkelerde demokrasi ve hukukun üstünlüğünü geliştirmek amaçlanmaktaydı. 1991-1992 yılları arasında TACIS çerçevesinde teknik yardımlar konusunda kamu ve özel sektör yönetimi eğitimi, mali hizmetler, enerji, ulaştırma ve gıda maddeleri gibi

²⁰⁰ Warkotsch, 2011, s. 108.

²⁰¹ Andrea Schmitz, "Whose Conditionality? The Failure of EU Sanctions on Uzbekistan", **CACI Analyst**, 11.11.2009, <http://old.cacianalyst.org/?q=node/5216> (erişim tarihi: 21 Nisan 2013)

²⁰² "Progress Report on the Implementation of the EU Strategy for Central Asia Implementation Review and Outline for Future Orientations", June 2012, s. 2 http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/20120628_progress_report_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013)

²⁰³ Jacqueline Hale, "The Real Cost of Turkmenistan's Hydrocarbons", **Open Society European Policy Institute Policy Brief**, November 2012 <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/turkmenistan-policy-brief-20121203.pdf> (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

²⁰⁴ Ertan Efegil, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası'nın Analizi: Proje Bazlı Yaklaşımdan Stratejik İşbirliği Anlayışına Geçiş", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, 2008 (16), s. 66.

²⁰⁵ TACIS programına Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan olmak üzere Baltık ülkeleri dışında 12 eski sovyet cumhuriyeti ve Moğolistan dahil edilmiştir.

beş alana öncelik verilmiştir.²⁰⁶ 1993-1995 yılları arasında da TACIS çerçevesinde teknik yardımlar, insan kaynaklarının gelişimi, işletmeleri yeniden yapılandırma ve geliştirme, ulaştırma ve haberleşme altyapıları, nükleer güvenlik dahil enerji, gıda üretimi, işleme ve dağıtım konularını kapsamaktaydı.²⁰⁷ 1996-1999 yıllarını kapsayan teknik yardımlar, yukarıda belirttiğimiz alanların yanısıra çevre alanını da içermektedir.²⁰⁸ 2002-2006 yılları arasında Orta Asya'da çatışmanın önlenmesi ve güvenliğe teşvik, siyasi ve sosyal gerilim kaynaklarının ortadan kaldırılması, ticaret ve yatırım ortamını iyileştirmek amacıyla TACIS çerçevesinde yardım projeleri, enerji ve ulaştırma ağları, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, adalet ve içişleri gibi alanlarda bölgesel işbirliği programları, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak üzere bölgesel destek programları, yoksulluğun azaltılmasına yönelik projeler olmak üzere üç doğrultuda geliştirilmiştir.²⁰⁹ 2007 yılında yeni araç Kalkınma İşbirliği Aracı'nın (Development Cooperation Instrument) oluşturulması ile TACIS programı sona ermiştir. 1991-2006 yılları arasında TACIS çerçevesinde Kazakistan'a 168,5 milyon, Kırgızistan'a 197,95 milyon, Özbekistan'a 168,95 milyon, Türkmenistan'a 64,35 milyon ve Tacikistan'a 69,25 milyon Euro yardım yapılmıştır.²¹⁰

²⁰⁶ "Council Regulation (EEC, EURATOM) No 2157/91 of 15 July 1991 Concerning the Provision of Technical Assistance to Economic Reform and Recovery in the Union of Soviet Socialist Republics", Official Journal of European Communities L 201, 24.07.1991

²⁰⁷ "Council Regulation (EEC, EURATOM) No 2053/93 of 19 July 1993 Concerning the Provision of Technical Assistance to Economic Reform and Recovery in the Independent States of the Former Soviet Union and Mongolia", Official Journal of European Communities L 187, 29.07.1993

²⁰⁸ "Council Regulation (EEC, EURATOM) No 1279/96 of 25 June 1996 Concerning the Provision of Technical Assistance to Economic Reform and Recovery in the Independent States and Mongolia", Official Journal of European Communities L 165, 04.07.1996

²⁰⁹ "Strategy Paper 2002-2006 & Indicative Programme 2002-2004 for Central Asia", October 30, 2002 s. 3-4 http://eeas.europa.eu/central_asia/rsp/02_06_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

²¹⁰ "European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the Period 2007-2013", Annex 4, s. 41, http://www.eeas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

TACIS programından farklı olarak Kalkınma İşbirliği Aracı, Latin Amerikası, Asya ve Orta Asya, Orta Doğu, Güney Afrika olmak üzere daha geniş coğrafyayı kapsamaktadır. Söz konusu araç ile partner ülkeler ve bölgelerde sürdürülebilir kalkınma bağlamında yoksulluğun kaldırılması, bunun yanısıra insan hakları ve hukukun üstünlüğüne saygı, iyi yönetim ve demokrasiye teşvik hedeflenmektedir. Kalkınma İşbirliği Aracı çerçevesinde tematik ve coğrafik programlar geliştirilmektedir. Coğrafik programlar, yukarıda belirttiğimiz bölgelerde yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik politikaları desteklemek, insani gelişme: sağlık ve öğrenim, sosyal uyum ve istihdam, demokrasi, iyi yönetim, insan hakları ve kurumsal reformlara teşvik, ticaret ve bölgesel bütünleşme, çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilir geliştirilmesi, su kaynakları ve enerji, altyapı, haberleşme ve ulaştırma, çatışma sonrası durum ve kırılgan devletlere yardım gibi konuları kapsamaktadır. Bellirttiğimiz konuların yanısıra, Orta Asya'nın spesifik konumu dikkate alınarak, söz konusu bölgede anayasal reformlara, pazar ekonomisinin gelişimi ve Orta Asya devletlerinin DTÖ'ye üyeliğini desteklemek, sınır yönetimi, uyuşturucunun üretimi, tüketimi ve yasadışı ticaretine karşı mücadele, bölgesel işbirliği ve bütünleşme gibi alanlarda işbirliği geliştirilmek amaçlanmaktadır. Tematik programlar çerçevesine insanlara yatırım, çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi, kalkınmada devlet dışı aktörler ve yerel yönetimler, gıda güvenliği, göç ve sığınmacılık olmak üzere beş konuda geliştirilmektedir.²¹¹

2007-2013 yıllarını arasında Orta Asya'ya yönelik bölgesel yardım stratejisi çerçevesinde esas olarak Kalkınma İşbirliği Aracı aracılığı ile 719 milyon Euro

²¹¹ "Regulation (EC) No 1905/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 establishing a financing instrument for development cooperation", Official Journal of the European Union L378, 27.12.2006.

yardım yapmak planlanmıştır. Bütçenin %30-35'i Orta Asya'da bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri, %40-45'i yoksulluğun azaltılması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, %20-25'i iyi yönetim ve ekonomik reformlara teşvik gibi üç alanda harcanacaktır.²¹² 2011-2013 yılları için geliştirilen Kalkınma İşbirliği Aracı Gösterge Programına göre, 2011-2013 yılları arasında Orta Asya'ya yapılacak toplam yardım miktarı 321 milyon euro'yu oluşturmaktadır. Bütçenin %33'ü bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirmeyi desteklemek üzere enerji, çevre, ticari işbirliği, bilim ve öğrenim, hukukun üstünlüğü, gümrük, sınır yönetimi, organize suça karşı mücadele alanlarında bölgesel programlar; %67'si de yoksulluğun azaltılması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, iyi yönetim ve ekonomik reformlar gibi öncelikli alanlarda ikili programları kapsamaktadır.²¹³ 2014-2020 yılları arasında AB tarafından Orta Asya'da kalkınmaya destek sağlamak üzere 1 milyar Euro yardım yapılması öngörülmektedir.²¹⁴

2.4.4. Enerji ve Ulaştırma Alanında Projeler

2.4.4.1. Yeni İpek Yolu: TRACECA

1993 yılında Brüksel'de Avrupa Komisyonu ve Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan'ın ticaret ve ulaştırma bakanlarının katılımı ile yapılan toplantıda, Brüksel Deklarasyonu ile Avrupa'dan, Karadeniz, Kafkasya, Hazar Denizi'ni geçerek Orta Asya'ya kadar

²¹² "European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the Period 2007-2013", s. 3, http://www.eas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

²¹³ European Commission, "Central Asia DCI Indicative Programme 2011-2013", s. 13-15 http://www.eas.europa.eu/central_asia/docs/2010_ca_mtr_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

²¹⁴ European Commission, "EU announces future commitments for development with Central Asia Region", Press Release, Brussels, 20 November 2013 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1119_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

ulaşım koridorunu geliştirmek üzere TRACECA programının temeli oluşturulmuştur.²¹⁵

Eylöl 1998’de Baköl’de gerçekleşen "Tarihi İpek Yolu’nun Restorasyonu - TRACECA" adlı konferans sırasında, Tőrkenistan dışında dört Orta Asya devleti, Azerbaycan, Ermenistan, Gőrçistan, Tőrkiye, Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Ukrayna tarafından imzalanan Avrupa-Kafkasya-Asya Koridorunun Gelişimi İçin Uluslararası Taşımacılık Temel ok Taraflı Anlaşma, TRACECA programının hukuki çerçevesini teşkil etmektedir. Söz konusu anlaşma ile Avrupa, Karadeniz, Kafkasya, Hazar Denizi ve Asya bölğelerinde ekonomik ilişkilerin, ticaretin ve ulaştırma bağlantılarının gelişimi, uluslararası karayol, hava ve demiryolu tacımacılığı ve ticari denizcilik ulaştırma pazarına girişi kolaylaştırmak, malların, yolcuların, hidrokarbon kaynaklarının uluslararası ulaştırmasını sağlamak, trafik gőrvenliėi, malların gőrvenliėi ve cevresel korunmayı garanti etmek, ulaştırma politikasını ve ulaştırma alanında hukuki çerçeveyi uyumlaştırmak ve değişik ulaştırma eşitleri arasında eşit rekabet oluşturmak amaçlanmaktadır.²¹⁶ 2009 yılında İran TRACECA programına katılmıştır. Tőrkenistan, temel anlaşma tarafı değildir, fakat TRACECA çerçevesinde teknik yardımlardan yararlanmaktadır. Temel anlaşmanın uygulanmasını sağlamak üzere 2000 yılında Hőkümetlerarası Komisyon kurulmuştur. 2001 yılında da Hőkümetlerarası Komisyonu’nun yőrütme organı olarak Daimi Sekretarya oluşturulmuştur.

²¹⁵ TRACECA resmi sitesi, "İştoriya TRASEKA" (TRACECA Tarihi) <http://www.traceca-org.org/ru/traseka/istorija-traseka/> (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

²¹⁶ Avrupa-Kafkasya-Asya Koridorunun Gelişimi İçin Uluslararası Taşımacılık Temel ok Taraflı Anlaşma (Ruşa metni), Baköl, 8 Eylöl 1998, Madde 3 http://www.traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/pdfs/til_mla/MLA_Russian_with_ammendments.pdf (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013) .

AB, TRACECA çerçevesinde ulaştırma alanında mevzuatın uyumlaştırılması, sınır geçiş prosedürlerinin kolaylaştırılması, personel eēitimi, ulaştırma altyapısının geliştirilmesine yönelik yatırım ve teknik yardım projelerini geliştirmektedir.²¹⁷ 1993 yılından itibaren AB, 64 teknik yardım projesi²¹⁸ ve 14 yatırım projesini²¹⁹ gerçekleştirmiştir. AB desteēi ile Orta Asya’da, Fergana Vadisi, Bişkek (Kırgızistan) ve Kaşgar’ı (Çin) baēlayan yeni demiryolu inşası için fizibilite incelemesinin hazırlanması, Özbekistan ile Afganistan’ı bir birbirine baēlayan Termez – Galaba demiryolunun yeniden yapılandırılması, Termez-Duşanbe-Sarıtaş karayolunun Kırgızistan ait kısmının yeniden yapılandırılmasına yönelik fizibilite öncesi ve fizibilite incelemesinin hazırlanması, Türkmenbaşı (Türkmenistan) limanı seyrüsefer kanalının (navigation channel) geliştirilmesi, Aktau (Kazakistan) feribot limanının rehabilitasyonuna yönelik projeler gerçekleştirilmiştir.²²⁰

2.4.4.2. INOGATE

TACIS programının uygulanmaya başlamasından itibaren enerji alanı, söz konusu program çerçevesinde yapılan teknik yardımlarda öncelikli alan olarak yer almaktaydı. 1990’ların başında enerji sektöründe yatırım eksikliēi, enerji üretiminin verimsizliēi, çok yüksek enerji gereksinimi nedeniyle sanayinin verimsizliēi, kaynakların uzaklıēı nedeniyle birincil üretim zorlukları gibi birçok problemlerle

²¹⁷ <http://www.osce.org/ru/eea/28625> (erişim tarihi 21 Mayıs 2013).

²¹⁸ Bkz., TRACECA resmi sitesi, **Technical Assistance** <http://www.traceca-org.org/en/technical-assistance/> (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

²¹⁹ European Commission "**Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (TRACECA)**" http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013) .

²²⁰ Gulnur Akkazyeva, "Sovremennaya Tsentralnoaziyatskaya Politika Evropeyskogo Soyuza: Tendentsii Razvitiya" (AB’nin aēdař Orta Asya Politikası: Gelişim Trendleri), **Vestnik MGIMO**, No.3 (24), 2012, s. 223.

karşı karşıya kalan Orta Asya devletleri²²¹ ve diğer eski SSCB devletlerine yönelik 1991 yılında TACIS çerçevesinde geliştirilen enerji programı, piyasa ekonomisinin kurulma sürecinde enerji sektörünün reformu ve modernizasyonun önemi dikkate alınarak, enerji tasarrufunun ve petrol, gaz, elektrik enerjisi alanlarında faaliyetlerin pekiştirilmesi gibi konuları kapsamaktaydı.²²² 1992 yılında TACIS çerçevesinde enerji programı ile temel komiteler, akademik kurumlar ve benzeri kuruluşlara danışmanlık yapılması, enerji stratejilerinin, yeni düzenleyici çerçevelerin geliştirilmesi, daha gerçekçi bir enerji fiyatlarının ve tarifelerinin uygulanması, artan enerji verimliliğinin teşvik edilmesi, enerji üretimi ve taşımacılığının ekolojik yönleri, enerji ithalatı ve ihracatı gibi konulara yönelik görevlerin üstlenmesi planlanmıştır. Söz konusu enerji programı çerçevesinde faaliyetler, hükümetlere danışmanlık, sanayiye yönelik danışmanlık ve eğitim olmak üzere toplam üç düzeyde; hükümet düzeyinde enerji ile ilgili danışmanlık hizmetlerine, enerji tüketici sanayisinin modernizasyonu ve yeniden yapılandırılmasına yönelik projeleri desteklemek, enerji sektöründe çalışan mühendisler ve yöneticilerin eğitimi ve özellikle, enerji verimliliği sektöründe pilot projeleri gerçekleştirmek gibi faaliyetleri kapsamaktaydı.²²³ Ayrıca, 1992 yılının TACIS programı bütçesine "Devletlerarası Petrol ve Dogal Gaz Boru Hattı Yönetimi" (Interstate Oil and Gas Pipeline Management) adlı teknik yardım projesi dahil edilmiştir.²²⁴

²²¹ Sijbren De Jong and Jan Wouters, "Central Asia and the EU's Drive Towards Energy Diversification", **Leuven Centre for Global Governance Studies Working Paper** No. 64, June 2011, s. 8 https://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/working_papers/new_series/wp61-70/wp64.pdf (erişim tarihi: 10 Haziran 2013).

²²² Commission of the European Communities "TACIS Annual Report from the Commission 1991 and 1992", COM (93) 362 final, Brussels 28 July 1993, s.25.

²²³ Ibid., s. 34.

²²⁴ **INOGATE 1996-2000**, s. 15 <http://www2.inogate.org/html/resource/resource7.htm> (erişim tarihi: 4 Ocak 2014) .

Petrol ve gaz iletim sistemleri, SSCB'den miras kalan yeni bağımsız cumhuriyetlere teknik yardım sağlamak amacıyla Aralık 1994'te başlatılmış olan ve söz konusu ülkelerin petrol ve gaz sektörlerinin geniş analizini içeren "Devletlerarası Petrol ve Dogal Gaz Boru Hattı Yönetimi"²²⁵ projesi, ikinci ve üçüncü aşamalarının paralel olarak gerçekleştirilmesi kaydıyla, sorunların analizi ve teşhis (3 ay), teknik yardım (12 ay) ve eğitim (12 ay) olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Birinci aşama çerçevesinde projeye iştirakçi ülkelerin petrol ve gaz sektörlerinin detaylı analizi neticesinde, söz konusu ülkelerin "hem öngörülebilir kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek, hem de, özellikle, Batı, Doğu ve Merkezi Avrupa pazarlarına önemli miktarda petrol ve gaz ihraç edebilecek hidrokarbon kaynakları potansiyeline sahip olduğu" temel sonucu ortaya konmuş, bu potansiyelin gerçekleştirilmesi için yeni rezervlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi ve petrol ve gazın alternatif ihraç yollarının geliştirilmesi üzere yatırım çekilmesi, bölgesel pazarlara petrol ve gazın güvenli naklinin sağlanması üzere mevcut devletlerarası petrol ve gaz altyapılarının rehabilite, rasyonalize ve modernize edilmesi, düzenleyici ve sözleşme sisteminin geliştirilmesi gerektiği gibi temel konuların irdelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Projenin 1.aşaması çerçevesinde yapılan analiz sonuçlarının, bölgesel politika formülasyonu ve işbirliğinin ve ortak projelerin önceliklerinin iştirakçi ülkelere sunulması, projenin ikinci ve üçüncü aşamaları için programın önerilmesi, söz konusu programın TACIS onayına ibraz edilmesi amacıyla bir çalıştayın gerçekleştirilmesi planlanmıştır.²²⁶

²²⁵ Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, bu projenin iştirakçileridir.

²²⁶ European Commision, "**Interstate Oil and Gas Pipeline Management Project N° EREG9201**", Final Report, Volume I, December 1997, s. 7-9

22-25 Kasım 1995 tarihinde Brükselde düzenlenen "Transkafkasya, Orta Asya, Ukrayna ve Moldova'da Devletlerarası Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Yönetimi Konferansı", Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra yeni bağımsız devletlerin temsilcilerinin ilk kez petrol ve doğal gazın nakli, ulaştırma ve transiti ile ilgili ortak meseleleri tartışmak üzere toplandığı ve petrol ve doğal gaz boru hatlarına ilişkin konuların ilk kez eski SSCB sınırları dışında tartışıldığı bir konferans olarak önemini korumaktadır.²²⁷ Konferans sırasında iştirakçi ülkeler arasında "Devletlerarası Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Yönetimi" projesinin birinci aşaması çerçevesinde yapılan analiz sonuçları üzerine genel bir anlaşmaya erişilmiştir. Bu sonuçlar, bölgesel işbirliğinin önemine vurgu yapan Komisyon ve Uluslararası Finansal Acenteler tarafından da desteklenmiştir. Ayrıca, proje iştirakçısı ülkelerin temsilcilerinden oluşan Ad Hoc Çalışma Grubu'nun oluşturulmasına karar verilmiştir. 17-19 Nisan 1996 tarihinde Brükselde yapılan Çalışma Grubu'nun birinci toplantısında teknik yardım programı ortak önceliklerinin belirlenmesi konusu tartışılmıştır. Neticede, bölgesel gaz nakli ve petrol ve rafine ürünler tedarik sistemlerinin rehabilite, rasyonelize ve modernize edilmesi, Hazar ve Orta Asya bölgesi hidrokarbon kaynaklarının Batı pazarlarına taşınması için olası alternatif seçeneklerin değerlendirilmesi olmak üzere iki öncelik üzerinde uzlaşmaya erişilmiştir. 20-22 Kasım 1996 tarihinde gerçekleşen Çalışma Grubu'nun ikinci toplantısı sırasında yedi proje sunulmuş ve ayrıca, INOGATE kısaltması kabul edilmiştir. Mart 1997'de INOGATE Programı'nın sunumu yapılmıştır.²²⁸ Bunun yanı sıra, Konsey tarafından, Hazar Havzası bölgesel mevcut boru hatları ağlarının

²²⁷ INOGATE 1996-2000, s. 15 <http://www2.inogate.org/html/resource/resource7.htm> (erişim tarihi: 4 Ocak 2014)

²²⁸ European Commission, "Interstate Oil and Gas Pipeline Management Project N° EREG9201", Final Report, Volume I, December 1997, s. 10-18.

canlandırılmasının öneminin altı çizilerek ve INOGATE programının enerji tedariki güvenliğinin sağlanmasında önemli katkıda bulunması gerektiği vurgulanarak, söz konusu program desteklenmiştir.²²⁹

INOGATE programının oluşturulması ile Hazar ve Orta Asya devletleriyle enerji işbirliğine yönelik Avrupa çıkarları kurumsallaşmış hale getirilmiştir. Söz konusu program ile Hazar ve Orta Asya devletlerinin enerji sektörlerine yönelik Avrupa yatırımları karşılığında AB devletleri ile enerji tedariki konusunda işbirliğinin yapılması hedeflenmektedir.²³⁰ 2006 yılının sonunda TACIS programının sona ermesi ile INOGATE, 2007 yılından itibaren Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (European Neighbourhood and Partnership Instrument) çerçevesinde finanse edilmektedir.

22 Temmuz 1999'da Kiev'te imzalanan ve 2001 yılında uluslararası bir antlaşma olarak yürürlüğe giren INOGATE Şemsiye Anlaşması,²³¹ devletlerarası petrol ve gaz nakli sistemlerinin kurulması için kurumsal ve hukuksal çerçeve oluşturmaktadır. Bu anlaşma kapsamında taraflar, karşılıklı uygun hükümler ve koşullar altında yeni devletlerarası petrol ve gaz nakli sistemlerin oluşturulması ve mevcut sistemlerin rehabilitasyonu aracılığıyla bir ve daha fazla devletlerarası petrol ve gaz nakli sistemlerinin inşası amacıyla işbirliği yapacakları ortak yükümlülüğünü taşımaktadırlar.²³²

²²⁹ **2085th Council meeting General Affairs**, Luxembourg, 27 April 1998, C/98/109, 7684/98 (Presse 109) http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-98-109_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

²³⁰ Gawdat Bahgat, "Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities", **International Affairs**, 82:5, 2006, s. 971.

²³¹ 22 Temmuz 1999'da Azerbaycan, Belarus, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Romanya, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna olmak üzere toplam 13 devlet tarafından imzalanmıştır.

²³² **"Umbrella Agreement on the Institutional Framework for the Establishment of the Interstate Oil and Gas Transportation Systems"**, 22 July 1999, Madde 1

AB'nin enerji güvenliğini sağlamaya yönelik geliştirdiği politikalarının bir bileşeni olan INOGATE, 13 Kasım 2004 tarihinde Bakü'de gerçekleştirilen Enerji Bakanları Konferansı²³³ sırasında oluşturulan "Bakü Girişimi" ile dönüşüme uğramıştır. Bu girişim, AB, Hazar Denizi'ne kıyısı olan devletler ve komşuları arasında genişletilmiş enerji işbirliği konusunu tartışmak üzere bir araya getirmiştir. Konferans sırasında AB, Karadeniz bölgesi ülkeleri, Hazar Denizi'ne kıyısı olan devletler ve komşuları arasında enerji alanında işbirliğinin pekiştirilmesinin hem üretici ve tüketici, hem transit ülkeler için karşılıklı çıkar konusu olduğunun altı çizilerek, yasal ve teknik standartların yakınlaştırmak, mevcut altyapıyı modernize ederek ve yeni altyapı geliştirerek enerji tedarik güvenliğini arttırmak, verimli ve sürdürülebilir enerji sistemlerinin bütünleşmesi aracılığıyla enerji tedariki ve talep yönetimini geliştirmek, ortak çıkar niteliğindeki ticari ve çevresel olarak uygulanabilir (viable) enerji projelerinin finanse edilmesini teşvik etmek amacıyla AKP çerçevesinde çok yıllık çalışma programlarına yönelik enerji işbirliğinin geliştirilmesinin önemli olduğu taraflarca kabul edilmiştir. Yukarıda bahsi geçen amaçlar doğrultusunda INOGATE Teknik Sekreterliği (Kiev) enerji alanında genişletilmiş işbirliğinin desteklenmesinde bir koordinasyon mekanizması olarak kullanılacağına dair anlaşmaya erişilmiştir.²³⁴ "Bakü Girişimi", Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısı olan ülkeler, bunun yanı sıra Orta Asya olmak üzere AB'nin doğu

http://www1.inogate.org/inogate_programme/inogate_archives/inogate-umbrella-agreement/UMBRELLA_AGREEMENT.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

²³³ Konferansa katılan ülkeler: Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Romanya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna, Özbekistan ve gözlemci olarak İran ve Rusya Federasyonu.

²³⁴ **"Conclusions of the Ministerial Conference on Energy Cooperation between the EU, the Caspian Littoral States and their neighbouring countries"**, Annex 1 - Concept Paper, s. 2-3 <http://www.inogate.org/attachments/article/89/baku.pdf> (erişim tarihi: 20 Eylül 2013).

kanatındaki kilit tedarikçi ve transit ülkelerin tümünü bir araya getirerek enerji işbirliğini geliştirmeye yönelik ilk girişim olarak değerlendirilebilir.²³⁵

"Bakü Girişimi" çerçevesinde 30 Kasım 2006 tarihinde Astana'da düzenlenen enerji bakanları düzeyinde ikinci konferans, AB ile Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısı olan devletler ve onların komşuları arasında genişletilmiş enerji işbirliği "Yol Haritası"nın ortaya konulması ile sonuçlanmıştır. Önümüzdeki dönemde enerji işbirliğine yönelik söz konusu "Yol Haritası", aşağıdaki dört öncelikli alanı kapsayacaktır:

- Partner ülkelerin özelliklerini göz önünde bulundurarak, AB enerji iç pazarının ilkeleri esasında enerji pazarlarının yakınlaştırılması,
- Enerji ithalatı/ihracatı, arz çeşitlendirmesi, enerji talebi ve transiti konuları bağlamında enerji güvenliğinin artırılması,
- Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi dahil sürdürülebilir enerji gelişiminin desteklenmesi,
- Ortak çıkar niteliği taşıyan enerji projelerine yönelik yatırım çekilmesi.²³⁶

Böylece, iki yıllık "Bakü Girişimi" süreci ile INOGATE programının ve "AB, Karadeniz ve Hazar Havzası ve Onların Komşuları Arasında Enerji İşbirliği Sekreterliği" niteliğini taşıyan bir kurum olarak INOGATE Teknik Sekreterliği'nin faaliyetleri genişletilmiştir.²³⁷ Ayrıca, AB'nin Orta Asya'yı bölgesel işbirliği ve

²³⁵ Michael Denison, "The EU and Central Asia: Commercialising the Energy Relationship", **EUCAM Working Paper** No.2, 2009, s. 5.

²³⁶ "Ministerial Declaration on Enhanced energy cooperation between the EU, the Littoral States of the Black and Caspian Seas and their neighbouring countries", Astana, 30 November, 2006 Annex 1 – Road Map, s. 4-10
http://www.inogate.org/attachments/article/90/FINAL_Astana_Conclusions_-_Road_Map_30-11-06_eng.pdf (erişim tarihi: 20 Eylül 2013).

²³⁷ Ibid., s. 2.

bütünleşmeyi geliştirmek üzere AKP kapsamında geliştirilen daha geniş politikalara bağlama taahhüdü ortaya konmuştur.²³⁸ Ancak, mevcut durumda AB'nin alternatif doğal gaz güzergahları arayışında Orta Asya doğal gazının kilit tedarikçisi konumundaki Türkmenistan, Bakü Girişimi çerçevesindeki konferanslara katılmayıp, yukarıda ele aldığımız sürecin dışında kalmıştır.

Bugün Orta Asya ülkeleri, "INOGATE Teknik Sekreterliği ve Bakü Girişimi ve Doğu Komşuluk enerji hedeflerine destek sağlama bütünleşmiş programı (2012-2015)" "Doğu Avrupa ve Orta Asya Şehirlerinin 'Belediye Başkanları Sözleşmesi'ne(Covenant of Mayors) Katılımının Desteklenmesi (2011-2015)", "Orta Asya İçin Sürdürülebilir Enerji Programı: Yenilenebilir Enerji Kaynakları - Enerji Verimliliği (2013-2016)" gibi INOGATE projelerinde iştirak etmektedirler.²³⁹

2.4.4.3. Güney Doğal Gaz Koridoru ve Orta Asya

Mevcut durumda enerji talebinin %50'sini dışarıdan karşılayan AB'nin dışa bağımlılığının 2030 yılında %70'e kadar yükseleceği²⁴⁰ belirtilen Kasım 2000 tarihli enerji tedarik güvenliği için Avrupa stratejisine yönelik "Yeşil Kitap"ta Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan olmak üzere Hazar Havzası devletleri enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasının mümkün olabileceği yeni petrol ve doğal gaz boru hatlarını inşa ederek enerji kaynakları tedarikinin çeşitlendirilmesi yoluyla enerji tedarik güvenliğinin geliştirilmesine katkı sağlanacağı vurgulanmaktaydı. Bu

²³⁸ International Crisis Group, "Central Asia: What Role for the European Union?", **Asia Report** No.113, 10 April, 2006, s.15.

²³⁹ INOGATE projeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., **INOGATE Projects** http://www.inogate.org/index.php?option=com_inogate&view=projects&Itemid=75&lang=en (erişim tarihi: 19 Eylül 2013).

²⁴⁰ European Commission "**Green Paper Towards a European strategy for the security of energy supply**", COM (2000) 769, November 2000, s. 10.

bağlamda, TACIS çerçevesinde geliştirilen INOGATE ve TRACECA programları zaruri araçlar olarak görülmekteydi.²⁴¹ Ayrıca, Orta Doğu'nun (İran ve Katar) yanısıra Orta Asya'nın da gelecekte doğal gazın önemli tedarikçisi olabileceğine vurgu yapılmaktaydı.²⁴²

Avrupa enerji politikasında sürdürülebilirlik, rekabetçilik ve tedarik güvenliği olmak üzere üç temel hedefin olması gerektiği vurgulanan Mart 2006 tarihli "Yeşil Kitap"ta ithal enerji kaynakları ve güzergahları tedarikinin çeşitlendirilmesi, AB'nin ithal enerjiye artan bağımlılığıyla mücadelenin bir yolu olarak gösterilmektedir.²⁴³ Enerji tedarik çeşitlendirilmesine ve güvenliğine yönelik, özel olarak, doğal gaz konusunda net politikanın uygulanması gerektiğinin altı çizilmektedir. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'nun yanısıra Hazar bölgesinden bağımsız doğal gaz boru hatlarının inşa edilmesi gerektiğinin belirtilmesi,²⁴⁴ Hazar Havzası ülkelerinin önemli doğal gaz tedarikçileri ve transit güzergahları²⁴⁵ olarak görülmekte olduğunun bir ifadesidir. Söz konusu Yeşil Kitap'ta, yukarıda incelendiği üzere enerji tedarik çeşitlendirilmesi konusunun özel yer tutması ve çeşitlendirilmede en çok ihtiyaç duyulan konu olarak doğal gazın ön plana çıkmasına Ocak 2006'da yaşanan Rusya-Ukrayna gaz krizinin etkisi olmuştur.²⁴⁶ Fiyatlar üzerinde anlaşmazlıklardan dolayı Rusya'nın Ukrayna'ya gaz sevkiyatını kesmesi ile ortaya çıkan krizin, Rusya ile ilgili ticari olmayan risklerin yüksek düzeyde olduğunu göstermesi ile Avrupa güvenlik düşüncesinde

²⁴¹ Ibid., s. 73.

²⁴² Ibid., s. 41.

²⁴³ European Commission, "Green Paper A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", COM (2006), March 2006, s. 17-18.

²⁴⁴ Ibid., s. 15.

²⁴⁵ Ibid., s. 16.

²⁴⁶ De Jong and Wouters, 2011, s. 15.

enerji konusu yeni önem kazanmıştır. Bu bağlamda, enerji konusu, AB'nin Orta Asya politikası gündemine çıkartılmıştır.²⁴⁷

Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan ilk krizden bir yıl sonra kabul edilen AB'nin Orta Asya'ya yönelik siyasi stratejisinde, enerji kaynakları, talep ve arz altyapıları ve ihracat güzergahlarının çeşitlendirilmesinin AB ve Orta Asya devletleri için ortak çıkar olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, doğal gaz nakli konusunun AB için özel önem taşımakta olduğunun altı çizilmektedir.²⁴⁸ Böyle çıkarlardan yola çıkarak AB'nin Orta Asya'ya yönelik enerji politikasında eylemler doğal gaz odaklı yürütülmektedir. Amaç; AB ülkelerinin, 2006 yılından itibaren sevkiyat aksamaları ile değişkenlik sergileyen Rusya gazına olan bağımlılığını azaltmak üzere tedarik çeşitlendirilmesidir. Ancak, bu gelişmeler, Orta Asya'nın AB'nin geniş çeşitlendirmeye yönelik stratejisine cevap vereceği anlamına gelmemektedir.²⁴⁹

20,8 trilyon metre küp olarak bilinen kanıtlanmış doğal gaz rezervleri ile dünya üzerindeki toplam kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin %10,6'na sahip²⁵⁰ Orta Asya devletleri – Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan – ve Azerbaycan'ın 2008'de 180 milyar metre küpü oluşturan doğal gaz üretimleri, 2015'te 220 milyar metre küp, 2030'da ise 310 milyar metre küpü oluşturarak Avrasya doğal gaz üretiminin artışına önemli katkıda bulunabilecek şekilde artış göstereceği

²⁴⁷ Matveeva, 2006, s. 72.

²⁴⁸ Council of the EU, "European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership", June 2007, s. 18-19 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

²⁴⁹ Denison, 2009, s. 4.

²⁵⁰ BP Statistical Review of World Energy, June 2013, s. 20 http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf (erişim tarihi: 11 Ocak 2014).

öngörülmektedir.²⁵¹ Orta Asya'nın doğal gaz üretici ülkeleri için de transit güzergahlarının ve ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesinde Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılmasına yönelik amaç söz konusudur. Sovyet zamanından miras kalan Orta Asya-Merkez boru hattı sistemi (bkz., Harita No1) ile Orta Asya doğal gazının büyük kısmının önce Rusya'ya, Rusya üzerinden Batı'ya doğru Avrupa'ya ulaşımı sağlanmaktadır. Doğal gaz transiti konusunda Rusya'ya bağımlılık ve alternatif pazarlara ulaşımın sınırlı kalması, Orta Asya kaynaklı doğal gazın düşük değerini belirlemiştir. Bu bağlamda, sahip oldukları zengin doğal gaz kaynaklarından maksimum fayda elde etmek üzere çaba gösteren Orta Asya ülkeleri için transit güzergahlarının ve ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesi, Rusya karşısında pazarlık güçlerinin güçlendirilmesini, transit rekabetinin sağlanmasını ve böylece, doğal gaz fiyatlarının arttırılmasını sağlayabilir.²⁵²

Harita No.1

²⁵¹ International Energy Agency, **World Energy Outlook**, 2009, s. 471
<http://www.worldenergyoutlook.org/media/weowebiste/2009/WEQ2009.pdf> (erişim tarihi: 11 Ocak 2014).

²⁵² Onur Cobanlı, "Central Asian Gas in Eurasian Power Game", **Energy Policy**, 68, 2014, s.348-351.

Kaynak: Gazprom resmi sitesi

<http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/central-asia/> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014)

AB doğal gaz tedarikinin çeşitlendirilmesine önemli katkıda bulunabilecek projelerden biri olan Güney Doğal Gaz Koridoru'nun tarihi, INOGATE Programı ve Bakü Girişimi ile bölge ülkeleri ile enerji alanında dengeli işbirliği geliştirmeye çalışan AB'nin Hazar ve Orta Asya bölgesini doğal gaz tedarik çeşitlendirilmesine yönelik girişimleri için kilit hedef olarak belirlediği 1990'lı yıllara dayanmaktadır.²⁵³ 2006'da Türkiye – Yunanistan – İtalya ve Türkiye – Avusturya gibi Avrupalı çıkar niteliğindeki projeleri içeren "Hazar Denizi ülkeleri – Orta Doğu – AB" başlığı altında AB'yi Hazar ve Orta Doğu'nun doğal gaz üretici ülkeleri ile bağlaması planlanan güzergah, öncelikli projeler arasında yer almıştır.²⁵⁴ 13 Kasım 2008 tarihli "İkinci Stratejik Enerji Gözden Geçirme" belgesi ile Hazar ve Orta Doğu doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması için Güney Doğal Gaz Koridoru'nun geliştirilmesi öngörülmüştür.²⁵⁵

Güney Doğal Gaz Koridoru'nun, Norveç'ten Kuzey Koridor, Rusya'dan Doğu Koridor ve Afrika'dan Akdeniz Koridoru'ndan sonra dördüncü büyük eksenini oluşturması öngörülmektedir. Söz konusu projenin temel amacı, Hazar Havzası ve Orta Doğu'nun büyük doğal gaz yataklarının Avrupa pazarına doğrudan bağlanmasını sağlamaktır. Temel potansiyel tedarikçi devletler olarak Azerbaycan, Türkmenistan ve Irak (siyasi şartlar uygun olursa diğer devletlerin de katılımı

²⁵³ Nicolò Sartori, "The European Commission's Policy Towards the Southern Gas Corridor: Between National Interests and Economic Fundamentals", **IAI Working Papers** 12/01, January 2012, s. 5-6.

²⁵⁴ **"Decision No 1364/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 laying down guidelines for trans-European energy networks and repealing Decision 96/391/EC and Decision No 1229/2003/EC"**, Official Journal of the European Union, L 262/10, 22.9.2006.

²⁵⁵ European Commission, **"Second Strategic Energy Review An EU Energy Security and Solidarity Action Plan"**, COM(2008) 781 final, Brussels, 13.11.2008, s. 4.

mümkün olabilir), temel transit ülkesi olarak da Türkiye görülmektedir. Koridorun stratejik hedefi, 2020’de AB doğal gaz talebinin yaklaşık %10-20’sini (her yıl yaklaşık 45-90 milyar metre küp) sağlayacak tedarik güzergahına erişmektir.²⁵⁶

Hazar ve Orta Asya doğal gaz kaynaklarının Rusya’yı atlayarak Avrupa’ya ulaşımını sağlayacak AB için bir öncelik oluşturan söz konusu koridor, ABD tarafından desteklenmiştir. Güney Koridoru’n geliştirilmesi ile AB’nin doğal gaz tedarikinin çeşitlendirilmesini desteklemek, ABD Dışişleri Bakanlığı Avrasya Enerji İşleri Özel Temsilcisi’nin (State Department’s Special Envoy for Eurasian Energy) yetkisine dahil edilmiştir.²⁵⁷ Özel Temsilci Richard Morningstar’ın, ABD’nin Güney Doğal Gaz Koridoru’nu ve Nabucco projesini desteklemekte olduğuna dair açıklamalarda bulunması²⁵⁸ bunun bir delilidir.

2009’da Rusya ile Ukrayna arasında ortaya çıkan ikinci kriz, AB’nin doğal gaz kaynakları ve güzergahlarının çeşitlendirilmesi konusunu AB’nin enerji gündemine yeniden yükseltmiştir. Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso, "Yılbaşının doğal gaz krizleri için değil, havai fişekler ve kutlama için" olduğunu vurgulayarak, Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan bu krizden ders alınması gerektiği, enerji kaynaklarının ve güzergahlarının çeşitlendirilmesi konusunun

²⁵⁶ European Commission, **"Energy Infrastructure Priorities for 2020 and Beyond – A Blueprint for an Integrated European Energy Network"**, COM(2010) 677 final, Brussels, 17.11.2010 s. 31-32.

²⁵⁷ Michael Ratner ve diğerleri, "Europe’s Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification", **Current Politics and Economics of Europe**, 23:3-4, 2012, s. 324.

²⁵⁸ "Pipelines alone won’t reduce EU dependancy on Russia, says US", **EUobserver**, 1 October 2009, <http://euobserver.com/news/28750> (erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

ciddiye alınması ve Avrupa'nın enerji güvenliğinin geleceğine yatırım yapılması gerektiğine dair ifadelerde bulunmuştur.²⁵⁹

Güney Doğal Gaz Koridoru kapsamında öngörülen projelere gelince, 2002 yılında ortaya konulan ve her yıl 31 milyar metre küp Hazar ve Orta Doğu doğal gaz kaynaklarının Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden geçerek Avusturya'ya kadar ulaştırılması planlanan uzunluğu 3300 km oluşturacak doğal gaz boru hattı Nabucco, Güney Doğal Gaz Koridoru'nun temel projesi olarak görülmekteydi. Nabucco, Rusya doğal gazına olan bağımlılığın azaltılmasını sağlayabilecek, AB ile onun doğu komşuları arasında sıkı işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunabilecek ve AB ile Türkiye'nin birlikte hareket edebileceğinin kanıtı olabilecek bir proje olarak değerlendirilmekteydi.²⁶⁰

Nabucco konsorsiyumu, Almanya'nın RWE, Avusturya'nın OMW, Macaristan'ın FGZS, Romanya'nın Transgaz, Bulgaristan'ın Bulgargaz EAD ve Türkiye'nin BOTAŞ şirketleri olmak üzere sadece tüketici ve transit ülkeleri birleştirmektedir. Dolayısıyla, 31 milyar metre küp olarak öngörülen geniş kapasitenin sağlanması için tedarik taahhüdü eksikliği sorunu ortaya çıkmıştı. Geniş kapasiteli ve uzun mesafeli bir projenin öngörülmesi, Nabucco boru hattının maliyetini 17,6 milyar Euro'ya kadar yükseltmişti. Böyle eksikliklerin ortaya çıkması, Nabucco konsorsiyumunu projenin uzunluğunu ve kapasitesini azaltmaya zorlamıştır. Neticede, Mayıs 2012'de Nabucco'nun doğu kısmını 2011'de

²⁵⁹ "Statement of President Barroso on the resolution of the Ukraine-Russia Gas Dispute", Press point, Brussels, 20 January 2009, Speech/09/12 http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-09-12_en.htm?locale=en (erişim tarihi: 11 Ocak 2014).

²⁶⁰ Katinka Barysch, "Should the Nabucco Pipeline Project Be Shelved", **Transatlantic Academy Paper Series**, May 2010, s. 3 http://www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/TA_NabuccoPipeline_Barysch.pdf (erişim tarihi: 12 Ocak 2014).

Azerbaycan ile Türkiye tarafından önerilen Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP – Trans Anatolian Natural Gas Pipeline) projesine bırakarak, Türkiye'nin Batı sınırından Avusturaya'ya kadar güzergahını kapsayan, başlangıç kapasitesi 10 milyar metre küp olarak öngörülen Nabucco West projesi önerilmiştir. Fakat, Nabucco West projesi, Azerbaycan doğal gazının (Şah Deniz 2) Türkiye üzerinden Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri pazarına ulaştırılmasında Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP – Trans Adriatic Pipeline) projesi ile rekabet haline gelmiştir.²⁶¹ Haziran 2013'te Şah Deniz konsorsiyumunun Azerbaycan'ın Şah Deniz sahası doğal gazının Avrupa'ya ulaştırılması için güzergah olarak TAP projesini seçmesi ile bu iki proje arasındaki rekabet TAP'ın zaferi ile sonuçlanmıştır.²⁶² Azerbaycan'ın Şah Deniz sahasından (ikinci aşaması) Türkiye'ye yıllık 6 milyar metre küp, Avrupa pazarlarına yıllık 10 milyar metre küp doğal gazın ulaştırılması, Gürcistan-Türkiye sınırına kadar Güney Kafkasya Boru Hattı, Türkiye içerisinde TANAP ve Yunanistan, Arnavutluk üzerinden İtalya'ya kadar TAP boru hatları aracılığı ile gerçekleştirilecektir. Böylece, Şah Deniz 2 doğal gazı, Hazar Denizi'nden toplam 3500 km'lik boru hatlar ile 2018'de Türkiye'ye, 2019'da da Avrupa'ya ulaşmış olacaktır (bkz. Harita No.2).²⁶³ 14 Ekim 2013 tarihinde Komisyon, 250 kilit enerji altyapı projelerini içeren listeyi kabul etmiştir. Bu listeye

²⁶¹ Cobanlı, 2014, s. 351-352 .

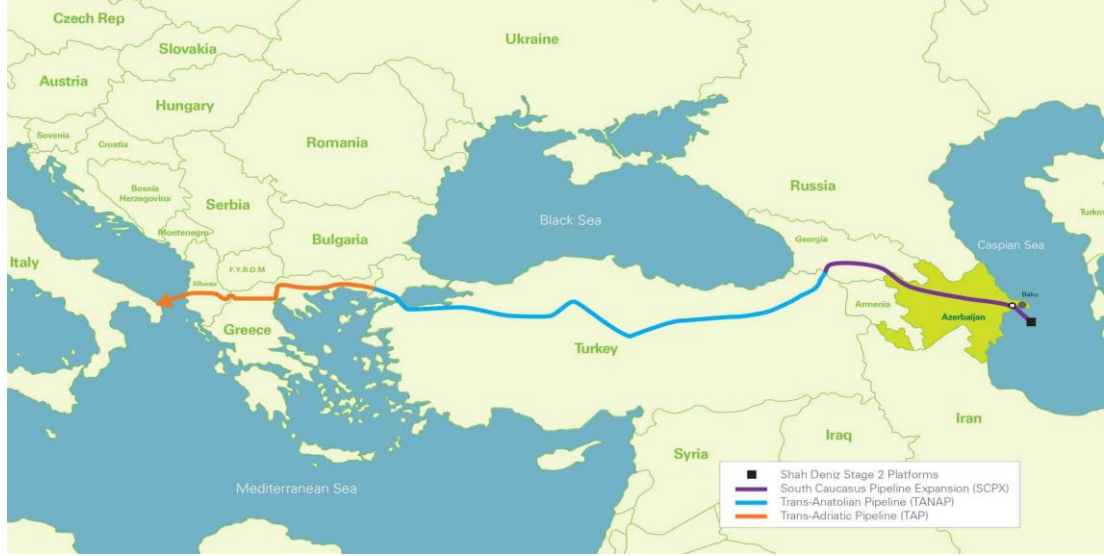
²⁶² Radu Dudáu , "The Southern Corridor and the EU Energy Security", **Caspian Report**, Fall 2013, s. 51.

²⁶³ British Petroleum, **Shah Deniz 2**,

http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/SDstage2.html (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

göre, TANAP, TAP, Trans Hazar Boru Hattı projeleri, "Ortak Çıkar Projeleri" niteliği taşıyan projeler arasında yer almaktadır.²⁶⁴

Harita No.2

Kaynak: British Petroleum Resmi Sitesi

http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/SDstage2.html

(erişim tarihi: 20 Ocak 2014)

Güney Doğal Gaz Koridorun'un geliştirilmesine katkı sağlayacak Orta Asya doğal gazının Avrupa'ya taşınmasını öngören diğer bir boru hattı projesi, Trans Hazar Boru Hattı projesidir (bkz., Harita No.3). Söz konusu proje, 1990'lı yılların ikinci yarısında Orta Asya devletlerinin Rusya'ya bağımlılığını azaltmak üzere ABD tarafından önerilmiştir. Trans Hazar Boru Hattı ile maliyeti 3,5 milyar Euro'yu oluşturan, yıllık 20 milyar metre küp doğal gazı taşıyabilecek kapasiteye sahip, Türkmenistan ile Azerbaycan'ı bağlayacak deniz altı (Hazar Denizi'nden) boru hattı

²⁶⁴ European Commission, "Projects of Common Interest Overview of Projects by Country" http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/pci/doc/2013_pci_projects_country.pdf (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

öngörülmektedir. Ancak, bu proje Hazar'ın hukuki statüsü sorunu ve bunun yanısıra Avrupa'nın talep perspektiflerinin düşük olması nedeniyle ertelenmiştir.²⁶⁵

Hartita No.3

Kaynak: Natural Gas Europe

<http://www.naturalgaseurope.com/trans-caspian-pipeline-russia-turkmenistan-sergei-lavrov> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014)

Ayrıca, ilk başta Türkmenistan doğal gazının Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasının öngörülmesi, fakat sonraki gelişmeler ile Azerbaycan'ın da potansiyel tedarikçi olabileceğinin ortaya çıkması ile, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın doğal gaz konusunda sadece Türkiye ve Avrupa pazarlarında değil, ortak boru hattında rekabet haline geleceği ortaya çıkmıştır. Türkmenistan'ın Cumhurbaşkanı Saparmurat Niyazov, Trans Hazar Boru Hattı projesinin Türkmenistan'ın ulusal ve ekonomik çıkarlarına kesinlikle uygun olarak gerçekleştirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunun yanısıra, boru hattı kapasitesinin

²⁶⁵ Cobanlı, 2014, s. 351.

yarısının Azerbaycan'ın doğal gazı ile sağlanması, Türkmenistan'ın projenin hayata geçirilmesinden ancak sekiz yıl sonra ilk gelirleri elde edebileceğinin, ülkenin ekonomik çıkarlarına aykırı olduğunu belirtmiştir. Trans Hazar Boru Hattı'nın inşası ile ilgili Türkmenistan'ın tutumu ve ayrıca, Hazar'daki hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı konusunda Azerbaycan ile Türkmenistan arasında anlaşmazlıklar,²⁶⁶ projenin ertelenmesine neden olan diğer faktörlerdir.

Rusya ile Ukrayna arasında patlak veren gaz krizlerinden sonra Trans Hazar Boru Hattı'nın inşası ile ilgili konular yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Eylül 2011'de AB Konseyi'nin kararı ile Avrupa Komisyonu'na Trans Hazar Boru Hattı'nın inşası için hukuki çerçevenin oluşturulması üzere Azerbaycan ve Türkmenistan ile anlaşmaya yönelik müzakere yetkisi verilmiştir.²⁶⁷ Azerbaycan doğal gazının TAP ve TANAP boru hatları aracılığı ile Avrupa'ya taşınmasına ilişkin stratejik kararın kabul edilmesinden sonra Güney Doğal Gaz Koridoru'nun geliştirilmesinde ikinci aşama olarak Trans Hazar Boru Hattı projesi ortaya çıkmaktadır.²⁶⁸ AB, söz konusu projenin hayata geçirilmesi için Azerbaycan ve Türkmenistan ile müzakereleri devam ettirmek istemektedir.²⁶⁹ Türkmenistan da Trans Hazar Boru Hattı projesini Türkmenistan'ın en önemli hedeflerinden biri olarak değerlendirmektedir.²⁷⁰ Azerbaycan tarafı da Türkmen doğal gazının

²⁶⁶ Andrey Medvedev, "TransKaspiyskiy Gazoprovod – İstoriya Nesbıvşıhsya Nadejd" (Trans Hazar Doğal Gaz Boru Hattı – Gerçekleşmeyen Ümitler Tarihi), **TsentrAziya**, 2.04.2013 <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1364919540> (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

²⁶⁷ "3109th Council Meeting General Affairs", Press Release, Brussels, 12 September 2011, 13587/11, s. 14.

²⁶⁸ Artem Krashakov, "Perspectives of Trans-Caspian Project : Business View", **CCEE Policy Brief Series**, 1 April 2014, s.1.

²⁶⁹ Aynur Jafarova, "EU interested in continuing talks on Trans Caspian pipeline", **Azernews**, 4 April 2014 http://www.azernews.az/oil_and_gas/65756.html (erişim tarihi: 15 Nisan 2014).

²⁷⁰ "Türkmenistan Cumhurbaşkanı: Trans Hazar Doğalgaz Hattı projesi Türkmenistan'ın en önemli projelerinden biri", 11 Nisan 2014 <http://www.1news.com.tr/azerbaycan/ekonomi/20140411062453540.html> (erişim tarihi: 15 Nisan 2014).

Avrupa'ya taşınmasında ülkenin transit potansiyelinin kullanılmasını sağlayacağını belirtmektedir.²⁷¹ Fakat, son yıllarda yukarıda ele alınan olumlu gelişmelere rağmen, Trans Hazar Boru Hattı projesinin hayata geçmesini engelleyen sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Hazar'ın hukuki statüsü sorunu ve buna bağlı olarak bu tür projelerin Hazar'a kıyısı olan tüm ülkeler ile danışılarak gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan Rusya'nın tutumudur. Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Trans Hazar projesinin hayata geçirilmesi ile alakalı konuların "Brüksel'de değil, Hazar'a kıyısı olan ülkeler arasında çözülmesi gerektiğini" vurgulamıştır.²⁷² AB ile Türkmenistan ise, boru hattının kapsayacağı iki ülke – Azerbaycan ve Türkmenistan – arasında mutabakatın projenin hayata geçirilebilmesi için yeterli olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, tarafların Trans Hazar Boru Hattı projesini destekleyeceklerine dair açıklamalarda bulunmalarına rağmen, AB, Azerbaycan ve Türkmenistan arasında Eylül 2011'den beri devam eden müzakerelerin halen anlaşma ile sonuçlanmadığını da belirtmek yerindedir.

2.4.5. Uyuşturucuya Karşı Mücadele ve Sınır Yönetimi: CADAP ve BOMCA

2002-2006 yıllarına Orta Asya'ya yönelik yardım stratejisinde uyuşturucuya karşı mücadele, sınır kontrolü ve sınır yönetimi konularında AB'nin Orta Asya

²⁷¹ "Azerbaidjan podtverdil gotovnost k tranzitu gaza s vostochnogo poberejya Kaspiya" (Azerbaycan, Hazar'ın Doğu kıyısından doğal gazın transitinin sağlanması için hazır olduğunu tasdik etti), **Trend**, 23 Nisan, 2014 <http://www.trend.az/capital/energy/2266377.html> (erişim tarihi: 26 Nisan 2014).

²⁷² "Is the Trans Caspian Pipeline Back? Russia Thinks So, and Maybe Turkmenistan Does, Too", **Natural Gas Europe**, November 7, 2013 www.naturalgaseurope.com/trans-caspian-pipeline-russia-turkmenistan-sergei-lavrov (erişim tarihi: 26 Nisan 2014).

devletleri ile ilişkilerinin geliştirilmesine vurgu yapılmaktaydı.²⁷³ Bu amaçta AB, güvenlik alanında 2003 yılında CADAP ve BOMCA gibi iki önemli program geliştirmiştir.

Orta Asya devletlerinin üçü – Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan – Afganistan ile sınırdaş konumdadır. Afgan eroininin Rusya'ya ve Rusya üzerinden Doğu Avrupa'ya ulaşmasında "Kuzey hat" olarak bilinen en büyük transit yollarından biri Orta Asya üzerinden geçmektedir. 2009 yılında Afganistan eroininin yaklaşık %25'i (90 ton) Orta Asya üzerinden kaçırılmıştır.²⁷⁴ Bu bağlamda Orta Asya üzerinden Avrupa pazarına ulaştırılmakta olan Afgan kaynaklı uyuşturucunun üretimi ve yasadışı ticaretine karşı mücadele konusu, hem Orta Asya devletleri, hem de AB açısından önemlidir. Bununla birlikte, organize suç, silah ve insan ticareti, uluslararası terörizm gibi ortak tehditlere karşı mücadele, güvenlik alanında AB-Orta Asya işbirliğinde önemli konular sırasında yer almaktadır.

Orta Asya devletleri, uyuşturucu bağımlılığının artması ve uyuşturucu kullananlar arasında HIV/AIDS ve B/C hepatiti gibi bulaşıcı hastalıkların artma riski gibi problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Afyonun yıllık kullanımı 33 ton, eroinin de 11 tonu oluşturan ve uyuşturucu bağımlılığının artma hızının en yüksek olduğu Orta Asya'da, en az 300 bin afyon ve 60 bin eroin bağımlısının bulunduğu belirtilmektedir.²⁷⁵ 2003 yılında AB, Orta Asya devletlerinin uyuşturucu ile mücadeleye yönelik politikalarına destek sağlamak üzere CADAP programını

²⁷³ "Strategy Paper 2002-2006 & Indicative Programme 2002-2004 for Central Asia", October 30, 2002, s. 5 http://eeas.europa.eu/central_asia/rsp/02_06_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

²⁷⁴ United Nations Office on Drugs and Crime, "Opiate Flows Through Northern Afghanistan and Central Asia A Threat Assessment", May 2012, s.9 http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

²⁷⁵ "Tsentrlnaya Aziya: İtogi 5-oy Fazı CADAP-5" (Orta Asya: CADAP-5 Sonuçları) <http://www.harm-reduction.net/ru/posts/344> (erişim tarihi: 25 Nisan 2013).

oluşturmuştur. Söz konusu program ile uyuşturucu bağımlılığı tedavisi, uyuşturucu kullanımının riskleri hakkında halka bilgi vermek üzere medyada kampanya gerçekleştirmek gibi alanlarda AB'nin başarılı uygulamalarının Orta Asya'da benimsenmesi amaçlanmaktadır.²⁷⁶ 2011 yılından itibaren esas olarak uyuşturucu talebinin azaltılmasına yönelik CADAP'ın 5. aşaması gerçekleştirilmeye başlamıştır. CADAP-5, söz konusu projenin genel koordinasyonunun sağlanmasına yönelik OCAN (Overall Coordination and Networking), bilgi toplama ve uyuşturucuyla ilişkin mevcut durumunun izlenmesine yönelik DAMOS (Drug Epidemiology Data Base Collection and Development), uyuşturucu bağımlılığı tedavisinde etkili yöntemlerin uygulanmasına yönelik TREAT (Treatment Methodologies) ve uyuşturucunun kötüye kullanımının önlenmesine yönelik MEDISSA (Media and Dissemination Strategies) gibi 4 unsur çerçevesinde uygulanmaktadır.²⁷⁷

BOMCA programı ile sınır güvenliğini geliştirmek ve yasal ticaret ve transiti sağlamak üzere Orta Asya'da modern sınır yönetimi yöntemlerinin benimsenmesi amaçlanmaktadır. Orta Asya'da kurum içi, kurumlar arası ve uluslararası işbirliğini kapsayan Bütünleşmiş Sınır Yönetimi'nin (BSY) uygulanması, BOMCA çerçevesinde geliştirilen projelerin önemli bileşenidir. Söz konusu program, BM Kalkınma Programı tarafından uygulanmakta ve ortaklaşa finanse edilmektedir. 2003-2014 yılları arasında 36,295,204 euro miktarında toplam bütçenin 2,74 milyon Euro'su BM Kalkınma Programı tarafından finanse edilmektedir. 2011 yılına kadar BOMCA'nın 7 aşaması tamamlanmış olup, Temmuz 2011'den itibaren 8.aşaması gerçekleştirilmeye başlamıştır. BOMCA'nın 8.aşaması, Orta Asya'da BSY'nin

²⁷⁶ European Commission, "**The Central Asia Drug Action Program (CADAP)**", http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/border-management-fight-against-drugs/cadap_en.htm (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

²⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., CADAP programının resmi sitesi <http://cadap.eu/>.

aşamalı olarak geliştirilmesini ve kurumsal reformları desteklemek, sınır kontrolü görevlilerinin mesleki becerilerini geliştirmek, uyuşturucuyla mücadele kapasitesini geliştirmek, sınır geçiş noktaları ve sınır karakolu personelinin motivasyonu ve çalışma koşullarını iyileştirmek olmak üzere 4 unsur çerçevesinde yoğunlaşmaktadır.²⁷⁸

2.4.6. Avrupa Eğitim Girişimi

Yeni Ortaklık Stratejisi'nde eğitim alanı, AB'nin Orta Asya politikasının öncelikli ve tecrübe paylaşmaya hazır olduğu kilit alanlardan biri olarak belirtilmektedir. Stratejide Orta Asya devletlerinin eğitim sistemlerinin küreseleşen dünya koşullarına uyumunda katkıda bulunmak üzere Avrupa Eğitim Girişimi'nin oluşturulacağına vurgu yapılmaktaydı. Avrupa Eğitim Girişimi ile Orta Asya'da ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim, yüksek öğrenim (akademisyen ve öğrenci değişimi) olmak üzere eğitim ve öğrenim alanının her düzeyinde AB desteği sunulacağı planlanmaktaydı.²⁷⁹ Fakat, siyasi strateji kabul edildikten sonra Orta Asya'da AB faaliyetleri eğitim ve öğrenim alanında her düzeyinde değil, esas olarak yüksek öğrenim ve mesleki eğitim gibi iki düzeyde yoğunlaştırılmıştır.²⁸⁰

Eğitim alanında AB-Orta Asya işbirliğinin geliştirilmesi ve AB yardımlarının koordinasyonunun sağlanması üzere Avrupa Eğitim Girişimi çerçevesinde AB-Orta

²⁷⁸ "Border Management Programme in Central Asia (BOMCA)" <http://www.bomca.eu/en/about-us.html> (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

²⁷⁹ Council of the EU, "European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership", June 2007, s. 15 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

²⁸⁰ Martha C. Merrill and Askat Dukenbayev "Youth and Higher Education", "The European Union and Central Asia", (ed: Alexander Warkotsch), London and New York, Routledge, 2011, s.117; Peter Jones, "The EU-Central Asia Education Initiative", **EUCAM Working Paper** No.9, February 2010, s. 5.

Asya Eğitim Platformu, spesifik faaliyetler, bilgi ve iletişim eylemleri (Avrupa Eğitim Girişimi bilgi günleri, AB’de eğitim imkanları hakkında bilgi vermek) gibi üç türlü eylem öngörülmektedir.²⁸¹

Eğitim alanında AB-Orta Asya siyasi diyalogunu geliştirmek amacıyla 2012 yılında başlatılan AB-Orta Asya Eğitim Platformu ile milli eğitim bakanları düzeyinde bölgesel diyalogun ve eğitim sisteminin modernizasyonu konusunda Orta Asya devletlerinin her biri ile ikili diyalogun geliştirilmesi, bölgesel programların geliştirilmesine katkı sağlayacak teknik çalışma gruplarının oluşturulması planlanmaktadır. Fakat, eğitim alanında AB-Orta Asya bölgesel diyalogu konusu, Orta Asya devletlerinin bölgesel işbirliğinin başlatılmasına hazır olduklarını bildirmeleri ile sınırlı kalmıştır.²⁸²

Avrupa Eğitim Girişimi’nin önemli unsuru olarak spesifik faaliyetler, Üniversite Çalışmaları İçin Trans Avrupa Hareketlilik Planı (TEMPUS – Trans-European Mobility Scheme for University Studies), Erasmus Mundus ve Avrupa Eğitim Vakfı projelerini kapsamaktadır. 1990’da oluşturulmuş olan TEMPUS programı ile Doğu Avrupa, Orta Asya, Batı Balkanlar ve Orta Doğu’nun 27 partner ülkesinde yüksek öğrenim sektörünün modernizasyonuna yönelik destek sunulmaktadır. 2007-2013 yıllarını kapsayan TEMPUS programının 4.aşaması, ortak projeler, yapısal ve destekleyici tedbirler aracılığı ile uygulanmaktadır. Ortak projeler, AB ve partner ülkelerin yüksek öğrenim kurumlarının bilgi ve iyi uygulamalar alışverişine yönelik geliştirilmektedir. Yapısal tedbirler, partner

²⁸¹ Council of the EU "The European Union and Central Asia: The New Partnership in Action", June 2009, s.70 http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_strategy_eu_centralasia_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

²⁸² Vera Axyonova, "The EU Education Initiative for Central Asia Five Years On: Lessons Learnt?", **EUCAM Policy Brief** No.30, February 2013, s. 1-2.

ülkelerin eğitim sistemlerinin reformu ve gelişimine yönelik projeleri, destekleyici tedbirler de, proje koordinatörleri, Ulusal TEMPUS Ofisleri temsilcileri ve yüksek öğrenim reformu uzmanlarının toplantıları ve program ile ilgili bilgi desteğini kapsamaktadır.²⁸³ TEMPUS çerçevesinde Orta Asya'da yaklaşık 120 yüksek öğrenim kurumlarının katılımı ile toplam bütçesi 69 milyon euro'yu oluşturan 210 proje gerçekleştirilmiştir.²⁸⁴

Yüksek öğrenim alanında Orta Asya devletlerine yönelik AB desteğini kapsayan diğer bir program Erasmus Mundus, Orta Asya'da 2007 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. 2009-2013 yılları arasında Erasmus Mundus programı, ortak yüksek lisans ve doktora programları, Avrupa ile üçüncü ülkelerin yüksek öğrenim kurumları arasında işbirliği ve tüm akademik düzeylerde burslar, Avrupa'nın bir eğitim hedefi olarak çekiciliğini arttırmaya yönelik projeleri kapsamaktadır.²⁸⁵ Avrupa Eğitim Girişimi çerçevesinde diğer öncelikli alan, mesleki eğitim alanında Orta Asya'da mesleki eğitim sisteminin gelişimine destek sağlamak üzere Avrupa Eğitim Vakfı projeler geliştirmektedir.

2.4.7. Orta Asya Yatırım Programı

Orta Asya Yatırım Programı, Orta Asya'da küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sunarak sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla 2007

²⁸³ European Commission, "Erasmus Mundus and Tempus Cooperation in Higher Education" http://ec.europa.eu/europeaid/what/education/education_erasmus_mundus_tempus_en.htm (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

²⁸⁴ European Commission, "Regional Cooperation – Central Asia: Education and Research" http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/education-and-research/index_en.htm (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

²⁸⁵ European Commission "Erasmus Mundus Programme" http://eacea.ec.europa.eu/erasmus_mundus/programme/about_erasmus_mundus_en.php (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

yılında oluşturulmuştur. 2011 yılına kadar söz konusu program çerçevesinde Avrupa ile Orta Asya iş aracı kuruluşları arasında 20 ortaklık projesine 8,6 milyon euro miktarında mali destek sağlanmıştır. Ortak projeler, kadın girişimciliği, fikri mülkiyet hakları, Orta Asya’da iş aracı kuruluşların kapasitesinin arttırılması gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca, AB, Orta Asya Yatırım Programı aracılığı ile Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (Organisation for Economic Cooperation and Development) Orta Asya’da bölgesel işbirliğini desteklemek ve küçük ve orta ölçekli işletmeler için iş ortamını iyileştirmek üzere Avrasya Rekabet Programı kapsamında geliştirdiği Orta Asya Girişimi’ne 1 milyon euro miktarında destekte bulunmuştur.²⁸⁶

2.4.8. AB’nin Orta Asya Ülkeleri ile İkili İşbirliği

AB ve Kazakistan

AB ile Kazakistan arasında diplomatik ilişkiler 2 Şubat 1992 tarihinde kurulmuştur. Kasım 1994’te Almatı’da AB Temsilciliği açılmıştır. Kazakistan, AB için Orta Asya’da öncelikli ülke konumundadır. İkili işbirliği ilk yıllarda ticaret ve yatırım konularına odaklanırken, 2002 yılından itibaren enerji, ulaştırma, adalet, içişleri, ortak çıkar konularında siyasi diyalog gibi önemli konuları kapsayarak genişletirilmiştir. 27 Haziran 2011’den itibaren AB ile Kazakistan arasında ikili işbirliğinin güçlendirilmesine önemli katkı sağlayacak yeni geliştirilmiş anlaşmaya

²⁸⁶ European Commission, "**Regional Cooperation – Central Asia: Central Asia Invest**" http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/sme-development/ca_invest_en.htm (erişim tarihi: 25 Nisan 2013).

yönelik müzakereler başlamıştır.²⁸⁷ Bu anlaşmanın temel özelliği, adalet ve içişleri, dış politika ve güvenlik politikası dahil AB yetkilerinin tümünü kapsamasıdır. Serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasına yönelik ticari alanda perspektiflerin Kazakistan'ın Rusya ve Belarus ile gümrük birliğini oluşturması ile sınırlı kalacağı öngörülebilir.²⁸⁸

1991'den itibaren Avrupa Komisyonu, Kazakistan'da toplam 140 milyon euro miktarında 300'den fazla yardım projesini finanse etmiştir. 2011-2013 yıllarına çoğunlukla ülkenin çeşitli devlet kurumlarına politika tavsiyesi ve teknik yardımlara yönelik programları kapsayan yıllık yaklaşık 13 milyon euro miktarında yardım öngörülmüştür.²⁸⁹

AB, Kazakistan'ın birinci sırada ticaret ortağıdır. Kazakistan'ın dış ticaret hacminde AB'nin payı %48,1'i oluşturmaktadır (2012). Kazakistan ise AB'nin ticaret ortakları arasında 27.sırada yer almaktadır. AB'nin toplam ticaret hacmindeki Kazakistan'ın payı %0,9 olarak bilinmektedir (2013).²⁹⁰

1993-2011 yılları arasında Kazakistan'ın ekonomisinde toplam 170 milyar \$ doğrudan yabancı yatırımın 80 milyar \$ AB ülkeleri tarafından yapılmıştır. Hollanda, İtalya, İngiltere ve Fransa, temel yatırımcılar konumundadır. Ayrıca, Kazakistan, AB için Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı üyesi olmayan ülkeler arasında Rusya ve Norveç'ten sonra üçüncü büyük enerji tedarikçi olarak bilinmektedir. Örneğin,

²⁸⁷ Delegation of the European Union to Kazakhstan, "**Political Relations**" http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu_kazakhstan/political_relations/index_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

²⁸⁸ Emerson ve başkaları, 2010, s. 102-103.

²⁸⁹ Delegation of the European Union to Kazakhstan, "**Technical and Financial Cooperation**" http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu_kazakhstan/tech_financial_cooperation/index_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

²⁹⁰ European Commission, "**European Union, Trade in goods with Kazakhstan**" http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113406.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

Avusturya'nın petrol tedarikinin %25'i, Romanya'nın da %30'u Kazakistan tarafından karşılanmaktadır.²⁹¹ Kazakistan'ın Hazar bölgesinde büyük petrol ve doğal gaz üreticisi olarak rolü kabul edilerek, enerji alanında geliştirilmiş işbirliğinin AB ve Kazakistan için ortak çıkar olduğu belirtilmektedir. 4 Aralık 2006 tarihinde imzalan "Avrupa Birliği ve Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Enerji Alanında İşbirliği Mutabakat Muhtırası" ile enerji alanında düzenli bilgi alışverişi, düzenli danışma, AB için enerji tedarik çeşitlendirilmesinin, Kazakistan için de enerji pazarları ve tedarik güzergahlarının çeşitlendirilmesinin önemi dikkate alınarak, Odessa-Brody-Plock gibi ortak çıkar niteliğindeki yeni enerji ulaşım altyapılarının geliştirilmesi için uygun şartların sağlanmasına yönelik işbirliğini kapsayan "geliştirilmiş enerji güvenliği için yol haritası" ve enerji verimliliği, enerji tasarrufu, yenilenebilir enerji alanlarında sanayi işbirliği için olanakların araştırılması, Kazakistan'da yatırım ortamının iyileştirmesine yönelik incelemeler, alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi, enerji alanında AB ve Kazakistan şirketleri arasında işbirliğine teşvik gibi hususları kapsayan "geliştirilmiş sanayi işbirliği için yol haritası" olmak üzere AB-Kazakistan geliştirilmiş enerji işbirliğine yönelik iki yol haritası ortaya konmuştur. Ancak, söz konusu belge, taraflar için hiçbir yasal taahhüt öngörmemektedir.²⁹² Ayrıca, 2009 yılında AB ile Kazakistan arasında ulaştırma şebekelerinin geliştirilmesine yönelik Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır.

AB ile Kazakistan arasındaki işbirliğinin hukuki temelini oluşturan OİA'nın yanısıra, "Avrupa Atom Enerji Topluluğu ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında

²⁹¹ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan, "**Kazakhstan-EU Cooperation**" http://mfa.gov.kz/en/#!/foreign_policy/bilateral_relations/the_cooperation_of_kazakhstan_with_the_european_countries_and_countries_of_america/ (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

²⁹² "**Memorandum of Understanding on Cooperation in the Field of Energy between European Union and the Republic of Kazakhstan**", Brussels, 4 December 2006 http://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/documents/eu_kazakhstan/memorandum_field_energy_en.pdf (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

Nükleer Güvenlik Alanında İşbirliği Anlaşması", "Avrupa Atom Enerji Topluluğu ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kontrollü Nükleer Füzyon Alanında İşbirliği Anlaşması", "Avrupa Atom Enerji Topluluğu ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Atom Enerjisinin Barışçıl Amaçlarla Kullanılmasına Yönelik İşbirliği Anlaşması" gibi nükleer güvenlik, nükleer füzyon ve nükleer enerji alanlarında ikili işbirliğini geliştirmeye yönelik anlaşmalar imzalanmıştır.²⁹³

AB ve Kırgızistan

AB ile Kırgızistan arasında ikili işbirliği, genelde Kırgızistan'a yapılan kalkınma yardımlarının verimliliğine yönelik olarak yoğunlaştırılmıştır.²⁹⁴ Kırgızistan'a yapılan AB yardımlarında, 'yoksulluğun azaltılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi' konusu öncelikli alanlardan ilkinin oluşturmaktadır. Zira Kırgızistan halkının %40'ı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. İkinci olarak, 'iyi yönetim ve ekonomik reformlar' alanına AB yardımları konusunda öncelik verilmiştir. Ayrıca, kamu yönetimi ve kamu mali yönetimi reformlarına destek, söz konusu yardımların ayrılmaz parçasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede 2011-2013 yıllarına ikili programlar için 51 milyon euro tahsis edilmiştir.²⁹⁵

Kırgızistan topraklarının büyük kısmının doğal afet riski altında olması dikkate alınarak Kırgızistan, 2003 yılında Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Ofisi tarafından doğal afetlere hazırlıklı olma ve böyle afetlerin etkisinin

²⁹³ Söz konusu anlaşmalar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Delegation of the European Union to Kazakhstan, "**Agreements**" http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu_kazakhstan/political_relations/agreements/index_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

²⁹⁴ Nargis Kassenova, "EU-Central Asian Bilateral Cooperation", "**The European Union and Central Asia**", (ed: Alexander Warkotsch), London and New York, Routledge, 2011, s. 52.

²⁹⁵ European Commission, "**Central Asia DCI Indicative Programme 2011-2013**", s. 16 ve s. 36-41 http://www.eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_ca_mtr_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

yönetilmesine yönelik destek amacıyla Orta Asya afete hazırlık programına dahil edilmiştir. Söz konusu program çerçevesinde 2003 yılından bu yana 20'den fazla afete hazırlık projeleri gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, Haziran 2010'da Kırgızistan'ın güneyinde Özbek-Kırgız çatışmasının ortaya çıkması ile insanların ülke içinde ve Özbekistan sınırlarına doğru kitlesel halde yer değiştirmeye maruz bırakan insan kaynaklı afet sonucunda, insanların en acil ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla 5 milyon euro miktarında insani yardım yapılmıştır.²⁹⁶ Ayrıca, AB, 1996'dan itibaren Kırgızistan'da gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik yardımlarda bulunmaktadır.

AB ile Kırgızistan arasında ticari ilişkilere gelince, AB'nin, Kırgızistan'ın ticaret ortakları arasında Çin, Rusya ve Kazakistan'dan sonra dördüncü sırada yer aldığını belirtmek mümkündür (2012). Kırgızistan ise AB ticaret ortakları arasında 136.sırada yer almaktadır.²⁹⁷ Bu göstergeler, AB-Kırgızistan ticari ilişkilerinin sınırlı gelişim göstermekte olduğunu ifadesidir.

AB ve Özbekistan

AB, Orta Asya'nın ikinci büyük ekonomisi olan Özbekistan'da 1990'lardan bu yana resmi istatistikler, mali reformlar ve Parlamento'nun modernizasyonuna yönelik reformları desteklemek üzere çeşitli yardım projelerini gerçekleştirmiştir.²⁹⁸ 2011-2013 yıllarına AB – Özbekistan işbirliğinde tarımsal ve yerel kalkınma projeleri içeren 'yoksulluğun azaltılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi' ve

²⁹⁶ Delegation of the European Union to the Kyrgyz Republic, "**Humanitarian Aid**" http://eeas.europa.eu/delegations/kyrgyzstan/eu_kyrgyzstan/humanitarian_aid/index_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

²⁹⁷ European Commission, "**European Union, Trade in goods with Kyrgyz Republic**" http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113409.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

²⁹⁸ Kassenova, 2011, s. 58.

hukukun üstünlüğü, yargı reformları ve yerel hükümet organlarına destek, geliştirilmiş karşılıklı ticaret, iş ortamı ve KOBİ'lerin kalkınmasına yönelik faaliyetleri içeren 'iyi yönetim ve ekonomik reform' olmak üzere iki öncelikli alan belirlenmiştir.²⁹⁹

AB ve Özbekistan arasındaki ticaret hacmi 2013 yılında 1,654 milyar euro'yu oluşturmuştur. Özbekistan, AB'nin genel ticaret ortakları sıralamasında 92.sırada yer almaktadır. AB ise Özbekistan'ın ticaret ortakları sıralamasında Rusya, Çin, Kazakistan ve Güney Kore'den sonra beşinci sırada gelmektedir (2012).³⁰⁰

OİA'nın yanısıra tarafların, ortak çıkar niteliği taşıyan mevcut enerji altyapılarının iyileştirilmesi ve yeni enerji altyapılarının oluşturulması, Özbekistan'ın enerji sektöründe en verimli ve en gelişmiş teknolojilerin geliştirilmesi, bununla birlikte, yenilenebilir enerji kaynaklarının, talep yönetiminin geliştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması, Özbekistan'da kapsamlı ve sürdürülebilir enerji politikasının uygulanması ve geliştirilmesine yönelik ikili işbirliğine dair hususları kapsayan "Avrupa Birliği ve Özbekistan Cumhuriyeti Arasında Enerji Alanında İşbirliği Mutabakat Muhtırası"³⁰¹ AB ile Özbekistan arasındaki işbirliğinin hukuki çerçevesini genişletmiştir. Ayrıca, AB ile Özbekistan'ın nükleer enerjisi alanında işbirliğine yönelik 2003 yılında imzalanan "Avrupa Atom Enerji Topluluğu ile

²⁹⁹ European Commission, "Central Asia DCI Indicative Programme 2011-2013", s. 54-60 http://www.eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_ca_mtr_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

³⁰⁰ European Commission, "European Union, Trade in goods with Uzbekistan" http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113461.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

³⁰¹ "Memorandum of Understanding on Cooperation in the Field of Energy between European Union and the Republic of Uzbekistan", Brussels, 24 January 2011 http://ec.europa.eu/energy/international/doc/mou_2011_uzbekistan.pdf (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Atom Enerjisinin Barışçıl Amaçlarla Kullanılmasına Yönelik İşbirliği Anlaşması" bulunmaktadır.

Coğrafik konumu ve siyasi ve ekonomik nüfuzu ile Orta Asya'nın kilit aktörlerinden biri olan Özbekistan'ın, AB'nin Orta Asya politikasının başarılı uygulanmasında etkisi büyüktür. Bununla birlikte, Özbekistan'ın insan hakları ve siyasi reformlar ile ilgili dıştan gelen baskı konusunda isteksizliği, Özbekistan'ın AB için zor bir aktör olmasına neden olmaktadır. 2005 yılında Andican olayları sonucunda AB'nin Özbekistan'a karşı müeyyide³⁰² uygulamasından sonra söz konusu ülkenin AB ile ilişkilerinin soğumasına rağmen, Almanya, Fransa, İtalya gibi AB üye devletleri ile ikili ilişkileri gelişmeye devam etmiştir.³⁰³ Dahası, yukarıda bahsi geçen müeyyidenin kaldırılması ile ilgili kararın kabul edilmesinde Almanya'nın büyük etkisi olmuştur.³⁰⁴ Bu durum, AB'nin Orta Asya gündeminde ODGP ile üye devletlerin ulusal dış politikaları arasında çelişkinin pratik bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, Özbekistan'da idam cezasının kaldırılması, çocuk işçiliğine karşı sözleşmelerin onaylanması, AB ile insan hakları diyalogunun oluşturması ile insan hakları alanında kaydedilen olumlu gelişmeler, AB'nin söz konusu ülkeye karşı uyguladığı müeyyidesinin kaldırmasını etkileyen diğer faktörler olarak belirtmek mümkündür.³⁰⁵

AB ve Tacikistan

1990'ların başında Tacikistan'daki iktidar ilişkilerinin değişimi sonucunda Sovyet döneminden miras kalan etkisiz siyasi denge ortadan kalkmıştır. Bu

³⁰² Bkz., çalışmanın 2.4.2 bölümü.

³⁰³ Kassenova, 2011, s.59.

³⁰⁴ Klaus Brummer, "Imposing Sanctions: The Not So 'Normative Power Europe'", **European Foreign Affairs Review**, 14:2, 2009, s. 203.

³⁰⁵ Schmitz, 2009.

gelişmeler sonucunda 1992’de ülkede ani ve yıkıcı iç savaş patlak vermiş, 1993’de en kanlı aşamanın sona ermesine rağmen, hükümet ile muhalif gruplar arasında iktidar paylaşımını sağlayan barış anlaşmasının imzalanması ile son bulan söz konusu savaş 1997 yılına kadar devam etmiştir.³⁰⁶ Bu dönemde AB, Tacikistan’daki insan haklarının ihlali ve savaşın sona erdirilmesine dair bazı açıklamalar dışında ülkenin istikrarlı siyasi yapıya yeniden kavuşturulmasına yönelik somut bir katkı sağlayamamıştır. Savaş sırasında AB, Tacikistan’da daha çok insani yardım konusuna odaklanmıştır.³⁰⁷ 1992’den itibaren bu ülkede faaliyetlerde bulunan Avrupa Komisyonu İnsani Yardım Ofisi aracılığı ile AB, 1993’den bu yana Tacikistan’a 175 milyon euro miktarında insani yardım yapmıştır.³⁰⁸

Afganistan ile 1300 km’lik sınırı bulunan, dolayısıyla, uyuşturucu kaçakçılığı, islami aşırı uçlar ve çatışmanın yayılma tehdidi ile karşıya karşıya kalan Tacikistan, uyuşturucuya karşı mücadele ve sınır yönetimi alanlarında geliştirilen CADAP ve BOMCA programları çerçevesinde en çok yardım yapılan ülkedir.³⁰⁹ Tacikistan’ın karşılaştığı diğer ciddi problem ise yoksulluktur. Son yıllardaki ekonomik gelişme ve yoksulluğun azaltılmasında kaydedilen ilerlemelere rağmen, halkının %53’i yoksulluk sınırının altında yaşamakta olan Tacikistan bölgenin en yoksul ülkesi olarak kalmaktadır. Yoksulluğun kaldırılması konusu, ülkenin Ulusal Kalkınma Stratejisi çerçevesinde önceliklerden biri olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, 2011-2013 yıllarına AB-Orta Asya işbirliğinde ilk önceliği sosyal koruma ve

³⁰⁶ Matteo Fumagalli, "Tajikistan and the EU From Post-Conflict Reconstruction to Critical Engagement", **CEPS Policy Brief** No.130, June 2007, s. 2 <http://www.ceps.eu/book/tajikistan-and-eu-post-conflict-reconstruction-critical-engagement> (erişim tarihi: 2 Eylül 2013).

³⁰⁷ Esra Hatipoğlu, "Avrupa Birliği – Orta Asya İlişkilerinde Yeni Bir Stratejiye Doğru (mu?)", **OAKA**, Cilt: 3, Sayı:5, 2008, s.14.

³⁰⁸ European Commission, "**Humanitarian Aid and Civil Protection, Tajikistan**" http://ec.europa.eu/echo/aid/asia/tajikistan_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

³⁰⁹ Kassenova, 2011, s. 55.

istihdam, sağlık sekt6r6 reformu konusunda faaliyetleri içeren ‘yoksulluğun ortadan kaldırılması ve yaşam standartlarının y6kseltilmesi’ konusu oluşturmaktadır. AB’nin 6zbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan ile işbirliğinde de 6ncelikli alan olarak yer alan ‘iyi y6netişim ve ekonomik reformlar’, AB’nin Tacikistan ile işbirliğinin 6nceliklerinden ikincisini oluşturmaktadır.³¹⁰ AB, Tacikistan’ın Çin, Rusya, Kazakistan ve T6rkiye’den sonra beşinci 6nemli ortağıdır (2012). 2013 yılında AB – Tacikistan ikili ticaret hacmi 286 milyon euro olarak bilinmektedir. Bu rakam ile Tacikistan, AB’nin genel ticaret ortakları sıralamasında 146. sırada yer almaktadır.³¹¹

AB ve T6rkmenistan

Saparmurat Niyazov d6neminde T6rkmenistan’ın b6lgedeki en kapalı 6lke olması nedeniyle AB’nin bu 6lke ile ilişkilerinde ciddi ilerlemeler kaydedilmemiştir. Niyazov’un 6l6m6nden sonra Kurbankulu Berdimuhammedov’un devlet başkanlığına seçilmesi, AB – T6rkmenistan ilişkilerinde yeni d6nemin başlatılması için bir şans olarak g6r6lm6řt6r.³¹² T6rkmenistan’ın zengin doğal gaz kaynaklarına sahip olması ve bu kaynakların AB’nin G6ney Doğal Gaz Koridoru’nun geliştirilmesinde katkıda bulunabileceği dikkate alınarak, AB’nin T6rkmenistan ile ilişkilerini geliştirmeye y6nelik çabalarında daha çok ticari çıkarlar 6n plana çıkmaktaydı. Berdimuhammedov y6netimi de AB ile ilişkilerin geliştirilmesinde, G6ney Koridor’un 6nemli projelerinden biri olan Trans Hazar Boru Hattı’nın inşası konusunda ılımlı bir yaklaşım sergilemiştir. 1998’de imzalan OİA’nın 6lkedeki insan

³¹⁰ European Commission, "Central Asia DCI Indicative Programme 2011-2013", s. 42-49. http://www.eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_ca_mtr_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

³¹¹ European Commission, "European Union, Trade in goods with Tajikistan" http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113453.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

³¹² "Is Turkmenistan a Reliable Partner for the European Union", Eurasian Transition Group, September 2009, s.3 <http://www.eurasiantransition.org/page1/files/reportturkeu.pdf> (erişim tarihi: 4 Eyl6l 2013).

hakları durumu nedeniyle Avrupa Parlamentosu tarafından bloke edilmesinden sonra uzun süren tartışmalar sonucunda 2009'da Geçici Ticaret Anlaşması'nın ikili ilişkilerinde hukuki anlaşma açığını gidermeye yönelik adım atılmıştır. Bu bağlamda, bugün AB'nin Orta Asya'da doğal gaz konusunda enerji çıkarlarının karşılanmasında merkezi konumdaki Türkmenistan ile temel anlaşmanın, ülkedeki insan hakları durumun kötü olması sebebiyle hâlâ yürürlüğe girmemesi, AB'yi söz konusu devlet ile ikili ilişkilerin geliştirilmesinde çelişki ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Eğer AB, ülkedeki insan hakları ihlali ve demokratik gelişmenin eksikliğine göz yumarsa, enerji çıkarlarının karşılanmasında olumlu sonuçlar elde edilebilir. Eğer demokrasi ve insan hakları değerlerine dayanarak Türkmenistan'ın sorunlu duruma etki etmeye çalışırsa, enerji çıkarları karşılanmayabilir.³¹³ Bu tür çelişkiler, AB'nin Orta Asya politikasında değer-çakar çatışmasının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

2011-2013 yıllarına AB – Türkmenistan işbirliğinde 'yoksulluğun ortadan kaldırılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi' öncelikli alanı kapsamında kırsal bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasını güçlendirilmesi, Türkmenistan'ın eğitim sisteminin geliştirilmesi ve kamu reformu aracılığı ile insan kaynaklarının gelişimine destek sağlanması, temel hedef sektörlerini oluşturmaktadır. Uzun vadeli sürdürülebilir enerji gelişimine yönelik reformlar merkezli 'iyi yönetim ve ekonomik reformlar' işbirliğinin ikinci öncelikli alanıdır.³¹⁴

³¹³ Jos Boonstra, "The EU – Turkmenistan Energy Relationship: Difficulty or Opportunity", **EDC 2020 Policy Brief**, No.5, October 2010, s. 1-2
http://www.fride.org/descarga/EDC2020_OP_UE_Turk_sep10_ENG.pdf (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

³¹⁴ European Commission, "**Central Asia DCI Indicative Programme 2011-2013**", s. 49-54
http://www.eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_ca_mtr_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

İkili ticaret hacmi 2010 yılından itibaren sürekli artış göstererek, 2013'te 1,958 milyar euro olmuştur. Türkmenistan, AB'nin ticaret ortakları arasında 84.sırada yer almaktadır. AB ise Türkmenistan'ın Çin'den sonra ikinci önemli ticaret ortağıdır (2012).³¹⁵

³¹⁵ European Commission, "**European Union, Trade in goods with Turkmenistan**" http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113457.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ASYA'DA DİĞER BÖLGESEL AKTÖRLER VE AB'NİN ORTA ASYA POLİTİKASI

3.1. Orta Asya'da Diğer Küresel ve Bölgesel Aktörler

3.1.1. Rusya

Sovyetler Birliği'nin resmen tarihe karışmasından sonra 1990'ların ortasına kadar Rusya eski Sovyet cumhuriyetlerine, bu cumhuriyetler içinde de Orta Asya'ya yönelik net politika uygulayamamıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) projesi, eski Sovyet coğrafyasında Rusya'nın etkisinin sürdürülmesi olarak değil, eski Sovyet devletleri için "medeni ayrılma" (civilized divorce) mekanizması olarak yorumlanmıştır. Bu dönemde Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik ilgisizliğinin en önemli nedenlerinden biri, Rus iktidarındaki elit kesimin Rus ve Batı stratejik çıkarlarını özdeş olarak değerlendirmesinden kaynaklanan ideolojik nedendi.³¹⁶ Dolayısıyla, Rus dış politikasında Batı ile ilişkilere öncelik verilmekteydi. Dönemin dışişleri bakanı Andrey Kozirev'ın "ABD ve diğer Batı demokrasileri, totaliter SSCB için ne kadar düşman olmuşsa, bugün demokratik Rusya için o kadar doğal bir dost ve gelecek müttefikdir"³¹⁷ ifadelerinden Rus dış politikasında Batı'nın birinci sırada öncelik olduğunu anlamak zor değildir.

Dahası, Orta Asya devletleri, Rusya'nın ekonomik reform sürecinde ve Batı'nın ekonomik ve askeri-siyasi sistemine bütünleşmenin sağlanmasında bir "yük" olarak görülmekteydi. Söz konusu "yükten kurtulmaya" yönelik adımlar da atılmıştı. Bu bağlamda bölgesel güvenlik alanındaki gelişmeler sırasında Boris Yeltsin

³¹⁶ Marlène Laruelle, "Russia and Central Asia", **"The New Central Asia The Regional Impact of International Actors"**, (ed: Emilian Kavalski), New Jersey, World Scientific, 2010, s. 154.

³¹⁷ Andrey Kozirev, "Staregiya Partnerstva" (Ortaklık Stratejisi), **Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoy Rossii 1991-2002** (Çağdaş Rus Dış Politikası ve Ulusal Güvenliği 1991-2002), (der: Tatyana Şakleyna), Cilt 1, Moskova, 2002, s.182.

yönetiminin Afganistan'da Necibullah rejimine destek vermeye son vermesini belirtmek mümkündür. 1992'de Necibullah iktidarının devrilmesinden sonra Afganistan'da yıkıcı iç savaşın ortaya çıkması ile söz konusu ülkenin terör örgütlerinin ve uyuşturucu kaçakçılığının merkezi haline gelmesine ek şartlar oluşturulmuştu. Orta Asya devletleri de Yeltsin yönetimi tarafından Afganistan'daki istikrarsızlıktan kaynaklanan tehditler ile baş başa bırakılmıştı.³¹⁸

"Yükten kurtulmaya" yönelik ekonomik alanda atılan en önemli adım ise 1993 yılında Orta Asya devletlerinin ruble bölgesinden çıkartılmasıdır. Bununla birlikte, Orta Asya ülkeleri ile Rusya arasında sıkı ekonomik ilişkiler de yıkılmaya başlamış, 1991'de 60 milyar dolar civarında olan ikili ticaret hacmi 1993'te 6,3-6,7 milyar doları oluşturarak 10 kat düşüş göstermiştir.³¹⁹ Ayrıca, Rusya tarafından yapılan ekonomik yardımlarda da ciddi düşüş sergilenmiştir. Zira Yeltsin yönetimi, Rusya'nın SSCB'nin yıkılış sürecinde ortaya çıkan ekonomik krizden tek başına daha hızlı çıkacağına ve yakın çevre ülkelerine harcanan 120 milyar ruble'yi ülke ekonomisini kurtaracağına inanmıştır.³²⁰

Ancak, bu dönemde Rusya'nın Orta Asya politikasının genel hattının dışında da gelişmeler gerçekleşmiştir. 1992'de Ermenistan, Rusya ve Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan olmak üzere dört Orta Asya ülkesi tarafından Kolektif Güvenlik Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma, 2003'de Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne dönüşerek, Rusya'nın bölge ülkeleri ile askeri işbirliğinin kurumsal mekanizmasını oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, böyle gelişmeler

³¹⁸ Vladimir Paramonov, "**Rossiya i Kitay v Tsentralnoy Azii: Politika, Ekonomika i Bezopasnost**" (Orta Asya'da Rusya ve Çin: Politika, Ekonomi ve Güvenlik), Bişkek, 2008, s. 11-12.

³¹⁹ Ibid., s. 13-14.

³²⁰ İlyas Kamalov, "Rusya'nın Orta Asya Politikaları", **Rapor**, Ankara, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011, s. 24.
http://yayinlar.yesevi.edu.tr/static/kitaplar/rusya_ortaasya_raporu.pdf (erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

sırasında Kazakistan'ın Baykonur uzay üssünün kiralanması, Rus askerlerinin Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın Çin, Afganistan, İran ile sınırlarında, 201. Rus Motorize Piyade Birlikleri'nin Tacikistan'daki iç savaş sırasında faaliyetlerini³²¹ belirtmek mümkündür.

Sovyetler Birliği'nin halefi olarak devletin büyük güç statüsüne yeniden kavuşmasını uzun vadeli temel hedef olarak belirleyen Rus yönetimi, 1990'ların başında Rus dış politikasının temel yönünü oluşturan Batı'ya ya da Batı ile bütünleşmenin mevcut şartlarla mümkün olmadığından ders çıkartarak, BDT alanını kendi etki alanına dönüştürerek, Rusya'nın BDT ülkeleri ile merkezi güce dönüşmesi kararına varmıştır.³²² Rusya'nın ulusal güvenliğinin temelini oluşturan ekonomi, savunma, güvenlik ve Rusların haklarının korunması alanlarında Rusya'nın esas hayati çıkarlarının toplandığı bir alan olduğundan BDT'nin Rus dış politika önceliğini oluşturduğu ortaya konmuştur. Rusya'nın "hayati çıkar alanında" bütünleşmiş ekonomik ve siyasi birliğin oluşturulması, BDT'ye yönelik Rus dış politikasının temel hedefi olarak belirlenmiştir. Ekonomik alanda Gümrük Birliği'nin genişletilmesi, güvenlik alanında da Kolektif Güvenlik Anlaşması esasında savunma birliğinin oluşturulması, insani işbirliği alanında BDT ülkelerindeki ulusal kadroların Rusya'da eğitim görmesi, Rus basınının söz konusu ülkelerdeki faaliyetlerinin arttırılması ve televizyon ve radyo yayınlarının yapılması, buna ilaveten, yakın çevre ülkeleri ile uluslararası meselelerde ortak pozisyonun belirlenmesi ve ikili işbirliğinin

³²¹ Laruelle, 2010, s. 155-156.

³²² Dmitri Trenin, "Russia and Central Asia: Interests, Policies, and Prospects", **"Central Asia Views from Washington, Moscow, and Beijing"**, (Eugene Rumer, Dmitri Trenin and Huasheng Zhao), New York, London, M.E.Sharpe, 2007, s. 81.

pekiştirilmesi amaçlanmaktaydı.³²³ Böylece, 1990'ların ortasından itibaren Rusya ile BDT ülkeleri onun içinde Orta Asya devletleri arasında ekonomik ve savunma birlikleri başta olmak üzere çeşitli alanları içeren kapsamlı bütünleşme mekanizması benimsenmeye başlamıştır.

1990'ların başında avroatlantikçi anlayışın hakim olduğu Rus dış politikasının olumlu sonuçlar vermemesi neticesinde 1990'ların ortasında yeniden gözden geçirilmesi ile Rusya'nın yakın çevresine yönelik politikasının aktifleştirilmesi kapsamındaki gelişmeler Orta Asya'ya da yansımıştır. Rusya, bölgesel güç olarak rolünün güçlendirmek üzere Orta Asya ülkeleri ile güvenlik alanında işbirliğini geliştirmeye ve Orta Asya hidrokarbon kaynaklarının, özel olarak, Kazakistan petrolü ile Türkmenistan doğal gazının dünya pazarlarına taşınmasında transit tekeldisi olarak konumunu kullanmaya çalışmıştır.³²⁴ 6 Ocak 1995 tarihinde Rusya ile Belarus arasında imzalanan aşamalı olarak gümrük birliğinin kurulmasını öngören "Gümrük Birliği Anlaşması'na" önce Kazakistan'ın, bir yıl sonra da Kırgızistan'ın katılımı sağlanmıştır. Bunu yanı sıra, Rusya, Belarus, Kazakistan ve Kırgızistan, bütünleşmiş devletler birliğinin kurulması amacıyla "Ekonomik ve İnsani Alanlarında Bütünleşmenin Derinleştirilmesi Hakkında Antlaşma" imzalamışlardır.³²⁵

Yukarıda ele alınan tüm gelişmelere rağmen Rusya'nın Orta Asya'dan "geri çekilişi" devam etmiştir. Batı şirketlerinin Hazar ve Orta Asya petrol sahalarını

³²³ "Rusya Federasyonu'nun BDT'ye Üye Ülkelere Yönelik Stratejik Çizgisinin Tasdik Edilmesi ile İlgili" Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı'nın 14.09.1995 tarihli N 940 Kararnamesi <http://zakonbase.ru/content/base/83592/> (erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

³²⁴ Paramonov, 2008, s. 21-22.

³²⁵ "Rusya Federasyonu, Belarus Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve İnsani Alanlarında Bütünleşmenin Derinleştirilmesi Hakkında Antlaşma", 29 Mart 1996 <http://www.ipaurasec.org/docsdown/MD-001.pdf> (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

geliştirmeye başlaması, bölge hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarına ulaştırılmasında Rusya'yı dışlayan ABD destekli boru hatları projelerinin planlanması, yeni ipek yolu olarak adlandırılan TRACECA projesi kapsamında Çin'den Orta Asya, Kafkasya üzerinden Avrupa'ya kadar transit güzergahının oluşturulmasına yönelik projeler, Rusya'nın katılımı olmadan gerçekleştirilmekteydi. Bununla birlikte, Orta Asya devletleri, komşuları Çin ve İran'la ilişkilerini yeniden kurma çabasındaydı.³²⁶ Ayrıca, ABD'nin Orta Asya düzeyinde bütünleşme girişimine destekte bulunması, Rus-Özbek ilişkilerinin gerginleşmesi, Kazakistan ile Kırgızistan'ın aktif olarak çok yönlü dış politika uygulamaya devam etmesi gibi gelişmeler Rusya'nın Orta Asya'da etkisinin daha da zayıflamasına yol açmaktaydı.³²⁷ 1996-1999 yılları arasında Rusya ile Orta Asya ülkeleri arasında ikili ticaret hacmi 7,2 milyar dolardan 3,7 milyar dolara kadar düşmüştür. Bu dönemdeki ticaret hacmi, 1990'ların birinci yarısındaki rakamların dahi daha altındaydı.³²⁸

2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile Rusya'nın iç ve dış politikasında köklü değişiklikler yaşanmıştır. Ulusal çıkarların korunması ve ülkenin uluslararası politikada daha etkili rol oynaması, Putin yönetimi politika çizgisinin temel noktasını oluşturmuştur.³²⁹ Egemenliğin sağlanması, çok kutuplu dünyada etkili merkezlerden biri olarak ülkenin büyük devlet olarak konumunun güçlendirilmesi, tüm ülkeler ve bütünleşme birlikleri ile, onun içinde ilk önce BDT ülkeleri ile eşit ve karşılıklı yarara dayalı ilişkilerin geliştirilmesi, uluslararası alanda

³²⁶ Trenin, 2007, s. 119.

³²⁷ Kazantsev, 2008, s. 134-135.

³²⁸ Paramonov, 2008, s. 23.

³²⁹ Devendra Kaushik, "Politika Prezidenta V.Putina v Tsentralnoy Azii (Cumhurbaşkanı V.Putin'in Orta Asya Politikası)", **Kazakhstan v Globalnih Protssessah**, No.2, 2004, s. 86.

Rusya'nın ulusal çıkarları olarak belirlenmiştir.³³⁰ Rusya'nın ulusal güvenlik hedeflerine uygun olarak BDT ülkeleri ile ikili ve çok yönlü ilişkilerin geliştirilmesi, Rus dış politikasının öncelikli yönlerinden birini oluşturmuştur.³³¹

Putin döneminde yakın çevre ülkelerine yönelik Rus dış politikasının temelini oluşturan üç sütundan bahsetmek mümkündür. Birincisi, Rusya'nın yakın çevresindeki gelişmelere önemli ölçüde etki etmeyi ve bölgede varlığını arttırmayı, ve aynı zamanda bölgenin kendisi için bir "yük" olmasını önlemeyi amaçlayan pragmatik fırsatçılığa dayalı "önce Rusya" yaklaşımı. İkincisi, politika araçlarının arasında koordinasyonun sağlanması ve söz konusu araçların yakın çevreye yönelik ortak stratejiye hizmet etmesidir. Üçüncüsü, spesifik olarak bölgeye yönelik planan girişimler dışındaki çeşitli projelerin yeni politika uygulamaları için bir deneme projesi olarak kullanılmasıdır. Bu bağlamda, Orta Asya, daha sonra farklı bölgelerde kullanılabilecek böyle yeni politika araçlarının denemeden geçirilebileceği bir bölge olarak dikkat çekmektedir.³³²

22 Aralık 1999 tarihinde Federal Meclis'te yaptığı konuşmasında Putin, Orta Asya ile ilişkilerin öneminin altını çizmiştir. Başbakan görevinde Putin'in ilk dış ziyareti Tacikistan'a, cumhurbaşkanı görevinde de Özbekistan ve Türkmenistan'a yapılmıştır.³³³ Yukarıda ele aldığımız tüm gelişmelerden yola çıkarak Putin döneminde en önemli gelişmelerden biri olarak Rusya-Orta Asya ilişkilerinin

³³⁰ "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti", 10 Ocak 2000, "Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoy Rossii 1991-2002" (Çağdaş Rus Dış Politikası ve Ulusal Güvenliği 1991-2002), (der: Tatyana Şakleya), Cilt 4, Moskova, 2002, s. 77.

³³¹ "Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti", 28 Haziran 2000, "Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoy Rossii 1991-2002" (Çağdaş Rus Dış Politikası ve Ulusal Güvenliği 1991-2002), (der: Tatyana Şakleya), Cilt 4, Moskova, 2002, s. 116.

³³² Anna Matveeva, "Return to Heartland: Russia's Policy in Central Asia", **The International Spectator: Italian Journal of International Relations**, 42:1, 2007, s. 45.

³³³ Kaushik, 2004, s. 87.

kurumsallaştırılması konusunda kaydedilen ilerlemeleri belirtmek mümkündür. Rusya'nın Orta Asya ülkeleri ile ekonomik alanda işbirliğinin kurumsal mekanizmasını oluşturan Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) 2000 yılında Kazakistan'ın başkenti Astana'da Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımı ile kurulmuştur. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın üye olduğu Orta Asya İşbirliği Örgütü'ne 2004'te üye olarak Rusya, Orta Asya düzeyinde bütünleşme projesinin bir parçası haline gelmiş ve böylece, söz konusu örgüt, Orta Asya düzeyinde özerk bir bütünleşme birliği olarak anlamını yitirmiştir.³³⁴ Ayrıca, Kolektif Güvenlik Anlaşması, KGAÖ'ye dönüşmüştür. Rusya, Belarus ve Ermenistan'ın yanısıra üç Orta Asya ülkesinin – Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan – üye olduğu söz konusu örgüt, 2004'te BM Genel Kurulu'nda gözlemci statüsünü almış, 2006'da Özbekistan'ın katılımı ile genişletilmiştir. AET ve KGAÖ aracılığı ile Orta Asya ülkeleri ile yakın bağların kurulmasını isteyen Rusya, aynı zamanda bölgede Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde Çin ile birlikte hareket etmeye çalışmıştır.³³⁵

Orta Asya ülkeleri ile güvenlik ve askeri alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi, Rusya'nın bölgedeki etkisinin arttırılmasının temel mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda kaydedilen ilerlemler sırasında, ağustos 2001'de Bişkek'te Teröre Karşı Merkez'in faaliyete geçmesi, KGAÖ'nin kurulması ve Rusya'nın söz konusu örgüt iştirakçi ülkelere askeri kadrolarının Rus eğitim kurumlarında hazırlanması ve askeri araçların Rus iç pazarı fiyatları ile alınmasının sağlamasını belirtmek mümkündür. Bunun yanısıra, 2004'ten itibaren de bölgesel

³³⁴ Konstantin Siroyejkin, "Kazahstan-Kitay: Ot Prigraniçnoy Torgovli k Strategiçeskomu Partnerstvu. V Formate Strategiçeskogo Partnerstva" (Kazakistan-Çin: Sınır Ticaretinden Stratejik Ortaklığa. Stratejik Ortaklık Boyutunda), Cilt 2, Almatı, KİSİ, 2010(b), s. 18.

³³⁵ Trenin, 2007, s. 121.

güvenlik tehditlerine karşı "Rubej" adında askeri tatbikatlar gerçekleştirilmeye başlamıştır.³³⁶ Ayrıca, bugün Rusya'nın bölgede askeri varlığının geleneksel aracını oluşturan askeri üsler kurulmuştur. 2003'te KGAÖ çerçevesinde Rus askeri birliklerinin yerleştirilmesi ile Kırgızistan'ın Kant şehrinde askeri üs oluşturulmuş, 2004'te Tacikistan'daki 201. Rus Motorize Piyade Birlikleri askeri üsse dönüştürülmüştür.³³⁷ Bölgesel güvenlik alanında Rusya, ABD, İran ve Hindistan'ı kapsayan uluslararası geniş anti-Taliban koalisyonunu kurmaya çalışmıştır.³³⁸

Bu dönemde Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik ekonomik politikası, özel olarak enerji alanında aktifleştirilmiştir. Mart 2002'de Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ile enerji işbirliği ve doğal gaz üreticileri çıkarlarının korunması üzerine deklarasyon imzalamışlardır. Gazprom, Lukoil, Rosneft gibi enerji şirketleri Orta Asya'da yatırım projelerini ilan etmişlerdir. Gazprom, Türkmenistan ve Özbekistan ile uzun vadeli anlaşmalarda bulunmuştur.³³⁹ Böylece, 1990'ların sonuna kadar bölgeden "geri çekilmeye" devam eden Rusya, Putin döneminde Orta Asya ülkeleri için önemli ortak statüsüne tekrar kavuşmuştur.³⁴⁰

Rusya'nın Orta Asya politikasının temel hedefi, bölgede kendi varlığını ve etkisini korumak ve arttırmaktır.³⁴¹ Güvenlik alanında Rusya'nın Orta Asya'da çıkarlarını, uyuşturucu ticareti ve islami aşırı uçlara karşı mücadele, "Renkli Devrimlerin" ve devletlerarası savaşın, nükleer silahlarının yayılmasının önlenmesi, Rusya'nın öncülüğü ile güvenlik ittifakının güçlendirilmesi, savunma sanayii

³³⁶ Paramonov, 2008, s. 32-33.

³³⁷ Matveeva, 2007, s. 46.

³³⁸ Trenin, 2007, s. 120.

³³⁹ Ibid., s. 123-124.

³⁴⁰ Laruelle, 2010, s. 160.

³⁴¹ Alexey Malaşenko, "Tsentralnaya Aziya: na čto rassčitıvayet Rossiya?" (Orta Asya: Rusya Neye Güveniyor?), Moskova, Tsentr Karnegi, 2012, s. 12.

alanında işbirliğinin ve silah transferinin sağlanması, bölgede Rus askeri varlığının arttırılmasından ibarettir.³⁴² Ekonomik alanda bölgede Rus çıkarları, Orta Asya ülkelerinin sahip oldukları zengin petrol ve doğal gaz kaynakları ile bağlantılıdır. Rusya, söz konusu kaynakların üretimi, ulaştırılması ve transiti konusunda ilgi göstermektedir. Bu alanda Rusya ile Orta Asya ülkeleri arasında işbirliği, sadece bölgede Rus etkisinin güçlendirilmesine yönelik bir araç olarak değil, aynı zamanda Rusya'nın enerji güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlayacak bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir.³⁴³ Ayrıca, Orta Asya'da yaşayan Rus azınlıkları, işçi göçü konuları, bölgedeki Rus dili ve kültürünün statüsü, Orta Asya'nın Rus enformasyon alanının etkisinde tutulması gibi konular, Rusya'nın bölgede insani alanda çıkarlarını oluşturmaktadır.³⁴⁴

Kazakistan, Rusya için Orta Asya'da en önemli ortak konumundadır. Hatta Rus-Kazak ilişkilerini ABD-İngiltere ilişkilerine benzeten görüşler de mevcuttur.³⁴⁵ 2010'da Kazakistan, Belarus ve Rusya üçlüsü tarafından Gümrük Birliği oluşturulmuştur. 1 Ocak 2015'ten itibaren söz konusu ülkeler tarafından imzalanan Avrasya Ekonomik Birliği Anlaşması yürürlüğe girecektir. Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), Rusya'nın yakın çevre ülkeleri ile kapsamlı bütünleşmeye yönelik en önemli projelerden biri olarak değerlendirilmektedir. 2013 yılında kabul edilen Rusya'nın yeni dış politika konseptinde AEB, yakın çevre alanında karşılıklı yarara dayalı sadece ekonomik işbirliği mekanizması olarak değil, BDT ülkelerinin

³⁴² Trenin, 2007, s. 90-104.

³⁴³ Paramonov, 2008, s. 33.

³⁴⁴ Trenin, 2007, s. 111.

³⁴⁵ Bkz., Nikolay Kuzmin, "Central Asia: The Sphere of Russia's Privileged Interests", **"Great Powers and Regional Integration in Central Asia: A Local Perspective"**, (ed: Mario Esteban and Nicolas de Pedro), Madrid, Exlibris Ediciones, 2009, s. 32.

geleceğini belirleyecek bir birlik projesi olması öngörülmektedir.³⁴⁶ Diğer Orta Asya ülkesi Kırgızistan'ın da söz konusu bütünleşme projesinin iştirakçısı haline gelmesine yönelik "yol haritası" hazırlanmaktadır.

3.1.2. Çin

Çin'in Orta Asya politikası incelendiğinde söz konusu ülkenin küresel dış politika stratejisi, komşularına yönelik izlediği politikası, Orta Asya'da spesifik çıkarları³⁴⁷, hedefleri ve politika araçları dikkate alınmalıdır.

1954 yılında Çin, Hindistan ve Myanmar tarafından sunulan egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirinin iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı çıkar, barış içinde bir arada yaşama olmak üzere "Barış İçinde Bir Arada Yaşama"nın beş ilkesi, Çin'in Hindistan ve Myanmar ile ortak bildirilerinde yer almaktadır. Çin anayasasına ihraç edilen söz konusu ilkeler, "ülke dış politikasının temel taşını teşkil etmektedir".³⁴⁸

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra ilk on yıl içerisinde Çin, Sovyetler Birliği ile sıkı işbirliğinde bulunmuş ve Batı'ya, özel olarak, ABD'ye yönelik kuşkulu bir yaklaşım izlemiştir. Bu dönemde Çin dış politika tercihinin bu yönde olması, ilk olarak, Çin'in BM üyeliği konusunda yaşadığı başarısızlık ve Çan

³⁴⁶ "Rusya Rederasyonu'nun Dış Politika Konsepti", 12 Şubat 2013 http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

³⁴⁷ Adil Kaukenov, "Chinese Diplomacy in Central Asia: a Critical Assessment", **"Great Powers and Regional Integration in Central Asia: A Local Perspective"**, (ed: Mario Esteban and Nicolas de Pedro), Madrid, Exlibris Ediciones, 2009, s. 35.

³⁴⁸ "Address by H.E. Mr. Xi Jinping President of the People's Republic of China At Meeting Marking the 60th Anniversary of the Initiation of the Five Principles of Peaceful Coexistence", Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 28 June 2014 http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1170143.shtml (erişim tarihi: 2 Temmuz 2014).

Kay Şek (Jiang Jieshi) başkanlığındaki Tayvan'ın ABD tarafından açıkça desteklenmesi ile açıklanabilir. İkinci olarak, 1950-1953 Kore Savaşı sırasında emperyalist saldırıları önlemek üzere komünist güçlere destek vermek ve kendi güney batı topraklarında kontrolünü güçlendirmek amacıyla Kuzey Kore'ye asker gönderme kararını alan Mao'nun "Amerika'ya karşı çıkmaya, Kore'ye yardım etmeye" yönelik poitikası ile açıklanabilir.³⁴⁹

1960'ların başında Çin dış politikasının önceliğini oluşturan SSCB ile ilişkileri gerginleşerek 1960'ların sonuna doğru sürdürülmez hale gelmiştir. Çin-Sovyet sınırının Ussuri nehri bölgesinde ortaya çıkan olaylar, Mart 1969'da Zhenbao Adası'nda silahlı çatışmaya ulaşmıştır. Ayrıca, Büyük İleri Atılım (Dayuejin) politikasının başarısızlığının ardından başlatılan Büyük Proleter Kültür Devrimi (Wenhua Dageming) sürecine giren Çin, bu dönemde aktif dış politika izleyememiştir.³⁵⁰

1970'lerin başında uluslararası sistemin büyük devletler, daha küçük gelişmiş devletler ve gelişmekte olan devletler olmak üzere "üç dünyadan" – iki kutuplu değil – oluştuğunu açıkça dile getirmeye başlayan Mao yönetiminin "büyük devlet" odaklı dış politikadan gelişmekte olan devletlerle ilişkileri geliştirmeye yoğunlaşan dış politikaya doğru geçişinden bahsedilebilir. Bu dönemde SSCB ile ilişkilerinde ortaya çıkan problemlere rağmen Çin, birçok komünist olmayan ülkeler ile diplomatik ilişkiler kurmuş, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olarak yer almış ve ABD ile ilişkilerinde önemli ilerlemeler kaydederek başarılı dış politika sergilemiştir.³⁵¹

³⁴⁹ Marc Lanteigne, "Chinese Foreign Policy An Introduction", London and New York, Routledge, 2009, s. 2-3.

³⁵⁰ Ibid., s. 4-5.

³⁵¹ Ibid., s. 5-6.

1980’lerde Çin ile Sovyetler Birliği arasında sınır ticaretinin geliştirilmesine yönelik atılan adımlardan sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde yirmi yıllık çetin süreçten sonra olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 1986’da Sovyetler Birliği ile Çin’in Sincan (Xinjiang) Uygur Özerk Bölgesi (SUÖB) arasında ticari ilişkilerin yeniden kurulmasına dair anlaşma imzalanmıştır. Sovyetler Birliği tarafından Orta Asya ve Rusya’nın SUÖB ile sınırdaş konumdaki bölgeleri, söz konusu anlaşmanın iştirakçıları olarak öngörülmüştür. Bu çerçevede gerçekleştirilen ikili ticaret hacmi konusunda büyük rakamlara ulaşılmamışsa da, iki ülke arasında sınır ticaretinin canlandırılması, Çin-Sovyet sınırının gerginlik odağı olarak değerlendirilmesinin son bulması ile büyük jeopolitik anlam taşıyordu.³⁵² Ayrıca, Orta Asya ülkeleri (Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan), SUÖB ile ticari-ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik anlaşmaların müzakere sürecinde ilk defa doğrudan iştirak etmişlerdi. Söz konusu gelişme, Orta Asya devletlerinin Çin ile özerk ticari-ekonomik ilişkilerinin bir başlangıcı olarak nitelendirilebilir.

1990’ların başında dönemin dışişleri bakanı Qian Qichen tarafından son kırk yıl içerisinde komşuları ile ilişkilerinde en iyi dönem olarak değerlendirilen Çin’in komşularına yönelik politikası ile ilişkilerin aktif yönetilmesi ve elverişli uluslararası ortamın kurulması amaçlanmakta³⁵³, Orta Asya’nın yeni bağımsız cumhuriyetleri ile ilişkileri bu çerçevede değerlendirilmekteydi.

³⁵² Konstantin Siroyejkin, "Kazahstan-Kitay: Ot Prigraniçnoy Torgovli k Strategiçeskomu Partnerstvu. V Naçale Puti" (Kazakistan-Çin: Sınır Ticaretinden Stratejik Ortaklığa. Yolun Başlangıcında), Cilt 1, Almatı, KİSİ, 2010(a), s. 20-22.

³⁵³ Zhang Chi, "Historical Changes in Relations Between China and Neighboring Countries (1949-2012)", **Institute for Security and Development Policy Asia Paper**, March 2013, s. 17-18 <http://www.isdp.eu/images/stories/isdp-main-pdf/2013-chi-historical-changes-in-relations-between-china-and-neighboring-countries.pdf> (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

SSCB'nin dağılması ve yeni bağımsız cumhuriyetlerin kurulması, Çin'in Batı bölgelerinde istikrarın sağlanmasına olumsuz etki edebilecek köktencilik, Türk halklarının birliği ve bağımsızlık fikirlerinin yayılmasını önlemek üzere SUÖB halkının izolasyonu sorunu, Orta Asya'nın sahip olduğu nükleer potansiyelin Çin için ciddi tehdit oluşturabileceği, Rusya'nın yanısıra ABD, İran, Türkiye ve Avrupa ülkelerinin bölgeye yönelik politikalarının aktifleştirilmesi ile Orta Asya'nın büyük devletlerin jeopolitik çıkarlarının kesiştiği bir coğrafyaya dönüşmesi ve bu ülkelerle Çin'in bölgede rekabet haline gelmesi gibi sorunları beraberinde getirmişti. Bu sorunların yanısıra, Orta Asya'nın Rusya'nın etkisinden çıkması ve dış dünyaya açılması, Rus-Çin sınırının küçülmesi ve bu bölgede Çin'e ciddi tehdit oluşturmayan devletlerin kurulması, Orta Asya pazarının ve doğal zenginliklerinin Çin tarafından kullanılması için olanağın yaratılması ve böylece, SUÖB'in gelişiminin sağlanması, Orta Asya'nın diğer bölgelere, özel olarak, Avrupa'ya doğru uygun koridor olabilecek kapasiteye sahip olması gibi Çin için elverişli koşullar da ortaya çıkmaktaydı.³⁵⁴ Böylece, SSCB yıkıldıktan sonra Orta Asya'da oluşan yeni jeopolitik ortamda Çin için bölgede kendi varlığını arttırmak üzere fırsatlar ile birlikte kendi güvenliğine olumsuz etki edebilecek sorunları içeren ve sonraki yıllarda da Orta Asya'daki gelişmelerin Çin tarafından hem yeni fırsatlar, hem de potansiyel tehditler niteliğinde değerlendirilen³⁵⁵ bir Orta Asya politikası için zemin hazırlanmaktaydı.

Orta Asya'da bağımsız devletlerin kurulmasından bu yana değişen uluslararası ortam ve ülkenin dış politika öncelikleri çerçevesinde sürekli yeniden değerlendirilen Çin'in Orta Asya'da stratejik çıkarları; sınır güvenliği, "Doğu

³⁵⁴ Xing Guangcheng, "Zhongguo he Zhongya guojia: xin guanxi" (Çin ve Orta Asya Devletleri:Yeni İlişkiler), **Dongou Zhongya yanjiu**, 1996, No1, aktaran Konstantin Sıroyejkin, 2010 (a), s. 27-29.

³⁵⁵ Vladimir Paramonov and Oleg Stolpovski, "Chinese Security Interests in Central Asia", **Defence Academy of the United Kingdom Central Asian Series** 08/20 (E), May 2008, s. 1.

Türkistan" hareketi ile mücadele, enerji, ekonomik, jeopolitik çıkarlar ve ŞİÖ olmak üzere altı hususu içeren³⁵⁶ güvenlik ve ekonomik alanlarını kapsamaktadır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılışı nedeniyle 1980'lerin sonunda Çin-Sovyet sınır anlaşmaları kapsamında iki ülke arasındaki sınır uzunluğunun 3200 km'sini oluşturan batı bölgesine dair anlaşmaya varılamadı. Orta Asya'nın yeni bağımsız devletlerine Çin-Sovyet ilişkileri döneminden miras kalan tartışmalı bölgeler, sınır bölgesinde 1969 Çin-Sovyet sınır çatışmaları sonucunda arttırılan askeri potansiyel ve mevcut nükleer silahlar (Kazakistan'ın Semey bölgesi), Çin için endişe kaynağı oldu.³⁵⁷ Çin-Orta Asya sınırında mevcut durum, bağımsızlığı amaç edinen "Doğu Türkistan" hareketi faaliyetlerinin aktifleşmesi ile SUÖB'de istikrarın sağlanmasına ciddi tehdit oluşturdu. Bu nedenle, 1990'larda Çin'in Orta Asya politikasında sınır güvenliği ve istikrar konuları merkezi konumdaydı.

Sınır güvenliği ve SUÖB'de istikrar konuları, daha sonra ŞİÖ'ye dönüşen Şanghay Beşlisi (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) çerçevesinde işbirliği modelinin oluşumunu sağlamıştır.³⁵⁸ 1996'da sınır bölgelerinde askeri güvenin derinleştirilmesi, 1997'de sınır bölgelerinde silahlı kuvvetlerin azaltılmasına dair anlaşmalar imzalanmış, 1998'de ortak bildiri ile terörizm ve ayrılıkçılığa karşı mücadele konusunda işbirliği başlatılmıştır. Böylece, Çin, hem ayrılıkçılığa karşı

³⁵⁶ Huasheng Zhao, "Central Asia in China's Diplomacy", **"Central Asia Views from Washington, Moscow, and Beijing"**, (Eugene Rumer, Dmitri Trenin and Huasheng Zhao), New York, London, M.E.Sharpe, 2007, s. 137-138.

³⁵⁷ Paramonov and Stolpovski, 2008, s. 2.

³⁵⁸ Aleksandra Jarosiewicz, Krzysztof Strachota, "China vs. Central Asia Achievements of the Past Two Decades", **OSW Studies**, No.45, Warsaw, October 2013, s. 19 http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_45_cina_vs_asia_ang-net.pdf (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

mücadele ile ilişkin Orta Asya ülkeleri tarafından destek almış, hem de Uygur sorununa üçüncü ülkelerin karışmasını önlemiştir.³⁵⁹

2001’de kurulan Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’ın üye olduğu ŞİÖ, Çin’in Orta Asya’da çok yönlü işbirliğinin kurumsal mekanizmasını teşkil etmektedir. ŞİÖ aracılığı ile Orta Asya’da Çin çıkarlarının sağlanması, bölgede aktif dış politika izlenmesi ve Rusya’nın iştiraki ile güvenlik ve ekonomik alanlar başta olmak üzere çeşitli alanlarda işbirliği mekanizmalarının benimsenmesi mümkün olmaktadır.

Ülkenin artan enerji talebi ve 11 Eylül 2001 sonrası dönemde enerji tedariki konusunda küresel rekabetin güçlenmesi ile Çin’in Orta Asya’da stratejik çıkarları listesinde sürekli yer alan enerji alanı, bu ülkenin Orta Asya gündemine yerleşmiştir.³⁶⁰ Çin’in bölgede enerji bazlı ekonomik çıkarlarının diğer boyutu, Orta Asya’nın Orta Doğu ve Avrupa’da Çin etkisinin arttırılmasının sağlayabilecek kara köprüsü konumu³⁶¹, Orta Asya ile ticari ilişkilerin derinleştirilmesi ve SUÖB’in gelişiminin sağlanması ile bağlantılıdır. Zira, esas dünya ticaret güzergahlarına erişimini zorlaştıran açık denize uzak konumdaki SUÖB’in ekonomik gelişiminde Orta Asya, uygun ticaret güzergahı niteliğindedir.³⁶²

Yukarıda bahsi geçen stratejik çıkarlar, Çin’in Orta Asya politikasının uzun vadeli hedeflerini belirlemektedir. Söz konusu hedefler özetle, Çin-Orta Asya

³⁵⁹ Konstantin Siroyejkin, "Kitay v Tsentralnoy Azii: ot torgovli k strategičeskomu partnerstvu" (Orta Asya’da Çin: Ticaretten Sınır Ortaklığına Doğru), **Tsentralnaya Aziya i Kavkaz**, No.3 (51), 2007, s. 51.

³⁶⁰ Zhao, 2007, s. 144-145.

³⁶¹ James Bosbotinis, "Sustaining the Dragon, Dodging the Eagle and Barring the Bear? Assessing the Role and Importance of Central Asia in Chinese National Strategy", **China and Eurasia Forum Quarterly**, 8:1, 2010, s. 66.

³⁶² Kaukenov, 2009, s. 42.

sınırında güvenliğin sağlanması, "Doğu Türkistan" ayrılıkçı hareketine karşı mücadele ve SUÖB'de istikrarın sağlanması bağlamında terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkla mücadele, enerji alanında Çin'in bölgedeki enerji kaynaklarına erişiminin sağlanması, Orta Asya'da Çin'e karşı reel ve potansiyel tehditlerin önlenmesi, bölge ülkeleri ile dostane ilişkilerin geliştirilmesi, bölgesel istikrarın sağlanması, Orta Asya'nın istikrarsızlaşmasına yol açabilecek bölgenin büyük güçler tarafından savaş meydanına dönüştürülmesinin önlenmesini içermektedir.³⁶³

Günümüzde Çin'in, "Barış İçinde Bir Arada Yaşama"nın beş ilkesini esas alarak diğer ülkeler ile ilişkilerinde dostluk ve işbirliğini geliştireceği, hükümetin ve halkın stratejik tercihi olan barışçıl gelişim yolunu sapmaz bir şekilde izleyeceği belirtilmektedir. Barışçıl gelişim yolunda "barış, gelişim ve işbirliği"ne dayanarak hareket eden Çin, istikrarlı barış (lasting peace) ve ortak refah niteliği taşıyan "uyumlu dünya" kurma çağrısında bulunmaktadır.³⁶⁴ Komşularına yönelik politikasında da "dostluk ve ortaklık" ilişkilerin geliştirilmesi temel ilke konumundadır.³⁶⁵

Ulusal modernizasyon (rejuvenation) hedefine hizmet etmeyi stratejik hedef edinen komşu ülkelere yönelik Çin diplomasisinde, dostluk ve ortaklık ilkeleri ile birlikte söz konusu ülkelerde güvenliğin sağlanması ve gelişime yardımcı olunmasına dair konular önemli yer tutmaktadır.

³⁶³ Zhao, 2007, s. 159-160.

³⁶⁴ "Full text of Hu Jintao's report at 17th Party Congress", Xinhua, 24.10.2007 http://news.xinhuanet.com/english/2007-10/24/content_6938749_10.htm (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

³⁶⁵ Bkz., Ibid.; "Full text of Hu Jintao's report at 18th Party Congress", Xinhua, 17.11.2012 http://news.xinhuanet.com/english/special/18cpcnc/2012-11/17/c_131981259_12.htm (erişim tarihi: 15 Ocak 2014); "Xi Jinping : China to further friendly relations with neighboring countries", Xinhua, 26.10.2013 http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-10/26/c_125601680.htm (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

Komşu ülkelerle daha dostane siyasi ilişkiler (karşılıklı yarara dayalı dostane işbirliği), daha sıkı ekonomik bağlar (İpek Yolu ekonomik kuşağının ve deniz ipek yolunun kurulması, Çin'in bölgesel ekonomik işbirliğinde faal iştirak etmesi ve komşu ülkeler ile bölgesel ekonomik bütünleşmenin yeni modelinin oluşturulması, Çin'in sınır bölgeleri ile komşu ülkeler arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesi vb.), güvenlik alanında daha derin işbirliği (güvenlik alanında bölgesel ve alt bölgesel işbirliğinde aktif olarak yer alınması ve komşu ülkeler ile güvenlik ilişkilerin ilerletilmesi) ve toplumlar arasında daha yakın bağlar (Çin ile komşu ülkeler arasında ilişkilerin uzun vadeli gelişimi için kamu diplomasisi ve turizm, eğitim, teknoloji alanlarında toplumlararası değişimin sağlanması)³⁶⁶ olmak üzere dört husus, Çin'in komşularına yönelik yeni politika çizgisini oluşturmaktadır. Böylelikle, Çin'in komşularına yönelik siyasi, ekonomik, güvenlik ve insani alanlarda daha aktif politika izlenmesine dair hedefi açıkça ortaya konmaktadır.

Bu çerçevede Çin'in komşularına yönelik politikasının aktifleştirilmesini Orta Asya örneğinde de gözlemlemek mümkündür. 3-13 Eylül 2013'de Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Orta Asya ziyareti (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan) sırasında mutabakata varılan anlaşmalar bunun bir delilidir.

Devlet Başkanı Xi'nin Türkmenistan ziyareti sırasında "Türkmengaz" ile Çin Ulusal Petrol Şirketi arasında 26 trilyon metre küp rezervi ile dünyada en büyük ikinci doğal gaz sahası olarak bilinen Galkınış'ın ikinci aşamasının işletilmesi

³⁶⁶ "Xi Jinping : China to further friendly relations with neighboring countries", Xinhua, 26.10.2013 http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-10/26/c_125601680.htm (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

sonucunda Türkmenistan'ın Çin'e mevcut doğal gaz ihracatına³⁶⁷ ek olarak yıllık 25 milyar metre küp doğal gazın Çin'e ulaştırılmasına dair anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma sayesinde Türkmenistan'dan doğal gaz ithalatını toplam yıllık 65 milyar metreküpe çıkarmayı hedefleyen Çin, halihazırda Türkmen gazının Çin'e taşınmasını sağlamakta olan Orta Asya-Çin doğal gaz boru hattının yeni "D" fazının inşasını finanse edecektir. Söz konusu boru hattının "D" güzergahı Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan üzerinden geçerek Çin'e ulaşacaktır.³⁶⁸

Xi Jinping'in Kazakistan ziyareti toplam 30 milyar dolarlık 22 anlaşmanın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Çin Ulusal Petrol Şirketi 8 milyar dolar karşılığında son dönemlerdeki dünyanın en büyük petrol sahalarından biri olan Kaşagan projesinde %8,33 payı elde etmiş, buna ilaveten, taraflar, Kazakistan'da yeni petrol rafinerisinin kurulması, Kazakistan doğal gazının Çin'e ulaştırılmasını sağlayacak Beyneu-Bozoy doğal gaz hattının inşası ile alakalı anlaşmalarda bulunmuşlardır.³⁶⁹

Bölgesel işbirliğinin genişletilmesine değinen Xi, ŞİÖ ile AET arasında işbirliğinin artırılmasının önemini altını çizmiştir. Ayrıca, Xi Jinping, haberleşme politikasının güçlendirilmesi, yol bağlantılarının ilerletilmesi (Pasifik'ten Baltık'a kadar ulaştırma hattı), ticaretin kolaylaştırılmasına teşvik, para tedavülünün

³⁶⁷ 2012 yılında Türkmenistan'ın Çin doğal gaz ithalatındaki payı %51,4'ü (21,3 milyar metreküp) oluşturmuştur. Bkz., Murat Sadykov, "Turkmenistan Supplying over Half of Chinese Gas Imports", **Eurasianet**, 6.08.2013 <http://www.eurasianet.org/node/67356> (erişim tarihi: 16 Ocak 2014).

³⁶⁸ Konstantin Siroyejkin, "K itogam vizita Xi Jinping'a v Tsentralnuyu Aziyu: Turkmenistan" (Xi Jinping'in Orta Asya Ziyaretinin Sonuçları: Türkmenistan), **Carnegie Endowment for International Peace**, 12.09.2013.

³⁶⁹ Konstantin Siroyejkin, "K itogam vizita Xi Jinping'a v Tsentralnuyu Aziyu: Kazakhstan" (Xi Jinping'in Orta Asya Ziyaretinin Sonuçları: Kazakistan), **Carnegie Endowment for International Peace**, 16.09.2013.

geliştirilmesi, toplumlararası değişimin arttırılmasını içeren İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın aşamalı olarak kurulmasını önermiştir.³⁷⁰

Enerji ve ulaşırmadan kültürel alana kadar çeşitli alanlarda Çin-Orta Asya işbirliğinin derinleştirilmesi kararlaştırılan Xi Jinping'in Orta Asya ziyareti, Çin'in Orta Asya'da yeni ekonomik süper güce dönüşmesi³⁷¹, bölge ülkeleri ile ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesinin Çin'in bölgede siyasi etkisinin artmasına yol açacağı³⁷² ve Orta Asya'da daha etkili güç olarak Çin'in, Rusya ile ABD'nin yerini alacağına³⁷³ dair değerlendirmelere yol açmıştır.

Çin-Orta Asya işbirliğinde son gelişmeler ışığında Kazakistan ve Türkmenistan'ın enerji potansiyeli ile Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın transit potansiyellerinin Çin açısından ehemmiyetini gözlemlemek mümkündür. Bunun da AB'nin Orta Asya'da enerji ve ulaştırma alanlarındaki projelerinin (TRACECA, INOGATE, Trans-Hazar Boru Hattı) hayata geçirilmesini önemli ölçüde etkileyeceği açıktır.

3.1.3. ABD

Rusya, Çin, AB ve İran gibi aktörlerin Orta Asya'da çıkarları ile karşı karşıya gelen ve çoğu zaman onlarla çelişki içerisinde bulunan ABD'nin Orta Asya

³⁷⁰ "President Xi Jinping Delivers Important Speech and Proposes to Build a Silk Road Economic Belt with Central Asian Countries", Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 07.09.2013
http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzysiesgjtftshzzfh_665686/t1076334.shtml (erişim tarihi: 17 Ocak 2014).

³⁷¹ "Rising China, Sinking Russia", *The Economist*, 14.09.2013
<http://www.economist.com/news/asia/21586304-vast-region-chinas-economic-clout-more-match-russias-rising-china-sinking> (erişim tarihi: 17 Ocak 2014).

³⁷² Aleksandra Jarosiewicz, "A Chinese tour de force in Central Asia", *OSW*, 18.09.2013
<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-09-18/a-chinese-tour-de-force-central-asia> (erişim tarihi: 17 Ocak 2014).

³⁷³ Martha Brill Olcott, "China's Unmatched Influence in Central Asia", *Carnegie Endowment for International Peace*, 18.09.2013 <http://carnegieendowment.org/2013/09/18/china-s-unmatched-influence-in-central-asia> (erişim tarihi: 18 Ocak 2014).

politikası, Orta Asya'nın yanısıra Hazar bölgesi, Kafkasya, Rusya, Afganistan, Orta Doğu, Güney Asya ve Çin'i kapsayan geniş Avrasya stratejisinin bir parçasıdır.³⁷⁴ ABD'nin Orta Asya'da çıkarları da güvenlik, enerji ve demokrasi³⁷⁵ olmak üzere üç ana hat çerçevesinde ele alınabilir.

ABD'nin Orta Asya politikasını incelerken, öncelikle, Soğuk Savaş döneminde Sovyet Orta Asya'sının ABD'nin ilgisini çekmesini etkileyen iki gelişmeyi belirtmek mümkündür. Bunlardan birincisi, uzak bir bölge olan Orta Asya'da nükleer silah denemeleri ile füze rampası bölgelerinin bulunduğu farkına varılması ile İran ve Pakistan'daki askeri üsler üzerinden SSCB'nin Orta Asya'daki faaliyetlerini izlemeye çalışan ABD'nin bölgeye ilgisidir. İkincisi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sırasında radikal İslami güçlere destek veren ABD'nin İslami uyanışın yayılmasında Orta Asya'yı temel odak noktası olarak görmesidir.³⁷⁶ Fakat, Orta Asya'da yayılmaya çalışılan İslami uyanış hareketi, SSCB'nin dağılmasına önemli katkı sağlamamakla birlikte, daha sonraki yıllarda ABD için bölgede ciddi sorun oluşturan radikal İslam temellerinin atılmasına yol açmıştır. Bu dönemde ABD, kendi desteği ile gerçekleştirilmeye çalışılan İslami uyanışın daha sonra kendisi için ciddi sorun teşkil edeceğini öngörememiştir.³⁷⁷

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsız olarak ortaya çıkan Orta Asya ülkeleri, bağımsızlıklarının ilk yıllarında ABD dış politikası öncelikleri arasında yer

³⁷⁴ Murat Laumulin, "The US Geopolitical Experience in Central Asia: Success or Failure", **"Great Powers and Regional Integration in Central Asia: A Local Perspective"**, (ed: Mario Esteban and Nicolás de Pedro), Madrid, Exlibris Ediciones, 2009, s. 53.

³⁷⁵ Cohen, 2006, s. 1.

³⁷⁶ Charles William Maynes, "America Discovers Central Asia", **Foreign Affairs**, 82:2, March-April 2003, s. 121.

³⁷⁷ Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları", **"Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)"**, (der: Mustafa Aydın), Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s. 18-19.

almamıştır. Ocak 1992’de Orta Asya ülkeleri ile diplomatik ilişkiler kuran ABD’nin bu dönemde bölgeye yaklaşımı, demokrasi ve pazar ekonomisi bağlamında yeni bağımsız devletlere yönelik geliştirilen ortak strateji kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda da Rusya ile ilişkilere öncelik verilmiştir.³⁷⁸ Başka bir ifadeyle, "ABD, Rusya’nın bölgedeki çıkarları ile jeopolitik sorumluluğunu gayrı resmi olarak kabul etmiştir".³⁷⁹ Bununla birlikte, Doğu Avrupa’daki devrimler, iki Almanya’nın birleşmesi, Irak ve Birinci Körfez Savaşı, Yugoslavya’nın dağılması, SSCB’nin yıkılması ve Rusya’nın geleceği gibi konuların³⁸⁰ yanında Soğuk Savaş sonrası gündemde önemli yer tutmayan Orta Asya, ABD için ikincil önem teşkil eden bir bölge olmuştur.

1990’ların ortasında bölgenin enerji potansiyelinin dikkate alınmaya başlaması ile ABD’nin Orta Asya’ya yaklaşımı değişime uğramıştır. Clinton yönetimi, Hazar’ın enerji rezervleri ve ihracat güzergahlarının artan önemini ABD için bir ekonomik güvenlik konusu olarak değerlendirmiştir.³⁸¹ Bu çerçevede Orta Asya ülkelerinin hem hidrokarbon kaynaklarının transiti konusunda Rusya’ya olan bağımlılıklarının azaltılmasını, hem de Orta Asya hidrokarbon kaynaklarının Avrupa’ya erişimini sağlayacak boru hatlarının inşası ile yeni transit altyapısının oluşturulması öngörülmüştür. Batı şirketlerinin boru hatları projelerinin gerçekleştirilmesi konusunda siyasi ve ekonomik riskler ile ilgili kuşkuları dikkate

³⁷⁸ Andrey Kazantsev, "**Politika stran Zapada v Tsentralnoy Azii: proyekt, dilemma, protivorechiya**" (Batı Ülkelerinin Orta Asya Politikası: Projeler, İkilemler, Çelişkiler), Moskova, MGİMO-Universitet, 2009, s. 86.

³⁷⁹ Murat Laumulin, "Strategiya i politika SŞA v Tsentralnoy Azii" (ABD’nin Orta Asya’da Stratejisi ve Politikası), **Tsentrlnaya Aziya i Kavkaz**, No.4 (52), 2007, s. 52.

³⁸⁰ Eugene Rumer, "The United States and Central Asia: In Search of a Strategy", "**Central Asia Views from Washington, Moscow, and Beijing**", (Eugene Rumer, Dmitri Trenin and Huasheng Zhao), New York, London, M.E.Sharpe, 2007, s. 19.

³⁸¹ S.Neil Macfarlane, "The United States and regionalism in Central Asia", **International Affairs**, 80:3, 2004, s. 451.

alınarak, Amerikan hükümeti tarafından söz konusu şirketlere hem diplomatik, hem mali destek sunulmuştur. Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı, Güney Kafkasya (Bakü – Tiflis - Erzurum), Türkmenistan – Afganistan – Pakistan ve Trans Hazar doğal gaz boru hatları projeleri ABD destekli projeler arasında yer almıştır. Orta Asya doğal gazının Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören ve bugüne kadar hayata geçirilmeyen Trans Hazar projesine mali destek sunan ABD, aynı zamanda boru hattının inşa edilmesinde engel olan Azerbaycan ile Türkmenistan arasında Hazar'daki petrol sahalarının paylaşımı ile ilgili anlaşmazlıkların çözülmesi için iki ülkeyi ikna etmeye çalışmıştır.³⁸² ABD'nin Rusya üzerinden geçmeyecek projelere destekte bulunarak Orta Asya'daki Rus enerji tekelinin kırılmasına yönelik çabaları, Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkelerinin egemenlikleri ve bağımsızlıkları üzerinde Rus soygunculuğunun önlenmesini kapsayan güvenlik ve savunma konuları ile ticari çıkarların sağlanması olmak üzere ABD'nin temel iki hedefi ile örtüşmekteydi.³⁸³

Hazar enerji kaynaklarının önemi ve Bakü – Tiflis – Ceyhan ve Trans Hazar boru hattı projeleri ile ilgili meselelere 1999'daki Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde yer verilmiştir. Orta Asya ve Güney Kafkasya'da refahın sağlanması ve dünya enerji tedarikinin çeşitlendirilmesine yol açacak Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarına ihraç edilmesi için yapılan yatırımlar ABD için özel ilgi arz eden konu olarak yer alan bu belgede, Bakü – Tiflis – Ceyhan ve Trans Hazar projeleri ile alakalı anlaşmaların müzakere sürecini aktif olarak destekleyen ABD'nin bundan sonraki yıllarda da söz konusu projelere destekte bulunmaya devam edeceği belirtilmiştir.

³⁸² Jeffrey Mankoff, "Politika SŞA v Tsentralnoy Azii posle 2014 goda" (2014 sonrası ABD'nin Orta Asya Politikası), **Pro et Contra**, Ocak-Nisan 2013, s. 42-43.

³⁸³ Stephen Blank, "The United States and Central Asia", **"Central Asian Security The International Context"**, (ed: Roy Allison and Lena Jonson), London, Royal Institute of International Affairs, 2001, s.130-131.

Ayrıca bu projelerin Hazar ülkelerinde demokrasi, refahın sağlanması, iştirakçi ülkeler arasında (Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan, Kazakistan ve Türkmenistan) işbirliğinin geliştirilmesi, enerji güvenliğinin ilerletilmesi ve ABD şirketleri için ticari fırsatların oluşturulması gibi önemli hedeflere erişmeye yardımcı olacağı vurgulanmıştır.³⁸⁴

Petrol ve doğal gaz ihracatı ve ABD şirketlerinin bölgenin enerji sektörüne yaptığı yatırımların güvenliğinin sağlanmasının daha geniş bölgesel güvenlik meseleleri ve Orta Asya ülkelerinin milli askeri kurumlarının verimli hizmeti ile bağlı olduğunu dikkate alarak ABD, Barış İçin Ortaklık (BİO) programı ve diğer askeri yardım programları aracılığıyla Orta Asya ülkelerine yardımda bulunmuştur.³⁸⁵ 1994 yılında ABD ile Kazakistan savunma alanında işbirliğine dair anlaşma imzalamışlardır. Bunun yanı sıra, 1994'te Tacikistan dışında dört Orta Asya ülkesinin NATO'nun BİO programına katılımının sağlanması ile Orta Asya devletlerinin NATO ile işbirliği mekanizması oluşturulmuş ve aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki etkisinin daha da azalmasına yol açılmıştır. Aralık 1995'te de NATO himayesi altında bölgede barışın ve istikrarın sağlanması amacı ile Kazak, Kırgız ve Özbek askeri birliklerinden oluşan Orta Asya Taburu (Central Asian Battalion) kurulmuştur. Ayrıca, hem Orta Asya'da, (esas olarak, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da) hem de ABD'de ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirilmeye başlamıştır.³⁸⁶

³⁸⁴ **A National Security Strategy for a New Century**, The White House, December 1999, s. 33-34.

³⁸⁵ Macfarlane, 2004, s. 452.

³⁸⁶ Vincent de Kitspotter, "Bolşaya igra v Tsentralnoy Azii" (Orta Asya'da Büyük Oyun), **Yaderniy Kontrol**, Cilt 11, Sayı 1 (75), 2005, s. 85.

Aslında ABD ile Orta Asya ülkeleri arasında güvelik alanında işbirliğinin yapılması gerektiği konusu SSCB'nin yıkılmasından hemen sonra ortaya çıkmıştı. 1991'de kendi güvenlik çıkarları esasında Kazakistan'daki nükleer silah deposunun ortadan kaldırılması ve bölgede nükleer silahların yayılmasının önlenmesini isteyen Bush yönetimi için Kazakistan, ABD'nin Orta Asya'da ilk odak noktasını oluşturmuştu. Clinton döneminde ise ABD'nin bölgeye yönelik politikasında önemli değişiklikler yapılmıştı. Bu dönemde eskisi gibi Kazakistan'ın sahip olduğu nükleer silahların ülke topraklarından çıkartılmasını istenmekte, aynı zamanda da Orta Asya'nın enerji kaynaklarına ilgi gösterilmekteydi.³⁸⁷

1997'de ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott Johns Hopkins Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında Orta Asya ve Kafkasya'yı hayati önem bölgesi olarak değerlendirmiştir. Talbott, Orta Asya ve Kafkasya'da ekonomik ve siyasi reformların başarıyla gerçekleştirilmesi ile eski Sovyet coğrafyasındaki diğer yeni bağımsız devletlerin cesaretlendirileceği, stratejik öneme sahip bu bölgede istikrarın sağlanacağı, Avrupa ile Asya arasında eski İpek Yolu boyunca yararlı ticari ve ulaştırma koridorunun oluşturulmasının sağlanacağını belirtmiştir. Eğer bu reformlar başarısız olursa ve iç ve sınır ötesi çatışmalar patlak verirse, Orta Asya ve Kafkasya'nın terörizmin kuluçka alanı, siyasi ve dini aşırılığın kaynağı ve savaş alanına dönüşebileceği ileri sürülmüştür. Bunun yanısıra, iki yüz milyar varil petrol bulunan bir bölgenin önemi dikkate alınarak istikrarsızlığa yol açabilecek çatışmanın önlenmesinin ABD'nin söz konusu bölgeye yönelik politikasında öncelikli görev konumunda olması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, demokrasiye teşvik, serbest piyasa ekonomilerinin kurulması, barışın desteklenmesi, bölge ülkeleri arasında

³⁸⁷ Ibid., s. 84.

işbirliği ve onların daha geniş uluslararası toplumla bütünleşmesi olmak üzere dört husus, ABD'nin bölge ülkelerine yönelik desteğinin dört boyutu olarak belirtilmiştir.³⁸⁸ Böylece, Clinton döneminde Yeni Bağımsız Devletlere yönelik ABD politikasının temel mimarı olan Talbott'un ekonomik ve siyasi reformlar ve bölgedeki Amerikan politikasının temel yönleri bağlamında analizlerinin yer aldığı bu konuşması, ABD'nin Orta Asya'ya geniş stratejik bakışın oluşturulması, çıkarlarının netleştirilmesi ve bölgeye yönelik politika çizgisinin planlanmasına odaklanan Amerikan üst düzey yetkilisi tarafından yapılan ilk girişim olmuştur.³⁸⁹

Ağustos 1999 tarihli İpek Yolu Strateji Yasası ile ABD'nin Orta Asya ve Güney Kafkasya'ya yönelik politikasının ana hatları şöyle sıralanmaktaydı: bağımsızlığın, egemenliğin, demokratik hükümetin ve insan haklarına saygının desteklenmesi ve pekiştirilmesi; tolerans, çoğulculuk, anlayış, ırkçılıkla ve Yahudi düşmanlığıyla mücadelenin desteklenmesi; bölgesel çatışmaların çözülmesi ve sınır ötesi ticaretin sağlanmasında engellerin kaldırılmasında yardımcı olunması; dostane ilişkiler ve ekonomik işbirliğinin desteklenmesi; piyasa yönelimli ilkeler ve uygulamaların geliştirilmesinin sağlanması; Doğu – Batı ekseninde haberleşme, ulaşım, eğitim, sağlık, enerji ve ticaret için altyapının geliştirilmesine yardımcı olunması; ABD'nin bölgedeki ticari çıkarları ve yatırımlarının desteklenmesi.³⁹⁰

³⁸⁸ U.S. Department of State, "A Farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia", Deputy Secretary Talbott, Address at the Johns Hopkins School of Advanced International Studies, July 21, 1997 <http://1997-2001.state.gov/www/regions/nis/970721talbott.html> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

³⁸⁹ Rumer, 2007, s. 2.9

³⁹⁰ "Silk Road Strategy Act of 1999 An Act to Amend the Foreign Assistance Act of 1961 to Target Assistance to Support the Economic and Political Independence of the Countries of the South Caucasus and Central Asia", 106th Congress, 1st Session, H.R. 1152, August 3, 1999 <https://www.govtrack.us/congress/bills/106/hr1152/text/pas> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

2000 yılında gerçekleştirilen seçimler sonucunda George Bush'un iktidara gelmesi ile 11 Eylül olaylarına kadar Orta Asya, ağırlıklı olarak büyük güçlere odaklanan Bush yönetimi dış politika önceliklerinin yeniden gözden geçirilmesi kapsamındaki raporlarda önemli yer tutmamıştır. Ulusal Enerji Politikası Geliştirme Grubu'nun (National Energy Policy Development Group) Mayıs 2001 tarihli raporunda bölgenin Basra Körfezi hidrokarbon kaynaklarına olan küresel bağımlılığın azaltılması ve enerji tedarikinin çeşitlendirilmesine yardımcı olacak enerji potansiyeline sahip olduğuna dair açıklamalara yer verilmiştir.³⁹¹ Bu açıklamalar, Bush yönetiminin ilk yılında Orta Asya'nın esasen enerji ağırlıklı ekonomik çıkarlar kapsamında değerlendirildiğinin bir göstergesidir.

11 Eylül 2001 gerçekleştirilen terör saldırıları, "bir yandan ABD'nin terörle mücadele söylemi altında dünyanın çeşitli bölgelerinde askeri operasyonlar yürütmesine imkan sağlarken, diğer yandan ABD'nin birçok ülkeyle yakın işbirliğine girmesine yol açmıştır."³⁹² ABD'nin terörizmle savaşı kapsamında en önemli cephe devletlerine dönüştürülen³⁹³ Orta Asya ülkelerinin 11 Eylül sonrası dönemde ABD ile işbirliğinde güvenlik meseleleri ön plana çıkmıştır.

Bu dönemde Afganistan'a doğrudan komşu olan Orta Asya'nın coğrafik konumunun kullanılması konusu, Orta Asya'da Rus etkisinin sınırlandırılması ve bölgedeki reformlara desteğin sağlanması gibi meseleleri ikinci plana itmiştir. ABD, Afganistan'a transit geçişin sağlanması için Orta Asya ülkelerinden lojistik destek

³⁹¹ Rumer, 2007, s. 38.

³⁹² Erhan, 2005, s. 35.

³⁹³ Rumer, 2007, s. 39.

istemiş ve aynı zamanda bölge ülkelerinin özerk Afganistan ekonomisinin geliştirilmesinde iştirak etmesi çağrısında bulunmuştur.³⁹⁴

ABD, Ekim 2001’de Özbekistan’ın Kaşkaderya bölgesinde Karşı Hanabad hava üssünü, Aralık 2001’de de Kırgızistan’ın başkenti Bişkek yakınlarında Manas hava üssünü oluşturmuştur. Tacikistan’ın Kulyab bölgesinde ise üçüncü hava üssünü kurmuştur. İlk olarak, Orta Asya’nın Afganistan’a coğrafik yakınlığı, buna ilaveten, Sovyet döneminde Afganistan’daki Sovyet askerlerine desteğin Orta Asya’daki üsler üzerinden yapılması, Taliban yönetimine karşı savaşta ABD askeri birliklerinin bu bölgeye konuşlandırılmasına ilişkin kararın alınmasını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.³⁹⁵ Böylece, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’da askeri varlığa sahip olan ABD, Taliban yönetimini mağlup etmesi ve bölgede uzun vadeli askeri varlığını sürdürme kararı ile Orta Asya’da temel "güvenlik amirine" dönüşmüştür.³⁹⁶

Ancak, Mayıs 2005’teki Andican olaylarından sonra, ABD’nin 2001-2004 yılları arasında Orta Asya’da temel stratejik ortağı olan Özbekistan ile ilişkilerinin gerginleşmesi, Karşı Hanabad hava üssünü kapatma kararını alınmasını etkilemiş ve Orta Asya’da Rusya ve Çin’in pozisyonlarının güçlendirilmesini sağlamıştır. Yeni şartlara uygun olarak bölgeye yönelik politika önceliklerini yeniden gözden geçirme çabasına giren ABD, Temmuz 2005’te D.Rumsfeld’in Kırgızistan’a ve Tacikistan’a ziyareti sonucunda Manas hava üssünün ve Tacikistan’ın hava sahasının kullanılmaya devam etmesine yönelik söz konusu iki devletin desteğini almıştır.

³⁹⁴ Mankoff, 2013, s. 46.

³⁹⁵ Svante E. Cornell, "The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?", **Cambridge Review of International Affairs**, 17:2, July 2004, s. 241.

³⁹⁶ Rumer, 2007, s. 40.

Ayrıca, Kazakistan'ın siyasi ve ekonomik başarısının altını çizerek, Astana ile Washington arasında işbirliğinin genişletilmesine yönelik girişimde bulunmuştur.³⁹⁷

Nisan 2006'da ABD Dışışleri Bakanlığı bölgede demokrasi, ekonomik reformlar ve güvenlik alanlarında ABD çıkarlarının yanısıra, Orta ve Güney Asya arasında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve bu iki bölgeyi bağlayan köprü konumundaki Afganistan'ın yeni rolü bağlamında bölgesel ekonomik bütünleşmenin desteklenmesini ABD'nin Orta Asya politikasının temel hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. Fakat, söz konusu konseptin hayata geçirilmesi için araçlar ve mekanizmalar eksik kalmıştır.³⁹⁸

Ocak 2009'da B.Obama'nın iktidara gelmesi ile Asya-Pasifik Bölgesi'nde Amerikan etkisinin ilerletilmesi ve Çin ile işbirliğinin daha da geliştirilmesini ülke dış politikasının öncelikleri olarak belirlenmiştir.³⁹⁹ Afganistan'daki durumun gittikçe çok tehlikeli olmasının altı çizilerek ABD'nin Afganistan'a ve Pakistan'a yönelik yeni stratejisinin temel hedefi, El-Kaide'yi dağıtmak, parçalamak ve mağlup etmek ve onların gelecekte her hangi bir devletin başına gelmesini önlemek olarak açıklanmıştır. Afganistan'ın güney ve doğu topraklarında Taliban'a karşı mücadele konuşlandırılacak on yedi bin askerin yanısıra Afgan güvenlik güçlerinin eğitiminin sağlanması için daha dört bin askerin gönderileceğini belirtilmiştir.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Evgeniy Troytskii, "Politika SŞA v Tsentralnoy Azii: Podhod Vtoroy Administatsii G.Busha (2005-2009) i B.Obamı (2009)" (ABD'nin Orta Asya Politikası: G.Bush'ın İkinci İktidar Dönemindeki (2005-2009) ve B.Obama Dönemindeki (2009-2010) Yaklaşımlar), **Sravnitel'naya Politika**, No.4, 2011, s. 65.

³⁹⁸ Ibid., s. 66-67.

³⁹⁹ Murat Laumulin, "U.S. Central Asian Policy under the President Barack Obama", **Central Asia and the Caucasus**, 11:4, 2010, s. 41.

⁴⁰⁰ "Remarks by the President on a New Strategy for Afghanistan and Pakistan", The White House, March 27, 2009 <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-a-new-strategy-afghanistan-and-pakistan> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

ABD'nin Afganistan ve Pakistan'a yönelik stratejisinin belirlenmesinden sonra Obama yönetimi, Orta Asya ülkeleri ile ortaklık ilişkilerin geliştirilmesine öncelik vermiş ve söz konusu ülkeler ile çeşitli alanlarda işbirliğinin genişletilmesine yönelik adımlar atmıştır. Afganistan ve Pakistan'da aşırılığın dağıtılması ve bölgede refah ve istikrarın sağlanmasına yönelik Koalisyon çabalarını desteklemek üzere Orta Asya ülkeleri ile işbirliğinin genişletilmesi; bölge enerji kaynakları ve tedarik güzergahları çeşitlendirilmesinin sağlanması; siyasi liberalizasyon ve insan haklarına saygıya teşvik; rekabetçi piyasa ekonomisi ve ekonomik reformların desteklenmesi; başarısız devletlerin önlenmesi; olmak üzere beş husus, Obama yönetiminin Orta Asya politikasının temel önceliklerini oluşturmuştur.⁴⁰¹

Esasen son yirmi yıl içerisinde ABD'nin Orta Asya politikasının gelişimini etkileyen iki yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Birincisi, Orta Asya'nın bölgede geleneksel etkiye sahip Rusya ve yükselen Çin gibi büyük güçlerle bir rekabet alanı olarak değerlendirilmesidir. 1990'larda hakim olan söz konusu yaklaşım, bugüne değin ABD'nin bölgeye yönelik politikasına etki etmektedir. İkinci yaklaşım ise, 2001 sonrası dönemde hakim olan Orta Asya'nın Afganistan savaşı çerçevesinde ele alınmasıdır. Günümüzde Obama yönetiminin Orta Asya politikasında ikinci yaklaşımın ağır bastığını gözlemlemek mümkündür.⁴⁰²

Afganistan savaşı, 2001 sonrası dönemde ABD'nin Orta Asya'ya yönelik politikasının büyük ölçüde yeniden gözden geçirilmesini etkileyen temel faktör olmuştur. 2014 yılının sonuna doğru NATO kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesi

⁴⁰¹ George A. Krol, "Testimony Before the Senate Committee on Foreign Relations, Subcommittee on Near Eastern and South and Central Asian Affairs", December 15, 2009 <http://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/KrolTestimony091215a1.pdf> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

⁴⁰² Mankoff, 2013, s .41.

ile aynı şekilde Orta Asya'daki Amerikan politikasının değişime uğrayacağı öngörülebilir. 2014 sonrası dönemde ABD'nin Orta Asya politikası ile ilgili Amerikan akademik çevresindeki tartışmalar, kapsamlı varlık, sınırlı müdahale veya bölgedeki Amerikan varlığının aşamalı olarak azaltılması olmak üzere üç seçeneği ortaya koymuştur. Mevcut şartlarda sınırlı müdahale daha olası bir seçenek olarak değerlendirilebilir. Afganistan'daki durumun gelişimi ve Orta Asya'daki iç değişimler, bugünkü belirsizlik durumundaki ABD'nin Orta Asya'ya yönelik politikasını etkileyecek temel faktörler olarak belirtilebilir.⁴⁰³

3.2. AB'nin Orta Asya Politikası Üzerine Değerlendirme

AB ile Orta Asya arasında işbirliğini aktifleştirmeyi amaç edinen Yeni Ortaklık Stratejisi, demokrasi, iyi yönetim ve insan haklarından kültürler arası diyaloga kadar çeşitli alanlarda işbirliği mekanizmalarını ortaya koymuş, bakanlar düzeyinde düzenli bölgesel diyalog, Hukukun Üstünlüğü Girişimi, İnsan Hakları Diyalogu, Avrupa Eğitim Girişimi gibi yeni düzenlemeler getirmiştir. Günümüzde AB'nin Orta Asya stratejisinin hem AB'nin, hem de bölge ülkelerinin çıkarlarının sağlanmasına yönelik uygulanmakta ve Orta Asya'nın uzun vadeli istikrarına hizmet etmekte olduğu söylenebilir.

Ancak, bu olumlu gelişmeler, AB'nin Orta Asya stratejisinin eksiksiz uygulandığı anlamına gelmemektedir. Bölgede Rusya, Çin ve ABD gibi büyük güçlerin aktif politika izlemesi, AB üye ülkeleri arasında görüş farklılıkları (örneğin, Andican olayları), bölge ülkelerinin demokrasi, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü ve

⁴⁰³ Huasheng Zhao, "U.S. Central Asia Diplomacy in the Post-Afghanistan War Era", **China Institute of International Studies**, 2014 http://www.ciis.org.cn/english/2014-06/25/content_7007638.htm (erişim tarihi: 2 Temmuz 2014).

insan hakları konularında AB standartlarından çok daha uzakta olması, AB'nin bölgeye yönelik stratejisinin uygulanmasını zorlaştıran temel faktörlerdir.

AB'nin Orta Asya politikası konusunda eleştirilere bakıldığında, esasen siyasi stratejide yer alan öncelikli alanlar, başka bir ifadeyle, AB'nin Orta Asya gündeminde eğitim, çevre konuları ve kalkınma yardımlarını kapsayan teknik alan, insan hakları, iyi yönetim, demokrasi ve kültürler arası diyalogu içeren normatif konular, enerji ve güvenlik meselelerini içeren çıkar konuları arasında bir bütünleşmenin sağlanamaması⁴⁰⁴ belirtilmektedir. Bu da öncelikli alanlar arasında tutarsızlık sorunu ya da AB – Orta Asya ilişkilerinde çıkar-değer çatışması tartışmalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda iki örnek gösterilebilir. Birincisi, Mayıs 2005'deki Andican olayları, ikincisi ise, AB – Türkmenistan enerji ilişkileridir.

Mayıs 2005'de Özbekistan'ın Andican şehrinde gerçekleşen olaylar sonucunda AB'nin bu ülkeye yönelik yaptırım uygulaması, bu yaptırımın her yıl uzatılması konusunda üye ülkeler arasındaki görüş farklılıkları ve yaptırım koşulunun karşılanmamasına rağmen bu yaptırımın kaldırılması, bir tartışma noktası oluşturmaktadır. Özbekistan'da idam cezasının kaldırılması başta olmak üzere gerçekleştirilen reformlar ve AB ile İnsan Hakları Diyalogu'nun oluşturulması gibi gelişmeler, AB'nin Özbekistan'a karşı yaptırımına işbirliğini tercih etmesinin doğruluğunun ifadesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü, işbirliğinin derinleştirilmesi, daha çok fayda sağlayacak bir yöntemdir. Lakin, uygulanan yaptırımın yeniden gözden geçirilmesi ve kaldırılması için koşul olarak belirlenen olayın bağımsız

⁴⁰⁴ Jos Boonstra and Michael Denison, "Is the EU-Central Asia Strategy Running Out of Stream", **EUCAM Policy Brief** No.17, May 2011, s. 1.

gözlemci ile işbirliği yapılarak araştırılmasının Özbekistan tarafından karşılanmamasına rağmen, bu yaptırımın kaldırıldığı da unutulmamalıdır.

AB'nin Orta Asya politikasında çıkar-değer tartışmalarına neden olan ikinci örnek, AB – Türkmenistan enerji ilişkileri konusudur. Orta Asya'nın en büyük doğal gaz üreten ülkesi ile ilişkilerini normatif veya enerji çıkarları esas alarak sürdürme ikilemi ile karşı karşıya kalan AB'nin her iki grup çıkarın sağlanmasına yönelik bir yaklaşım (middle ground) izlediği söylenebilir.⁴⁰⁵

Rusya, Çin, ABD ve AB'nin Orta Asya'da istikrarın sağlanmasına yönelik ortak çıkarı paylaşmaktadırlar. Fakat, Rusya ile Çin, bölgede mevcut otoriter rejimlerin sürdürülmesi ile istikrarın sağlanmasını desteklemektelerdir. ABD ile AB ise, daha çok reformlara dayalı yaklaşım izleyerek, Orta Asya'da uzun vadeli istikrarın sağlanmasına yönelik mekanizmalar benimsemektelerdir.⁴⁰⁶

Bölgenin sahip olduğu zengin enerji kaynakları konusunda çıkarlar, Rusya, Çin, ABD ve AB'yi birleştiren diğer noktadır. Rusya, Orta Asya kaynaklı petrol ve doğal gazın Avrupa'ya ulaştırılmasında temel güzergahları kontrol altında tutmaya ve kendisini dışlayacak alternatif güzergahların geliştirilmesini önlemeye çalışmaktadır.⁴⁰⁷ Bunu Trans Hazar Boru Hattı projesinin gerçekleştirilmesine yönelik Rusya'nın tutumu örneğinde gözlemlemek mümkündür. Çin ise, Türkmen doğal gazının Çin'e ihracatını sağlayan Orta Asya – Çin doğal gaz boru hattının genişletilmesi için hem tedarikçi (Türkmenistan), hem transit ülkeler (Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan) tarafından destek almıştır. ABD de Türkmenistan doğal

⁴⁰⁵ Boonstra, 2010, s. 1.

⁴⁰⁶ De Pedro, 2009, s. 128.

⁴⁰⁷ Nargis Kassenova, "The Impact of the Global Economic Crisis on Central Asia and Implications for the EU Engagement", **EUCAM Working Paper** 05, 2009, s. 9.

gazının Afganistan üzerinden Güney Asya'ya taşınmasını sağlayacak Türkmenistan – Afganistan – Pakistan – Hindistan boru hattı projesini desteklemektedir. Bölgesel güçlerin yukarıda belirtilen çeşitli boru hattı projeleri arasında Trans Hazar projesinin de hayata geçirilmesi, AB'nin Orta Asya'nın komşuları Rusya, Çin ve Güney Asya ülkelerinin, bununla birlikte ABD'nin bölgeye yönelik enerji stratejileri de değerlendirilen kapsamlı bir stratejinin geliştirilmesini gerektirmektedir.

Ayrıca, Orta Asya ülkelerinin izlediği çok yönlü dış politikaları esasında AB'nin, Orta Asya ülkeleri için Çin'in bölgede artan ekonomik etkisi, Rusya'nın mevcut siyasi etkisi ve ABD'nin Afganistan merkezli daha geniş bölgesel politikası arasında bir dengenin sağlanmasında önemli ortak konumunda olduğundan bahsedilebilir.⁴⁰⁸ Bu da AB'nin bölgede diğer aktörlerin stratejisini daha çok dikkate alarak hareket etmesi gerektiğini gösteren diğer bir örnektir.

Rusya, Çin ve ABD'nin Orta Asya politikaları bağlamında AB'nin bölgeye yönelik politikasının temel özelliklerini belirtmek mümkündür. Bunlardan birincisi, uluslararası ilişkilerde temel aktör konumundaki devletlerden (Rusya, Çin ve ABD) farklı olarak AB'nin ulusüstü bir kuruluş olarak Orta Asya'ya yönelik politika uygulamasıdır. Bu özellik, bölgeye doğrudan komşu olan Rusya ile Çin ve özel olarak, 2001 sonrası dönemde bölgede varlığını arttıran ABD'nin Orta Asya politikaları ile kıyaslandığında AB'nin bölgedeki etkisinin zayıf kalmasında dikkat çekilmesi gereken en önemli husustur.

İkincisi, Orta Asya'yı yakın çevre ülkeleri ile ekonomik ve siyasi bütünleşmenin bir parçası olarak gören Rusya; bölge ülkelerini komşularına

⁴⁰⁸ Murat Laumulin, "Vneşnyaya Politika Evropeyskogo Soyuza i İnteresı Kazakhstana" (AB'nin Dış Politikası ve Kazakistan'ın Çıkarları), **Analytic**, No.3 (61), 2011, s. 45.

(zhoubian) yönelik ortak stratejisi kapsamında değerlendirerek, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın önemli katılımcıları olarak öngören ve bölgede ŞİÖ aracılığıyla Rusya ile işbirliği içerisinde bulunarak hareket eden Çin; Orta Asya'yı, Güney Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi ve ulaştırma projelerin hayata geçirilmesini öngören Afganistan'a yönelik stratejisi bağlamında (Yeni İpek Yolu Stratejisi) değerlendiren ABD'den farklı olarak AB'nin Orta Asya'ya yönelik mahsus strateji (AB ve Orta Asya: Yeni Ortaklık Stratejisi) uygulamasıdır. Bu strateji kapsamında da AB'nin Orta Asya ülkeleri ekonomilerinin çeşitlendirilmesi ve bu ülkeler arasında bölgesel işbirliği ve bütünleşmeye destekte bulunan tek aktör olması⁴⁰⁹ dikkat çekmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere bu stratejinin uygulanması için Orta Asya'da jeopolitik hesaplarının daha fazla dikkate alınması gerektirdiği açıktır.

Üçüncüsü, AB'nin Orta Asya ülkeleri tarafından pozitif bir güç olarak algılanmasıdır.⁴¹⁰ Bu özellik, AB'nin Orta Asya'da etkisinin arttırılmasında bir avantaj olabilir.

AB'nin üç büyük ülkesi Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Orta Asya'ya yönelik politikaları kapsamında enerji kaynakları, bölgenin güvenliği ve istikrarının önemi ve bunun sağlanmasını teşvik edebilecek hukunun üstünlüğü, insan hakları ve demokratik değerlere bağlılığı konularında çıkarları, AB'nin Orta Asya stratejisinde yer alan çıkarlar ile özdeş olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Orta Asya ülkelerine yönelik dış politikalarında hammadde kaynaklarının önemi ve hem mal piyasası, hem de yatırım konularında Kazakistan'ın merkezi

⁴⁰⁹ De Pedro, 2009, s. 132.

⁴¹⁰ Shao, 2008, s. 14.

konumda olması⁴¹¹ bu üç ülkeyi birleştiren diğer önemli noktadır. Fakat, bölgede ortak çıkarları paylaşan bu üç ülkenin Orta Asya'ya yaklaşımları bağlamında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Kısacası, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Orta Asya politikaları "ortak çıkar – farklı yaklaşım" bağlamında incelenebilir. Bu bağlamda, ilk olarak, 11 Eylül 2001 sonrası dönemde AB'nin Afganistan politikası çerçevesinde Orta Asya üzerinden lojistik fırsatlardan yararlanma kararını alan Almanya (Termez Hava Üssü) ve Fransa'dan (Duşanbe Havalimanı) farklı olarak İngiltere'nin, hiçbir zaman Orta Asya'da devamlı askeri varlığının sağlanmasına yönelik hedefi olmadığını belirtmek mümkündür.⁴¹² Bunun yanı sıra, İngiltere'nin, Orta Asya ülkelerinde insan hakları durumu ile ilgili ciddi eleştirilerde bulunarak sert yaklaşım sergilediği söylenebilir. Almanya'nın ise, bu konuda daha ihtiyatlı politika izlediğinden bahsedilebilir. Mayıs 2005'deki Andican olaylarından sonra AB'nin Özbekistan'a karşı yaptırım uygulaması ve onun her yıl uzatılması konusunda İngiltere ile Almanya'nın farklı tutumları bunun bir delilidir. Ayrıca, AB'nin Orta Asya politikasında Almanya'nın öncülük rolü, "ortak çıkar – farklı yaklaşım" için diğer bir örnek olarak gösterilebilir. Aslında Alman üst düzey kurumlarında Orta Asya'ya yönelik ortak Avrupa stratejisinin uygulanmasına yönelik tartışmaların⁴¹³ ortaya çıkması, 1990'ların sonuna dayanmaktadır. AB'nin Orta Asya'ya yönelik siyasi stratejisinin kabul edilmesi konusunu 2007'de AB dönem başkanlığı gündemine çıkaran Almanya'nın, Yeni Ortaklık Stratejisi'nin kabul edilmesinde öncülük rolü açıktır. Bu bağlamda, Almanya, AB'nin Orta Asya politikasına daha çok katkıda bulunan bir AB ülkesi olarak ele alınabilir.

⁴¹¹ Sergey Yun, "Politika "Velikih Derjav" Evropeyskogo Soyuza v Tsentralnoy Azii: Obşıye İnteresı i Tseli" (AB "Büyük Devletlerinin" Orta Asya Politikaları: Ortak Çıkarlar ve Hedefler), **Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta**, No.359, 2012 (b), s. 102.

⁴¹² İbid., s. 103.

⁴¹³ Bkz., çalışmanın 2.2.1. başlığı.

AB'nin Orta Asya'da yeteri kadar aktif bir politika izleyemeyen bir aktör olduğu, aynı zamanda, AB'nin bölgede daha etkili rol oynaması gerektiği ve bunun için de yeterli kapasiteye sahip olduğuna dair görüşler, AB'nin Orta Asya'daki rolü konusunda farklı yazarların çalışmalarında ortak noktayı oluşturmaktadır. Fakat, AB'nin Orta Asya'da etkisinin genişletilmesi, Amerikan strateji uzmanları tarafından bölgede istikrarın sağlanmasına yönelik Batı'nın ortak çabalarına katkının sağlanması, Rus uzmanları tarafından da AB'nin bölgenin modernizasyonu konusunda üstlenebilecek rolü ve bu çerçevede Rusya ile işbirliğinin yapılması bağlamında değerlendirilmektedir.⁴¹⁴

Avrupa uzmanları da AB'nin Orta Asya'da etkisinin genişletilmesi konusunda Çin, Rusya ve ABD gibi bölgede etkili aktörlerin politikaları karşısında AB'nin güçlü yönünü oluşturan daha çok değerlere dayalı⁴¹⁵ (insan hakları, demokratik modernizasyon, piyasa reformları, eğitim alanları) bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

⁴¹⁴ Murat Laumulin, "Strategiya Evropeyskogo Soyuza v Tsentralnoy Azii: Osnovniye Etapy i Tseli" (AB'nin Orta Asya Stratejisi: Temel Dönemler ve Hedefler), **Kazakhstan v Globalnih Protsessah**, No.2, 2009, s. 84.

⁴¹⁵ Hedi Wegener, "Central: At Last Europe May Be Getting its Act Together", **Europe's World**, Spring 2007, s. 20; Neil Melvin, "The EU Needs a New Value-Based Realism for its Central Asia Strategy", **EUCAM Policy Brief** No.28, October 2012, s. 5.

SONUÇ

AB açısından Orta Asya'nın önemi, bölgenin enerji ve enerji kaynaklarının nakli ile bölgede güvenliğin ve istikrarın sağlanması konularında ön plana çıkmaktadır. AB'nin Orta Asya enerji kaynaklarının, özel olarak, doğal gazın potansiyel tüketicisi olarak çıkarlarının ortaya çıkması ve Orta Asya kaynaklı doğal gazın Avrupa pazarına ulaştırılmasını sağlayacak Trans Hazar Boru Hattı projesinin öngörülmesi, 1990'ların ortasına dayanmaktadır. Fakat, AB'nin artan dış enerji bağımlılığıyla mücadelenin bir unsuru olan doğal gaz güzergahlarının çeşitlendirilmesinde Orta Asya doğal gazının öneminin, Rusya – Ukrayna gaz krizlerinden sonra arttığını gözlemlemek mümkündür. Ayrıca, 1990'larda AB'nin güvenlik çıkarları, pazar kaybetme ve Orta Asya ülkelerine yapılan AB yatırımlarının zararına yol açabilecek bölge istikrarsızlığı ile bağlantılı idi. Bölge istikrarsızlığına yol açabilecek etkenler olarak daha çok bölge ülkelerinin iç sorunları görülmekteydi. 2001 sonrası dönemde ise AB'nin Orta Asya'da güvenlik çıkarları yeniden tanımlanmış, Afganistan savaşı ve ortak tehditlerle mücadele konuları ile genişletilmiştir. Bu bağlamda 1990'lardan farklı olarak günümüzde bölgenin istikrarsızlığına yol açabilecek faktörler, bölgesel sorunlardan daha ziyade bölgeyi aşan sorunları kapsadığını belirtmek mümkündür.

2007'de kabul edilen Yeni Ortaklık Stratejisi, hem ikili, hem de bölgesel düzeyde AB – Orta Asya işbirliğinin artmasını sağlamıştır. Ancak, enerjiden kültürler arası diyaloga kadar çeşitli konuları içeren stratejinin iddialı gündemi, esas olarak, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile güvenlik ve enerji konuları arasında dengenin sağlanması sorununu beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda AB,

Özbekistan'a yönelik yaptırıma işbirliğini tercih ettiği, Türkmenistan ile enerji ilişkilerinde ise dengeleyici bir yaklaşım izlediği görülmektedir.

AB'nin Orta Asya'ya yönelik siyasi stratejisinin kabul edilmesinden bu yana Orta Asya'da Hukukun Üstünlüğü Girişimi, Avrupa Eğitim Girişimi uygulamaya konulmuş, bölge ülkelerinin her biriyle düzenli İnsan Hakları Diyalogu oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra, AB ile Orta Asya arasında üst düzey güvenlik diyalogu ve bakanlar düzeyinde düzenli siyasi diyalog kurulmuştur. Bu olumlu gelişmelere rağmen, bölgede Rusya, Çin ve ABD gibi büyük güçlerin aktif politika izlemesi, AB üye devletleri arasında görüş farklılıkları ve Orta Asya devletlerinin demokrasi, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konularında AB standartlarından çok daha uzakta olması, AB'nin bölgeye yönelik stratejisinin eksiksiz ve kapsamlı bir şekilde uygulanmasını zorlaştırmaktadır.

2007 sonrası dönemde AB – Orta Asya işbirliğinde stratejide yer alan öncelikli alanların önemini koruyacağı vurgulanarak, esasen güvenlik ve enerji konularının ön plana çıkartıldığı, yani "öncelikler içinde bir öncelik" yaklaşımının sergilendiği söylenebilir. Bu ilk olarak, AB'nin Afganistan merkezli güvenlik gündemi bağlamında bölgenin istikrarının öneminin artması, ikinci olarak, Rusya – Ukrayna doğal gaz krizlerinden sonra AB – Orta Asya enerji işbirliğinde doğal gaz tedarik çeşitlendirilmesi konusunun ön plana çıkması ile açıklanabilir. AB için doğal gaz tedarik çeşitlendirilmesini sağlayacak proje olan Güney Doğal Gaz Koridoru'nun hayata geçirilmesinde yaşanan olumlu gelişmeler ve bu kapsamda Trans Hazar Boru Hattı projesi ile ilgili hem AB'nin, hem de Türkmenistan ve Azerbaycan'ın olumlu yaklaşımı, AB – Orta Asya işbirliğinde yeni perspektiflere işaret etmektedir.

AB'nin "üç büyüğü", Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Orta Asya politikalarında ortak çıkarları paylaştığı belirtilebilir. Fakat, bölgede askeri varlıklarının sağlanması, insan hakları ve AB'nin Orta Asya politikasında öncülük rolün üstlenmesi gibi konularda farklı yaklaşım sergilemektelerdir.

Rusya, Çin, ABD ve AB'nin Orta Asya'da istikrarın sağlanması konusunda ortak çıkarı paylaşmakta oluşunu gözlemlemek mümkündür. Ancak, AB ile ABD, bölgenin uzun vadeli istikrarına yönelik daha çok reformlara dayalı mekanizmalar benimserken, Rusya ile Çin, bölgede mevcut otoriter rejimlerin sürdürülmesi ile istikrarın sağlanmasını desteklemektelerdir. Bununla birlikte, enerji konusu, bölgede söz konusu aktörleri birleştiren diğer önemli nokta olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Rusya, Çin, ABD ve AB çeşitli projeleri uygulamaya çalışmaktadırlar. Böyle gelişmeler AB'ye Orta Asya'da diğer bölgesel güçlerin stratejileri de dikkate alınan bir yaklaşım izlemesini gerektirmektedir.

Sonuç olarak, AB'nin Orta Asya'ya yönelik stratejisinin, hem kendi, hem de bölge ülkelerinin çıkarlarının sağlanmasına yönelik olduğu ve Orta Asya'nın uzun vadeli istikrarına hizmet etmekte olduğu belirtilebilir. Ayrıca, AB'nin Orta Asya'da çıkarlarının sağlanması ve Yeni Ortaklık Stratejisi'nin uygulanması, bölgede istikrar ve enerji konularında ortak çıkarlara sahip Çin, Rusya ve ABD gibi güçlerin Orta Asya politikalarını dikkate alarak kapsamlı bir stratejinin benimsenmesi ile mümkün olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

1) Kitaplar ve Kitap Bölümleri

Aydın, Mustafa, "Orta Asya'nın Değişen Dinamikleri ve Jeopolitiği", **"Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)"**, (der: Mustafa Aydın), Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s. 1-12.

Bayulgen, Oksan, "Caspian Energy Wealth: Social Impacts and Implications for Regional Stability", **"The Politics of Transition in Central Asia and the Caucasus Enduring Legacies and Emerging Challenges "**, (ed: Amanda E.Wooden and Christoph H. Stefes), London and New York, Routledge, 2009, s. 163-188.

Blank, Stephen, "The United States and Central Asia", **"Central Asian Security The International Context"**, (ed: Roy Allison and Lena Jonson), London, Royal Institute of International Affairs, 2001, s.127-151.

Bozkurt, Enver ve diğerleri, **"Avrupa Birliği Hukuku"**, 5. Baskı, Ankara, Asil Yayıncılık, 2011.

Cameron, Fraser, **"The Foreign and Security Policy of the European Union, Past, Present and Future (Contemporary European Studies)"**, Trowbridge, Sheffield Academic Press, 1999.

Cameron, Fraser, **"An Introduction to European Foreign Policy"**, London and New York, Routledge, 2007.

De Pedro, Nicolás, "The EU in Central Asia: Incentives and Constraints for Greater Engagement", **"Great Powers and Regional Integration in Central Asia: A Local Perspective"**, (ed: Mario Esteban and Nicolás de Pedro), Madrid, Exlibris Ediciones, 2009, s. 113-135.

Erhan, Çağrı, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları", **"Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)"**, (der: Mustafa Aydın), Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s. 13-42.

Francia, Roberto, Abellan, Miguel Angel Medina, "Striving for a Common Foreign Policy. A Brief History ", **"European Foreign Policy From Rhetoric to Reality?"**, (ed: Dieter Mahncke, Alicia Ambos and Christopher Reynolds), Brussels, P.I.E-Peter Lang, 2004, s.117-164.

Gower, Jackie, "EU Member States in Central Asia", **"The European Union and Central Asia"**, (ed: Alexander Warkotsch), London and New York, Routledge, 2011, s. 33-47.

Kassenova, Nargis , "EU-Central Asian Bilateral Cooperation", **"The European Union and Central Asia"**, (ed: Alexander Warkotsch), London and New York, Routledge, 2011, s. 48-62.

Kaukenov, Adil, "Chinese Diplomacy in Central Asia: a Critical Assessment", **"Great Powers and Regional Integration in Central Asia: A Local Perspective"**, (ed: Mario Esteban and Nicolas de Pedro), Madrid, Exlibris Ediciones, 2009, s. 35-52.

Kazantsev, Andrey **"‘Bolşaya Igra’ s Neyzvestnimi Pravilami: Mirovaya Politika i Tcentralnaya Aziya"** (Belirsiz Kurallarla "Büyük Oyun": Dünya Politikası ve Orta Asya), Moskova, Naslediye Evrazii, 2008.

Kazantsev, Andrey, **"Politika stran Zapada v Tsentralnoy Azii: proyektı, dilemmı, protivorechiya"** (Batı Ülkerenin Orta Asya Politikası: Projeler, İkilemler, Çelişkiler), Moskova, MGİMO-Universitet, 2009.

Kozirev, Andrey, "Staregiya Partnerstva" (Ortaklık Stratejisi), **Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoy Rossii 1991-2002"** (Çağdaş Rus Dış Politikası ve Ulusal Güvenliği 1991-2002), (der:Tatyana Şakleyna), Cilt 1, Moskova, 2002, s.182-192.

Kuzmin, Nikolay, "Central Asia: The Sphere of Russia's Privileged Interests", **"Great Powers and Regional Integration in Central Asia: A Local Perspective"**, (ed: Mario Esteban and Nicolas de Pedro), Madrid, Exlibris Ediciones, 2009, s. 15-34.

Laumulin, Murat, "The US Geopolitical Experience in Central Asia: Success or Failure", **"Great Powers and Regional Integration in Central Asia: A Local Perspective"**, (ed: Mario Esteban and Nicolás de Pedro), Madrid, Exlibris Ediciones, 2009, s. 53-78.

Lanteigne, Marc, **"Chinese Foreign Policy An Introduction"**, London and New York, Routledge, 2009.

Laruelle, Marlène, "Russia and Central Asia", **"The New Central Asia The Regional Impact of International Actors"**, (ed: Emilian Kavalski), New Jersey, World Scientific, 2010, s. 149-176.

Malaşenko, Alexey, **"Tsentralnaya Aziya: na çto rassçitıvayet Rossiya? (Orta Asya: Rusya Neye Güveniyor?)"**, Moskova, Tsentr Karnegi, 2012.

Manners, Ian, "The Normative Power of the European Union in a Globalised World", **"EU Foreign Policy in a Globalized World Normative Power and Social Preferences"**, (ed: Zaki Laïdi), London and New York, Routledge, 2008, s.23-37.

Melvin, Neil J., **"Engaging Central Asia The European Union's New Strategy in the Heart Of Eurasia"**, Brussels, Centre for European Policy Studies, 2008.

Merrill, Martha C., Dukenbayev, Askat, "Youth and Higher Education", **"The European Union and Central Asia"**, (ed:Alexander Warkotsch), London and New York, Routledge, 2011, s.115-131.

Öğütçü, Mehmet, "Hazar Enerji Kaynakları: Jeopolitik Dengeler, Yatırım Gereksinimi ve Hukuki Uyuşmazlıklar", **"Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)"**, (der: Mustafa Aydın) Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s. 267-312.

Paramonov, Vladimir, **"Rossiya i Kitay v Tsentralnoy Azii: Politika, Ekonomika i Bezopasnost"** (Orta Asya'da Rusya ve Çin: Politika, Ekonomi ve Güvenlik), Bişkek, 2008.

Rumer, Eugene, "The United States and Central Asia: In Search of a Strategy", **"Central Asia Views from Washington, Moscow, and Beijing"**, (Eugene Rumer, Dmitri Trenin and Huasheng Zhao), New York, London, M.E.Sharpe, 2007, s. 18-74.

Sirovejkin, Konstantin, **"Kazahstan-Kitay: Ot Prigraniçnoy Torgovli k Strategiçeskomu Partnerstvu. V Formate Strategiçeskogo Partnerstva"** (Kazakistan-Çin: Sınır Ticaretinden Stratejik Ortaklığa. Stratejik Ortaklık Boyutunda), Cilt 2, Almatı, KİSİ, 2010(b).

Sirovejkin, Konstantin, **"Kazahstan-Kitay: Ot Prigraniçnoy Torgovli k Strategiçeskomu Partnerstvu. V Naçale Puti"** (Kazakistan-Çin: Sınır Ticaretinden Stratejik Ortaklığa. Yolun Başlangıcında), Cilt 1, Almatı, KİSİ, 2010(a).

Smith, Hazel, **"European Union Foreign Policy What it Is and What it Does"**, London, Pluto Press, 2002.

Tangör, Burak, **"Avrupa Birliği'nin Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları: OGSP"**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2010.

Thomas, Daniel C., "The Challenge of EU Foreign Policy", **"Making EU Foreign Policy National Preferences, European Norms and Common Policies"**, (ed: Daniel C. Thomas), Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, 2011, s. 3-9.

Tonra, Ben, Christiansen, Thomas, "The Study of EU Foreign Policy: Between International Relations and European Studies", **"Rethinking European Union Foreign Policy"**, (ed: Ben Tonra and Thomas Christiansen), New York, Manchester University Press, 2004, s. 1-9.

Torkunov, Anatoly, **"Sovremenniy Mejdunarodniy Otnoşeniya"**(Çağdaş Uluslararası İlişkiler), Moskova, Rossiiskaya Politicheskaya Entsiklopediya, 1999.

Trenin, Dmitri, "Russia and Central Asia: Interests, Policies, and Prospects", **"Central Asia Views from Washington, Moscow, and Beijing"**, (Eugene Rumer, Dmitri Trenin and Huasheng Zhao), New York, London, M.E.Sharpe, 2007, s. 75-136.

Usul, Ali Resul, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları: Sessiz ve Derinden", **"Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)"**, (der: Mustafa Aydın), Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s.187-212.

Wallace, William, "European' Foreign Policy: A Realistic Aspiration, or an Unattainable Goal?", **"European Foreign Policy in an Evolving International System The Road Towards Convergence"**, (ed: Nicola Casarini and Costanza Musu), Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, 2007, s. 3-11.

Warkotsch, Alexander, "Human Rights, Democratization and Good Governance", **"The European Union and Central Asia"**, (ed: Alexander Warkotsch), London and New York, Routledge, 2011, s. 102-114.

White, Brian, **"Understanding European Foreign Policy"**, Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, 2001.

Yüce, Çağrı Kürşat, **"Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele"**, İstanbul, Ötüken Yayınları, , 2006.

Zhao, Huasheng, "Central Asia in China's Diplomacy", **"Central Asia Views from Washington, Moscow, and Beijing"**, (Eugene Rumer, Dmitri Trenin and Huasheng Zhao), New York, London, M.E.Sharpe, 2007, s. 137-213.

2) Makaleler

Akkaziyeva, Gulnur, "Sovremennaya Tsentralnoaziyatskaya Politika Evropeyskogo Soyuzu: Tendentsii Razvitiya" (AB'nin Çağdaş Orta Asya Politikası: Gelişim Trendleri), **Vestnik MGIMO**, No.3 (24), 2012, s. 220-226.

Axyonova, Vera, "The EU Education Initiative for Central Asia Five Years On: Lessons Learnt?", **EUCAM Policy Brief** No.30, February 2013.

Axyonova, Vera, "EU Human Rights and Democratisation Assistance to Central Asia: In Need of Further Reforms", **EUCAM Policy Brief** No.22, January 2012.

Bahgat, Gawdat, "Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities", **International Affairs**, 82:5, 2006, s. 961-975.

Barysch, Katinka, "Should the Nabucco Pipeline Project Be Shelved", **Transatlantic Academy Paper Series**, May 2010
http://www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/TA_NabuccoPipeline_Barysch.pdf (erişim tarihi: 12 Ocak 2014).

Boonstra, Jos, "The EU – Turkmenistan Energy Relationship: Difficulty or Opportunity", **EDC 2020 Policy Brief**, No.5, October 2010
http://www.fride.org/descarga/EDC2020_OP_UE_Turk_sep10_ENG.pdf (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

Boonstra, Jos, "The EU's Interests in Central Asia: Integrating Energy, Security and Values Into Coherent Policy", European Association of Development Research and Training Institutes (EADI), **EDC 2020 Working Paper** No.9, January 2011.

Boonstra, Jos, Denison, Michael, "Is the EU-Central Asia Strategy Running Out of Stream", **EUCAM Policy Brief** No.17, May 2011.

Bosbotinis, James, "Sustaining the Dragon, Dodging the Eagle and Barring the Bear? Assessing the Role and Importance of Central Asia in Chinese National Strategy", **China and Eurasia Forum Quarterly**, 8:1, 2010, s. 65-81.

Brummer, Klaus, "Imposing Sanctions: The Not So 'Normative Power Europe'", **European Foreign Affairs Review**, 14:2, 2009, s. 191-207.

Buranelli, Filippo Costa "How Useful is it to Characterise The Presence of Foreign States in Central Asia As a New 'Great Game'?", **Civitas Politics**, April 18, 2011 <http://civitaspolitics.org/2011/04/18/how-useful-is-it-to-characterise-the-presence-of-foreign-states-in-central-asia-as-a-new-%E2%80%99great-game%E2%80%99/> (erişim tarihi: 3 Ocak 2013).

Chi, Zhang, "Historical Changes in Relations Between China and Neighboring Countries (1949-2012)", **Institute for Security and Development Policy Asia Paper**, March 2013 <http://www.isdp.eu/images/stories/isdp-main-pdf/2013-chi-historical-changes-in-relations-between-china-and-neighboring-countries.pdf> (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

Cobanlı, Onur, "Central Asian Gas in Eurasian Power Game", **Energy Policy** , 68, 2014, s.348-370.

Cohen, Ariel, "U.S. Interests and Central Asia Energy Security", **Heritage Foundation Background**er No 1984, 15 November, 2006 <http://www.policyarchive.org/handle/10207/bitstreams/11895.pdf> (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

Cornell, Svante E., "The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?", **Cambridge Review of International Affairs**, 17:2, July 2004, s. 239-254.

De Jong, Sijbren, Wouters, Jan, "Central Asia and the EU's Drive Towards Energy Diversification", **Leuven Centre for Global Governance Studies Working Paper** No. 64, June 2011 https://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/working_papers/new_series/wp61-70/wp64.pdf (erişim tarihi: 10 Haziran 2013).

De Kitspotter, Vincent, "Bolşaya igra v Tsentralnoy Azii" (Orta Asya'da Büyük Oyun), **Yaderniy Kontrol**, Cilt 11, Sayı 1 (75), 2005, s. 81-102.

Denison, Michael, "The EU and Central Asia: Commercialising the Energy Relationship", **EUCAM Working Paper** No.2, 2009.

Donici, Gabriel-Andrei ve başkaları, "European Union – World Economic Power", **CES Working Papers**, II, (1), 2010.

Dudáu, Radu, "The Southern Corridor and the EU Energy Security", **Caspian Report**, Fall 2013, s. 50-71.

Efe, Haydar, "AB'nin 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası' Oluşturma Çabaları", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Yıl 3, Sayı 2, 2007, s. 1-31.

Efe, Haydar, "Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 9, No 1, 2010, s. 37-62.

Efegil, Ertan, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası'nın Analizi: Proje Bazlı Yaklaşımdan Stratejik İşbirliği Anlayışına Geçiş", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, 2008 (16), s. 65-82.

Emerson, Michael ve başkaları, "Into Eurasia Monitoring the EU's Central Asia Strategy", **EUCAM Report**, February 2010.

Fumagalli, Matteo, "Tajikistan and the EU From Post-Conflict Reconstruction to Critical Engagement", **CEPS Policy Brief** No.130, June 2007 <http://www.ceps.eu/book/tajikistan-and-eu-post-conflict-reconstruction-critical-engagement> (erişim tarihi: 2 Eylül 2013).

Guangcheng, Xing, "Zhongguo he Zhongya guojia: xin guanxi" (Çin ve Orta Asya Devletleri:Yeni İlişkiler), **Dongou Zhongya yanjiu**, 1996, No1, aktaran Konstantin Siroyejkin, 2010 (a), s. 27-29.

Hale, Jacqueline, "The Real Cost of Turkmenistan's Hydrocarbons", **Open Society European Policy Institute Policy Brief**, November 2012 <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/turkmenistan-policy-brief-20121203.pdf> (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

Hatipoğlu, Esra, "Avrupa Birliği – Orta Asya İlişkilerinde Yeni Bir Stratejiye Doğru (mu?)", **OAKA**, Cilt: 3, Sayı:5, 2008, s.1-25.

Howorth, Jolyon, "Discours, Ideas and Epistemic Communities in European Security and Defence Policy", **West European Politics**, 27:2, s. 211-234.

International Crisis Group, "Central Asia: What Role for the European Union?", **Asia Report** No.113, 10 April, 2006.

Jarosiewicz, Aleksandra, Strachota, Krzysztof, "China vs. Central Asia Achievements of the Past Two Decades", **OSW Studies**, No.45, Warsaw, October 2013 http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_45_cina_vs_asia_ang-net.pdf (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

Jones, Peter, "The EU-Central Asia Education Initiative", **EUCAM Working Paper** No.9, February 2010.

Kamalov, İlyas, "Rusya'nın Orta Asya Politikaları", **Rapor**, Ankara, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011, s. 24. http://yayinlar.yesevi.edu.tr/static/kitaplar/rusya_ortaasya_raporu.pdf (erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

Kassenova, Nargis, "The Impact of the Global Economic Crisis on Central Asia and Implications for the EU Engagement", **EUCAM Working Paper** 05, 2009.

Kaushik, Devendra, "Politika Prezidenta V.Putina v Tsentralnoy Azii (Cumhurbaşkanı V.Putin'in Orta Asya Politikası)", **Kazakhstan v Globalnih Protsessah**, No.2, 2004, s. 85-95.

Kazantsev, Andrey, "'Bolşaya Igra' v Tsentralnoy Azii: Vçera, Segodnya, Zavtra" (Orta Asya'da "Büyük Oyun": Dün, Bugün ve Yarın), **Neprikosnovenniy Zapas**, No.4 (66), 2009. <http://magazines.russ.ru/nz/2009/4/ka12.html> (erişim tarihi: 13 Ocak 2013).

Keane, Rory, "European Security and Defence Policy: from Cologne to Sarajevo", **Global Society**, 19:1, 2005, s. 89-103.

Krohn, Fabian, "What Kind of Power? EU as an International Actor", **Atlantic Community**, <http://archive.atlantic-community.org/app/webroot/files/articlepdf/Fabian%20Krohn.pdf> (erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

Krashakov, Artem, "Perspectives of Trans-Caspian Project : Business View", **CCEE Policy Brief Series**, 1 April 2014.

Krumm, Reinhard, "Central Asia The Struggle for Power, Energy and Human Rights", **Compass** 2020, Friedrich Ebert Stiftung, January 2007 <http://library.fes.de/pdf-files/iez/04329.pdf> (erişim tarihi: 10 Mart 2013).

Larsen, Henrik, "The EU: A Global Military Actor?", **Cooperation and Conflict**, 37:3, 2002, s. 283-302.

Laumulin, Murat, "Strategiya i politika SŞA v Tsentralnoy Azii" (ABD'nin Orta Asya'da Stratejisi ve Politikası), **Tsentralnaya Aziya i Kavkaz**, No.4 (52), 2007, s. 51-63.

Laumulin, Murat, "Strategiya Evropeyskogo Soyuza v Tsentralnoy Azii: Osnovniye Etapy i Tseli" (AB'nin Orta Asya Stratejisi: Temel Dönemler ve Hedefler), **Kazakhstan v Globalnih Protsessah**, No.2, 2009, s. 72-85.

Laumulin, Murat, "U.S. Central Asian Policy under the President Barack Obama", **Central Asia and the Caucasus**, 11:4, 2010, s. 41-54.

Laumulin, Murat, "Vneşnyaya Politika Evropeyskogo Soyuza i İnteresı Kazakhstana" (AB'nin Dış Politikası ve Kazakistan'ın Çıkarları), **Analytic**, No.3 (61), 2011, s. 44-70.

Macfarlane, S.Neil, "The United States and regionalism in Central Asia", **International Affairs**, 80:3, 2004, s. 447-461.

Mankoff, Jeffrey, "Politika SŞA v Tsentralnoy Azii posle 2014 goda" (2014 sonrası ABD'nin Orta Asya Politikası), **Pro et Contra**, Ocak-Nisan 2013, s. 41-57.

Manners, Ian, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", **JCMS**, 40:2, 2002, s.235-258.

Manners, Ian, "Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads", **Journal of European Public Policy**, 13:2, 2006, s.182-199.

Matveeva, Anna, "EU Stakes in Central Asia", **Chailot Paper** №9, Institute for Security Studies, Paris, 2006.

Matveeva, Anna, "Return to Heartland: Russia's Policy in Central Asia", **The International Spectator: Italian Journal of International Relations**, 42:1, 2007, s. 43-62.

Mauß, Hanns W., "Europe and the New Balance of Global Order", **International Affairs**, 81:4, 2005, s. 775-799.

Maynes, Charles William, "America Discovers Central Asia", **Foreign Affairs**, 82:2, March-April 2003, s. 120-132.

Melvin, Neil, "The EU Needs a New Value-Based Realism for its Central Asia Strategy", **EUCAM Policy Brief** No.28, October 2012.

Paramonov, Vladimir, Stolpovski, Oleg, "Chinese Security Interests in Central Asia", **Defence Academy of the United Kingdom Central Asian Series** 08/20 (E), May 2008.

Peyrouse, Sébastien, "France and Central Asia", **EUCAM National Series Policy Brief** No.9, November 2012.

Ratner, Michael ve diğerleri, "Europe's Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification", **Current Politics and Economics of Europe**, 23:3-4, 2012, s. 323-360.

Sartori, Nicolò, "The European Commission's Policy Towards the Southern Gas Corridor: Between National Interests and Economic Fundamentals", **IAI Working Papers** 12/01, January 2012.

Schneider, Gerald, Seubold, Claudia "Twelve Tongues, One Voice: An Evaluation of European Political Cooperation", **European Journal of Political Research**, 31:3, April 1997, s.367-396.

Shao, Yuqun, "EU's Central Asia Policy and its Implications for China", **DIE Discussion Paper**, Bonn, 2008 [http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3.nsf/\(ynDK_contentByKey\)/ANES-7G5H9B/\\$FILE/DP%209.2008.pdf](http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3.nsf/(ynDK_contentByKey)/ANES-7G5H9B/$FILE/DP%209.2008.pdf) (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

Sirovejkin, Konstantin, "Kitay v Tsentralnoy Azii: ot trgovli k stratejiçeskomu partnerstvu" (Orta Asya'da Çin: Ticaretten Sınır Ortaklığına Doğru), **Tsentralnaya Aziya i Kavkaz**, No.3 (51), 2007, s. 47-61.

Sjursen, Helene, "What Kind of Power", **Journal of European Public Policy**, 13:2, 2006, s. 169-181.

Schmitz, Andrea, "Efficiency and Its Costs: The 'Strategy for a New Partnership' with Central Asia", "The Potential of the Council Presidency An Analysis of Germany's Chairmanship of the EU, 2007", (ed: Daniela Kietz and Volker Perthes), **SWP Research Paper**, Berlin, January 2008, s.71-75.

Schmitz, Andrea, "Whose Conditionality? The Failure of EU Sanctions on Uzbekistan", **CACI Analyst**, 11.11.2009, <http://old.cacianalyst.org/?q=node/5216> (erişim tarihi: 21 Nisan 2013).

Smith, Dianne L., "Central Asia: A New Great Game?", **SSI United States Army College**, June 17, 1996.

Smith, Karen E., "The European Union: A Distinctive Actor in International Relations", **The Brown Journal of World Affairs**, 9:2, 2003, s. 103-113.

Troytskii, Evgeniy, "Politika SŞA v Tsentralnoy Azii: Podhodı Vtoroy Administatsii G.Busha (2005-2009) i B.Obamı (2009)" (ABD'nin Orta Asya Politikası: G.Bush'ın İkinci İktidar Dönemindeki (2005-2009) ve B.Obama Dönemindeki (2009-2010) Yaklaşımlar), **Sravnitelnaya Politika**, No.4, 2011, s. 65-74.

Wegener, Hedi, "Central: At Last Europe May Be Getting its Act Together", **Europe's World**, Spring 2007.

Wessel, Ramses A., "The State of Affairs in EU Security and Defence Policy: the Breakthrough in the Treaty of Nice", **Journal of Conflict & Security Law**, 2003, 8:2, s. 265-288.

Wright, Nick, "The European Union: What Kind of International Actor?", **Political Perspectives**, 5:2, 2011, s. 8-32.

Yazgan, Hatice, "Normatif Güç Kavramı ve Realpolitik Arasında Avrupa Birliği'nin Orta Asya Ülkeleri ile İlişkileri", **Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences**, 7/1, Mayıs 2010, s. 143-162.

Yun, Sergey, "Politika 'Velikih Derjav' Evropeyskogo Soyuza v Tsentralnoy Azii: Različiya v Podhodah"(AB 'Büyük Devletlerinin' Orta Asya Politikaları: Yaklaşım Farklılıkları), **Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta**, No.360, 2012(a), s. 101-106.

Yun, Sergey, "Politika "Velikih Derjav" Evropeyskogo Soyuza v Tsentralnoy Azii: Obşıye İnteresı i Tseli" (AB "Büyük Devletlerinin" Orta Asya Politikaları: Ortak Çıkarlar ve Hedefler), **Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta**, No.359, 2012 (b), s. 101-103.

Zhao, Huasheng, "U.S. Central Asia Diplomacy in the Post-Afghanistan War Era", **China Institute of International Studies**, 2014 http://www.cis.org.cn/english/2014-06/25/content_7007638.htm (erişim tarihi: 2 Temmuz 2014)

3) Resmi Belgeler

2085th Council Meeting General Affairs, Luxembourg, 27 April 1998, C/98/109, 7684/98 (Presse 109) http://europa.eu/rapid/press-release PRES-98-109_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

"3109th Council Meeting General Affairs", Press Release, Brussels, 12 September 2011, 13587/11.

"Address by H.E. Mr. Xi Jinping President of the People's Republic of China At Meeting Marking the 60th Anniversary of the Initiation of the Five Principles of Peaceful Coexistence", Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 28 June 2014 http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1170143.shtml (erişim tarihi: 2 Temmuz 2014).

"A National Security Strategy for a New Century", The White House, December 1999.

Avrupa Birliği Antlaşması

Avrupa-Kafkasya-Asya Koridorunun Gelişimi İçin Uluslararası Taşımacılık Temel Çok Taraflı Anlaşma (Rusça metni), Bakü, 8 Eylül 1998, Madde 3 http://www.traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/pdfs/til_mla/MLA_Russian_with_ammendments.pdf (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013) .

BP Statistical Review of World Energy, June 2013.
http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statisticalreview/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf (erişim tarihi: 11 Ocak 2014).

Commission of the European Communities, **"Communication from the Commission Towards a European Union Strategy for Relations with the Independent States of Central Asia"**, Brussels 10.10.1995 COM (95) 206
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1995:0206:FIN:EN:PDF>
(erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

Commission of the European Communities **"TACIS Annual Report from the Commission 1991 and 1992"**, COM (93) 362 final, Brussels 28 July 1993.

"Council Common Position 2005/792/CFSP of 14 November 2005 concerning restrictive measures against Uzbekistan", Official Journal of the European Union L 299, 16.11.2005.

"Council Joint Action 2005/588/CFSP of 28 July 2005 appointing a Special Representative of the European Union for Central Asia", Official Journal of the European Union L 199, 29.07.2005.

Council of the EU, **"A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy"**, Brussels, 12 December 2003
<https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

Council of the EU, **"European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership"**, June 2007.
https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

"Council Regulation (EEC, EURATOM) No 2157/91 of 15 July 1991 Concerning the Provision of Technical Assistance to Economic Reform and Recovery in the Union of Soviet Socialist Republics", Official Journal of European Communities L 201, 24.07.1991

"Council Regulation (EEC, EURATOM) No 2053/93 of 19 July 1993 Concerning the Provision of Technical Assistance to Economic Reform and Recovery in the Independent States of the Former Soviet Union and Mongolia", Official Journal of European Communities L 187, 29.07.1993

"Council Regulation (EEC, EURATOM) No 1279/96 of 25 June 1996 Concerning the Provision of Technical Assistance to Economic Reform and Recovery in the Independent States and Mongolia", Official Journal of European Communities L 165, 04.07.1996

"Conclusions of the Ministerial Conference on Energy Cooperation between the EU, the Caspian Littoral States and their neighbouring countries" <http://www.inogate.org/attachments/article/89/baku.pdf> (erişim tarihi: 20 Eylül 2013).

"Decision No 1364/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 laying down guidelines for trans-European energy networks and repealing Decision 96/391/EC and Decision No 1229/2003/EC", Official Journal of the European Union, L 262, 22.9.2006.

DFID Central Asia Operational Plan 2011-2015, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67349/central-asia-2011.pdf (erişim tarihi: 8 Mayıs 2013).

"EU Bilateral Trade and Trade with the World, Kazakhstan", http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113406.pdf (erişim tarihi: 30 Mart 2013).

European Commission, **"Central Asia DCI Indicative Programme 2011-2013"** http://www.eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_ca_mtr_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

European Commission, **"Energy Infrastructure Priorities for 2020 and Beyond – A Blueprint for an Integrated European Energy Network"**, COM(2010) 677 final, Brussels, 17.11.2010.

European Commission, **"EU announces future commitments for development with Central Asia Region"**, Press Release, Brussels, 20 November 2013 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1119_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

European Commission, **"Green Paper A European Strategy for Sustainable, Competetive and Secure Energy"**, COM (2006), March 2006.

European Commission **"Green Paper Towards a European strategy for the security of energy supply"**, COM (2000) 769, November 2000.

European Commission, **"Interstate Oil and Gas Pipeline Management Project N° EREG9201"**, Final Report, Volume I, December 1997.

European Commission, **"Projects of Common Interest Overview of Projects by Country"** http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/pci/doc/2013_pci_projects_country.pdf (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

European Commission, **"Second Strategic Energy Review An EU Energy Security and Solidarity Action Plan"**, COM(2008) 781 final, Brussels, 13.11.2008.

European Commission, **"European Union, Trade in goods with Kyrgyz Republic"** http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113409.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

European Commission, **"European Union, Trade in goods with Uzbekistan"** http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113461.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

European Commission, **"European Union, Trade in goods with Tajikistan"** http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113453.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

European Commission, **"European Union, Trade in goods with Turkmenistan"** http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113457.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

"European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the Period 2007-2013" http://www.eeas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

"European Neighbourhood Policy Strategy Paper", Brussels, 12.05.2004, (COM)2004, 373 http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

"European Rule of Law Initiative for Central Asia", Brussels, April 2008, **"The European Union and Central Asia: The New Partnership in Action"**, June 2009, s. 63-69 http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_strategy_eu_centralasia_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

European Union, **"EU-Central Asia High Level Security Dialogue"**, Brussels, 13 June 2013, A 315/13 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/137463.pdf (erişim tarihi: 2 Eylül 2013).

European Union External Action, **"Catherine Ashton appoints Special Envoy to Central Asia"**, Press Release, Brussels, 9 April 2014, 140409/01 http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140409_01_en.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

"First Meeting of the European Union Troika Foreign Ministers with the Five Central Asian States", Press Release, 28.03.2007 http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/March/0328AATroikaAstana.html (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

"First Report of the Foreign Ministers to the Heads of State and Government of the Member States of the European Community" (The Davignon or Luxembourg Report), Luxembourg, 27 October 1970, **"European Foreign Policy Key**

Documents", (ed: Christopher Hill ve Karen E. Smith) London and New York, Routledge, 2000, s. 75-80.

French Ministry of Foreign Affairs, "**French Policy in Central Asia**", 11 January 2005 <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/central-asia/france-and-central-asia/article/french-policy-in-central-asia> (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

"Full text of Hu Jintao's report at 17th Party Congress", Xinhua, 24.10.2007 http://news.xinhuanet.com/english/2007-10/24/content_6938749_10.htm (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

"Full text of Hu Jintao's report at 18th Party Congress", Xinhua, 17.11.2012 http://news.xinhuanet.com/english/special/18cpcnc/2012-11/17/c_131981259_12.htm (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

International Energy Agency, **World Energy Outlook**, 2009 <http://www.worldenergyoutlook.org/media/weowebiste/2009/WEO2009.pdf> (erişim tarihi: 11 Ocak 2014).

"Joint Progress Report by the Council and the European Commission to the European Council on the Implementation of the EU Central Asia Strategy", June 2008 http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/progress_report_0609_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

"Joint Progress Report by the Council and the European Commission to the European Council on the Implementation of the EU Central Asia Strategy", June 2010 <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st11/st11402.en10.pdf> (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

"Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000-2010: Opportunities for our future Energy Partnership", Brussels/ Moscow November 2010 <http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/reports/2010-11-report-10thtanniversaryfinal.pdf> (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Resmi Sitesi, "**2014-2020 yılları için Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dış Politika Konsepti**", 29 Ocak 2014 http://akorda.kz/special.php?r=page/view&sefname=page_215844_kazakistan-respublikasy-syrtyky-sayasatynyn-2014-%E2%80%932020-zhyldarha-arnalhan-tuzhyrymdamasy-turaly&language=kz (erişim tarihi: 6 Şubat 2014).

Kırgızistan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "**Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Dış Politika Konsepti**", 10 Ocak 2007 http://www.mfa.kg/acts/koncepciya-vneshnei-politiki-kr_ru.html (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

Kırgızistan Cumhuriyeti Taşkent Büyükelçiliği, "**Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in 'İpek Yolu Diplomasisi' Doktrini**", 17 Eylül 1998 <http://kyrgyzstan.sk.uz/politic/silkroad.htm> (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

Krol, George A., **"Testimony Before the Senate Committee on Foreign Relations, Subcommittee on Near Eastern and South and Central Asian Affairs"**, December 15, 2009 <http://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/KrolTestimony091215a1.pdf> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

"Memorandum of Understanding on Cooperation in the Field of Energy between European Union and the Republic of Kazakhstan", Brussels, 4 December 2006 http://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/documents/eu_kazakhstan/memorandum_field_energy_en.pdf (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

"Memorandum of Understanding on Cooperation in the Field of Energy between European Union and the Republic of Uzbekistan", Brussels, 24 January 2011 http://ec.europa.eu/energy/international/doc/mou_2011_uzbekistant.pdf (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

"Ministerial Declaration on Enhanced energy cooperation between the EU, the Littoral States of the Black and Caspian Seas and their neighbouring countries", Astana, 30 November, 2006 http://www.inogate.org/attachments/article/90/FINAL_Astana_Conclusions_-_Road_Map_30-11-06_eng.pdf (erişim tarihi: 20 Eylül 2013).

"Natsionalniy Sostav SSSR. Po Dannim Vsesoyuznoy Perepisi Naseleniya 1989g." (1989 yılı Nüfus Sayımı Verilerine Göre SSCB’de Nüfusun Etnik Bileşimi), Moskova, 1991, aktaran Sergey Yun, 2012 (a).

Oettinger, Günther, **"Energy Dialogue: Russia – European Union. Gas Aspects"**, Eurogas Conference, Brussels, 27 April 2012 http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/oettinger/headlines/speeches/2012/04/doc/20120427.pdf (erişim tarihi: 20 Mart 2013).

Official Site of the President of the Republic of Kazakhstan, **"Address by the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the People of Kazakhstan"**, March 1, 2006 http://www.akorda.kz/en/page/page_address-of-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayev-to-the-people-of-kazakhstan-march-1-2006_1343986805 (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

Official Site of the President of the Republic of Kazakhstan, **"Address by the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the People of Kazakhstan"**, February 6, 2008 http://www.akorda.kz/en/page/page_address-of-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayev-to-the-people-of-kazakhstan-february-6-2008_1343986980 (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

Official Site of the President of the Republic of Kazakhstan, **"Address by the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of Nation N.Nazarbayev ‘Strategy Kazakhstan -2050’: new political course of the established state"**, December 14, 2012 http://www.akorda.kz/en/page/page_kazakhstan-respublikasynyn-

[prezidenti-n-a-nazarbaevty-n-kazakistan-khalkyna-zholdauy-2012-zhylhy-14-zheltoks_1357813742](http://www.mfa.uz/rus/mej_sotr/vneshnyaya_politika/) (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

Özbekistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **"Özbekistan Cumhuriyeti Dış Politika Çizgisinin Hedefleri"** http://www.mfa.uz/rus/mej_sotr/vneshnyaya_politika/ (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

Özbekistan Cumhuriyeti Milli Mevzuat Merkezi, **"Dış Politika Eylemlerinin Temel İlkeleri Hakkında Özbekistan Cumhuriyeti'nin Kanunu"**, 26 Aralık 1996, №336-I http://lex.uz/Pages/GetAct.aspx?lact_id=39322 (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

"Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Kazakhstan, of the other part" http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/april/tradoc_116738.pdf (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

"Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kyrgyz Republic, of the other part" [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0728\(03\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0728(03):EN:NOT) (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

"Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Tajikistan, of the other part" http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0521en01.pdf (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

"Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Uzbekistan, of the other part" [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0831\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0831(01):EN:NOT) (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

Policy Paper of the SPD Parliamentary Group in the German Bundestag presented by Gernot in cooperation with Friedemann Müller, **"Region of the Future: The Caspian Sea German Interests and European Politics in the Trans-Caucasian and Central Asian Republics"**, **"A Great Game No More: Oil, Gas and Stability in the Caspian Sea Region"**, (ed: Dieter Dettke), Washington, Friedrich Ebert Stiftung, 1999, s. 90-104.

Presidency Conclusions, Brussels European Council, 21/22 June 2007 http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/94932.pdf (erişim tarihi: 11 Nisan 2013).

"President Xi Jinping Delivers Important Speech and Proposes to Build a Silk Road Economic Belt with Central Asian Countries", Ministry of Foreign Affairs

of the People's Republic of China, 07.09.2013
http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzysiesgjtfhshzzfh_665686/t1076334.shtml (erişim tarihi: 17 Ocak 2014).

"Progress Report on the Implementation of the EU Strategy for Central Asia Implementation Review and Outline for Future Orientations", June 2012
http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/20120628_progress_report_en.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

"Regulation (EC) No 1905/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 establishing a financing instrument for development cooperation", Official Journal of the European Union L378, 27.12.2006.

"Remarks by the President on a New Strategy for Afghanistan and Pakistan", The White House, March 27, 2009 <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-a-new-strategy-afghanistan-and-pakistan> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

Resolution of the General Assembly of the UN "Permanent neutrality of Turkmenistan", A/RES/50/80, 12 December 1995
<http://www.un.org/documents/ga/res/50/a50r080.htm> (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

"Rusya Rederasyonu'nun BDT'ye Üye Ülkelere Yönelik Stratejik Çizgisinin Tasdik Edilmesi ile İlgili" Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı'nın 14.09.1995 tarihli N 940 Kararnamesi <http://zakonbase.ru/content/base/83592/> (erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

"Rusya Federasyonu, Belarus Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve İnsani Alanlarında Bütünleşmenin Derinleştirilmesi Hakkında Antlaşma", 29 Mart 1996
<http://www.ipaurasec.org/docsdown/MD-001.pdf> (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

"Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti", 28 Haziran 2000, **"Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoy Rossii 1991-2002"** (Çağdaş Rus Dış Politikası ve Ulusal Güvenliği 1991-2002), (der: Tatyana Şakleyna), Cilt 4, Moskova, 2002, s. 109-121.

"Rusya Rederasyonu'nun Dış Politika Konsepti", 12 Şubat 2013
http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

"Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti", 10 Ocak 2000, **"Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoy Rossii 1991-2002"** (Çağdaş Rus Dış Politikası ve Ulusal Güvenliği 1991-2002), (der: Tatyana Şakleyna), Cilt 4, Moskova, 2002, s. 75-89.

"Second Report of the Foreign Ministers to the Heads of State and Government of the Member States of the European Community" (The Copenhagen Report), Copenhagen, 23 July 1973, ed: Hill and Smith, 2000, s. 83-92.

"Silk Road Strategy Act of 1999 An Act to Amend the Foreign Assistance Act of 1961 to Target Assistance to Support the Economic and Political Independence of the Countries of the South Caucasus and Central Asia", 106th Congress, 1st Session, H.R. 1152, August 3, 1999 <https://www.govtrack.us/congress/bills/106/hr1152/text/pcs> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

"Solemn Declaration on European Union by the European Council (The Stuttgart Declaration), Stuttgart, 19 June 1983, ed: Hill and Smith, 2000, s.126-132.

"Statement of the Conference of the Heads of State and Government of the Member States of the European Community", Paris, 21 October 1972.

"Statement of President Barroso on the resolution of the Ukraine-Russia Gas Dispute", Press point, Brussels, 20 January 2009, Speech /09/12 http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-09-12_en.htm?locale=en (erişim tarihi: 11 Ocak 2014).

"Strategy Paper 2002-2006 & Indicative Programme 2002-2004 for Central Asia", October 30, 2002 http://eeas.europa.eu/central_asia/rsp/02_06_en.pdf (erişim tarihi:19 Ocak 2013).

"Tarafsız Bir Devlet Olarak Türkmenistan'ın Dış Politika Konsepti", Aralık, 1995 http://niyazov.sitecity.ru/ltext_0608085523.phtml?p_ident=ltext_0608085523.p_2108100642 (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

The Embassy of the Republic of Kazakhstan in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, **"State Programme 'Path to Europe' 2009-2011"**, August 28, 2008 http://www.kazembassy.org.uk/path_to_europe_state_programme.html (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

The Federal Government, **"Europe – succeeding together" Presidency Programme 1 January to 30 June 2007** http://www.eu2007.de/includes/Downloads/Praesidentschaftsprogramm/EU_Presidency_Programme_final.pdf (erişim tarihi: 10 Nisan 2013).

"The Single European Act", Luxembourg, 17 February 1986 http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf (erişim tarihi: 24 Ocak 2013).

Türkmenistan'ın Ankara Büyükelçiliği, **"Türkmenistan'ın Anayasası"**, <http://turkmenistanembassy.com.tr/ru/Constitution.aspx> (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

"Türkmenistan Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda Yaptığı Konuşması", 10 Aralık 2012 <http://www.turkmenistan.gov.tm/?id=2922> (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

"Umbrella Agreement on the Institutional Framework for the Establishment of the Interstate Oil and Gas Transportation Systems", 22 July 1999, Madde 1 http://www1.inogate.org/inogate_programme/inogate_archives/inogate-umbrella-agreement/UMBRELLA_AGREEMENT.pdf (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

United Nations Office on Drugs and Crime, **"Opiate Flows Through Northern Afghanistan and Central Asia A Threat Assessment"**, May 2012 http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

U.S. Department of State, **"A Farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia"**, Deputy Secretary Talbott, Address at the Johns Hopkins School of Advanced International Studies, July 21, 1997 <http://1997-2001.state.gov/www/regions/nis/970721talbott.html> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

"Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours", Brussels, 11.03.2003, (COM)2003, 104. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

"Xi Jinping : China to further friendly relations with neighboring countries", Xinhua, 26.10.2013 http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-10/26/c_125601680.htm (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

4) Haberler ve İnternet Kaynakları

AB'nin Orta Asya İçin Özel Temsilcisi Patricia Flor'un Deutsche Welle'ye verdiği demeç, 4 Aralık 2012 <http://dw.de/p/16uwZ> (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

"Azerbaidjan podtverdil gotovnost k tranzitu gaza s vostočnogo poberejya Kaspiya" (Azerbaycan, Hazar'ın Doğu kıyısından doğal gazın transitinin sağlanması için hazır olduğunu tasdik etti), **Trend**, 23 Nisan, 2014 <http://www.trend.az/capital/energy/2266377.html> (erişim tarihi: 26 Nisan 2014).

"Border Management Programme in Central Asia (BOMCA)" <http://www.bomca.eu/en/about-us.html> (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

British Petroleum, **Shah Deniz 2**, http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/SDstage2.html (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

Cefalo, J.G., "Is Kazakhstan Fit to Chair the OSCE?", **Radio Free Europe**, October 21, 2009

http://www.rferl.org/content/Is_Kazakhstan_Fit_To_Chair_The_OSCE/1857268.html (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

Central Intelligence Agency, **The World Factbook**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ee.html> (erişim tarihi: 27 Şubat 2013).

Central Intelligence Agency, **The World Factbook**, **Natural Gas-Proved Reserves**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2179.html> (erişim tarihi: 21 Ocak 2013).

Central Intelligence Agency, **The World Factbook**, **Oil-Proved Reserves**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2178.html> (erişim tarihi: 21 Ocak 2013).

Delegation of the European Union to Kazakhstan, **"Agreements"** http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu_kazakhstan/political_relations/agreements/index_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

Delegation of the European Union to Kazakhstan, **"Political Relations"** http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu_kazakhstan/political_relations/index_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

Delegation of the European Union to Kazakhstan, **"Technical and Financial Cooperation"** http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu_kazakhstan/tech_financial_cooperation/index_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

Delegation of the European Union to the Kyrgyz Republic, **"Humanitarian Aid"** http://eeas.europa.eu/delegations/kyrgyzstan/eu_kyrgyzstan/humanitarian_aid/index_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

"Emomali Rahmon prinyal K.Ashton" (İmamali Rahman Catherine Ashton'ı Kabul Etti), **Hovar**, <http://khovar.tj/rus/president/35190-emomali-rahmon-prinyal-k-eshton.html> (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

European Commission **"Erasmus Mundus Programme"** http://eacea.ec.europa.eu/erasmus_mundus/programme/about_erasmus_mundus_en.php (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

European Commission, **"Erasmus Mundus and Tempus Cooperation in Higher Education"** http://ec.europa.eu/europeaid/what/education/education_erasmus_mundus_tempus_en.htm (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

European Commission, **"European Instrument for Democracy and Human Rights"** http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

European Commission, "**Humanitarian Aid and Civil Protection, Tajikistan**" http://ec.europa.eu/echo/aid/asia/tajikistan_en.htm (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

European Commission, "**Institution Building and Partnership Programme in Uzbekistan**" http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/country-cooperation/uzbekistan/ibpp_en.htm (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

European Commission, "**Regional Cooperation – Central Asia: Central Asia Invest**" http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/sme-development/ca_invest_en.htm (erişim tarihi: 25 Nisan 2013).

European Commission, "**Regional Cooperation – Central Asia: Education and Research**" http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/education-and-research/index_en.htm (erişim tarihi: 20 Mayıs 2013).

European Commission, "**The Central Asia Drug Action Program (CADAP)**", http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/border-management-fight-against-drugs/cadap_en.htm (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

European Commission "**Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (TRACECA)**" http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

European Parliament, "**Evaluation of the EU's Human Right Policies and Engagement in Central Asia**", March 2014 http://www.eucentralasia.eu/uploads/tx_ictcontent/EP-EUCAM-Report-Human-Rights-EU-CA.pdf (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1> (erişim tarihi: 27 Nisan 2014).

Federal Foreign Office, "**Bilateral Relations with Kazakhstan**" <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Laender/Kasachstan.html> (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

Federal Foreign Office, "**Bilateral Relations with Uzbekistan**" <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Laender/Usbekistan.html> (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

Federal Foreign Office, "**Bilateral Relations with Turkmenistan**" <http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Laender/Turkmenistan.html> (erişim tarihi: 25 Nisan 2014).

Federal Foreign Office, "**Germany and Central Asia**", 2010 <http://www.auswaertiges->

amt.de/cae/servlet/contentblob/347906/publicationFile/4028/ZAStrategieengl.pdf (erişim tarihi: 10 Nisan 2013).

Fedyaşın, Andrey, "Sarkozi Privez v Kazahstan Frantciyu. Uvezet Neft, Gaz, Uran" (Sarkozy Kazakistan'a Fransa'yı Getirdi. Petrol, Gaz, Uranyum Götürecek), **Ria-Novosti** 6.10.2009, <http://ria.ru/analytics/20091006/187763659.html> (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

Fransa'nın Duşanbe Büyükelçiliği, "Tacikistan'daki Fransız Hava Kuvvetleri Birliği", <http://ambafrance-tj.org/Voenno-vozdushnoe-podrazdelenie> (erişim tarihi: 19 Nisan 2013).

Gazprom resmi sitesi, "Orta Asya – Merkez Boru Hattı Sistemi" <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/central-asia/> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014)

INOGATE 1996-2000 <http://www2.inogate.org/html/resource/resource7.htm> (erişim tarihi: 4 Ocak 2014)

INOGATE Projects

http://www.inogate.org/index.php?option=com_inogate&view=projects&Itemid=75&lang=en (erişim tarihi: 19 Eylül 2013).

"Is the Trans Caspian Pipeline Back? Russia Thinks So, and Maybe Turkmenistan Does, Too", **Natural Gas Europe**, November 7, 2013 www.naturalgaseurope.com/trans-caspian-pipeline-russia-turkmenistan-sergei-lavrov (erişim tarihi: 26 Nisan 2014).

"Is Turkmenistan a Reliable Partner for the European Union", **Eurasian Transition Group**, September 2009 <http://www.eurasiantransition.org/page1/files/reportturkeu.pdf> (erişim tarihi: 4 Eylül 2013).

Jafarova, Aynur, "EU interested in continuing talks on Trans Caspian pipeline", **Azernews**, 4 April 2014 http://www.azernews.az/oil_and_gas/65756.html (erişim tarihi: 15 Nisan 2014).

Jarosiewicz, Aleksandra, "A Chinese tour de force in Central Asia", **OSW**, 18.09.2013 <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-09-18/a-chinese-tour-de-force-central-asia> (erişim tarihi: 17 Ocak 2014).

Kazakistan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Kazakistan Cumhuriyeti'nin Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Kırallığı ile İlişikleri" http://mfa.gov.kz/ru/#!/foreign-policy/sotrudnichestvo_kazahstana/Sotrudnichestvo_so_stranami_Evropy_i_Ameriki/sotrudnichestvo_respubliki_kazahstan_s_soedinennyim_korolevstvom_velikobritanii_i_severnoy_irlanii/ (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

Kazakistan Cumhuriyeti Petrol ve Gaz Bakanlığı, http://www.mgm.gov.kz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=42&Itemid=64&lang=kz (erişim tarihi: 19 Ocak 2013).

KazMunaiGas, **Kashagan** <http://www.kmg.kz/en/manufacturing/upstream/kashagan/> (erişim tarihi: 7 Mayıs 2013).

Lobjakas, Ahto, "EU: German Presidency's Focus on Central Asia, Black Sea, Russia", **Radio Free Europe** <http://www.rferl.org/content/article/1073562.html> (erişim tarihi: 19 Mart 2013).

Medvedev, Andrey, "TransKaspiyskiy Gazoprovod – İstoriya Nesbıvşıhsya Nadejd" (Trans Hazar Doğal Gaz Boru Hattı – Gerçekleşmeyen Ümitler Tarihi), **TsentrAziya**, 2.04.2013 <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1364919540> (erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan, "**Kazakhstan-EU Cooperation**" http://mfa.gov.kz/en/#!/foreign_policy/bilateral_relations/the_cooperation_of_kazakhstan_with_the_european_countries_and_countries_of_america/ (erişim tarihi: 4 Ocak 2014).

Natural Gas Europe, <http://www.naturalgaseurope.com/trans-caspian-pipeline-russia-turkmenistan-sergei-lavrov> (erişim tarihi: 20 Ocak 2014)

Non-State Actors and Local Authorities in Development, Targeted Countries 2011 http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/documents/non-state-actors/country_envelopes_2010_en.pdf (erişim tarihi: 20 Nisan 2013).

Olcott, Martha Brill, "China's Unmatched Influence in Central Asia", **Carnegie Endowment for International Peace**, 18.09.2013 <http://carnegieendowment.org/2013/09/18/china-s-unmatched-influence-in-central-asia> (erişim tarihi: 18 Ocak 2014).

Özbekistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "**Özbekistan-AB İşbirliği**" http://mfa.uz/rus/mej_sotr/uzb_mejd_org/uzbekistan_es/ (erişim tarihi: 31 Mart 2013).

"Pipelines alone won't reduce EU dependancy on Russia, says US", **EUobserver**, 1 October 2009, <http://euobserver.com/news/28750> (erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

"Prezident nazval vneşnepolitičeskie prioritetı Tadjikistana" (Cumhurbaşkanı, Tacikistan Dış Politikasının Önceliklerini İlan Etti), **Region.kg**, 20 Mart 2013 http://www.region.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=732:2013-03-20-09-04-24&catid=4:politika&Itemid=5 (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

"Rising China, Sinking Russia", **The Economist**, 14.09.2013
<http://www.economist.com/news/asia/21586304-vast-region-chinas-economic-clout-more-match-russias-rising-china-sinking> (erişim tarihi: 17 Ocak 2014).

Sadykov, Murat, "Turkmenistan Supplying over Half of Chinese Gas Imports", **Eurasianet**, 6.08.2013 <http://www.eurasianet.org/node/67356> (erişim tarihi: 16 Ocak 2014).

Sıroyejkin, Konstantin, "K itogam vizita Xi Jinping'a v Tsentralnuyu Aziyu: Turkmenistan" (Xi Jinping'in Orta Asya Ziyaretinin Sonuçları: Türkmenistan), **Carnegie Endowment for International Peace**, 12.09.2013.

Sıroyejkin, Konstantin, "K itogam vizita Xi Jinping'a v Tsentralnuyu Aziyu: Kazakhstan" (Xi Jinping'in Orta Asya Ziyaretinin Sonuçları: Kazakistan), **Carnegie Endowment for International Peace**, 16.09.2013.

"Steinmeier: Europe Needs to Take a Closer Look at Central Asia", **Deutsche Welle**, November 4, 2006 <http://www.dw.de/steinmeier-europe-needs-to-take-a-closer-look-at-central-asia/a-2225329> (erişim tarihi: 12 Nisan 2013).

"Steinmeier podderjivayet Tsentralnuyu Aziyu" (Steinmeier Orta Asya'yı Desteklemekte), **Deutsche Welle**, 13.11.2007.

TRACECA resmi sitesi, "**İstoriya TRASEKA**" (TRACECA Tarihi) <http://www.traceca-org.org/ru/traseka/istorija-traseka/> (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

TRACECA resmi sitesi, **Technical Assistance** <http://www.traceca-org.org/en/technical-assistance/> (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

"Tsentralnaya Aziya: İtogi 5-oy Fazı CADAP-5" (Orta Asya: CADAP-5 Sonuçları) <http://www.harm-reduction.net/ru/posts/344> (erişim tarihi: 25 Nisan 2013).

"Türkmenistan Cumhurbaşkanı: Trans Hazar Doğalgaz Hattı projesi Türkmenistan'ın en önemli projelerinden biri", 11 Nisan 2014 <http://www.1news.com.tr/azerbaycan/ekonomi/20140411062453540.html> (erişim tarihi: 15 Nisan 2014).

U.S. Energy Information Administration, **Kazakhstan** <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=KZ&trk=p2> (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

U.S. Energy Information Administration, **Turkmenistan**, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=TX> (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

U.S. Energy Information Administration, **Uzbekistan**, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=UZ> (erişim tarihi: 16 Ocak 2013).

World Trade Organization, "**Kyrgyz Republic**"

http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/kyrgyz_republic_e.htm (erişim tarihi: 1 Nisan 2013).

<http://cadap.eu/> .

<http://www.osce.org/ru/eea/28625> (erişim tarihi: 21 Mayıs 2013).

ÖZET

Tezde Avrupa Birliği'nin Orta Asya'ya yönelik izlediği politikası ele alınmıştır.

Bu tez çalışmasının başlıca amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin Orta Asya politikasını temel belgeleri esas alarak incelemektir.

Tez çalışmasının temel varsayımı, AB'nin Orta Asya'ya yönelik stratejisinin, hem kendi, hem de Orta Asya lkeleri çıkarlarının sağlanmasına yönelik olduğudur. Bu çıkarların sağlanması ise, hem bölge komşuları Rusya ile Çin, hem de ABD'nin bölgeye yönelik stratejileri dikkate alınan kapsamlı bölgesel yaklaşım izlenmesini gerektirmektedir.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, Orta Asya, Yeni Ortaklık Stratejisi, enerji gvenliği, istikrar.

ABSTRACT

The thesis examines the EU Central Asia policy. The main aim of the studies is to explore through official documents the EU policy conducted in Central Asia after Cold War period.

The basic assumption underlying the thesis is that the EU strategy towards Central Asia is aimed to equally meet its own interests as well as the interest of Central Asian Republics. Comprehensive regional approach is to be followed in pursuing these interests, which takes into consideration the strategies of regional neighbors Russia and China on one side, and the strategy of the US in the region on the other.

Key words: European Union, Central Asia, Strategy for a New Partnership, energy security, stability.